

TRYGHEDSMÅLING 2017

Tilliden til samfundets bærebjælker

Af Jacob Andersen, Anders Hede og Jørgen Goul Andersen



Forord

Tryghed er både et samfundsmål og en samfundsmotor. Tryghed er en del af det gode liv, som alle ønsker sig uanset rang, stand og politisk farve. Samtidig er den grundlaget for den risikovilje, samfundet ikke kan undvære. Når trygheden mangler, trækker vi os forsigtigt tilbage til komfortzonen. Det er de trygge, dem som tør, der bringer os videre.

Utrygheden er dog også en vældig kraft. De bølger af mistillid, vi ser i mange lande i disse år, handler i høj grad om utryghed. Mange oplever – med rette eller urette – at det demokratiske system ikke er på deres side, når udviklingen udfordrer deres job eller livsform. Manglende tryghed undergraver tilliden til det, vi i denne rapport kalder for ”samfundets bærebjælker”.

Derfor skal vi beskæftige os med de områder, hvor trygheden halter lige så vel som med det, som skaber tryghed. Og det er lige netop formålet med Tryghedsmåling 2017, som det også var med de foregående syv målinger, som TrygFonden har udsendt siden 2004.

Denne gang har vi gode nyheder med. Andelen af rigtigt utrygge går nu tilbage, sammenlignet med sidste måling i 2015. Den andel er ellers vokset fra måling til måling siden 2009. Det er et resultat, vi godt kan glæde os over, selvom vi stadig er et stykke fra niveauet før finanskrisen.

Vi håber, at Tryghedsmåling 2017 vil give fakta og inspiration til de folkevalgte og myndigheder, der har ansvaret for danskernes tryghed – og naturligvis også til de mange andre, der arbejder for sagen.

Gurli Martinussen
Direktør i TrygFonden

Indholdsfortegnelse

Del 1: Hovedtendenserne

- Kapitel 1 **Opsvinget i trygheden lader vente på sig** 5
Andelen af utrygge har øjensynlig toppet og den økonomiske utryghed er tilbage på niveauet før krisen, men samtidig er vi blevet mere ”mellemtrygge”.
- Kapitel 2 **Det som slår os ud** 17
Utryghed for fysiske overgreb er taget markant til og ligger øverst på utryghedens top 7. Livskvaliteten lider dog mere under pengesorgerne.
- Kapitel 3 **Bekymrende samfundstendenser** 30
Vi bekymrer os mere for terror, klima og indvandrere end i 2015, mens vi ikke er nær så nervøse for kemi i maden som for år tilbage. Bekymringen for stress vokser fra måling til måling.

Del 2: Den fysiske utryghed

- Kapitel 4 **Volden i hverdagen** 45
Utrygheden for vold, terror og indbrud er taget til. Særlig de yngre er blevet mindre trygge. I minoritetsområder er utrygheden tårnhøj.
- Kapitel 5 **Alle råber på politiet** 55
Forventningen om hjælp fra politiet har nået et nyt lavpunkt. Politiet har for få kræfter og bruger dem forkert.
- Kapitel 6 **Terrorismens brede spor** 62
Terrorfrygten vokser, men der er stor opmærksomhed om risikoen for etniske konflikter og politisk plat. Øget overvågning er intet problem.

Del 3: Den sociale utryghed

- Kapitel 7 **Når sygdom vælter læsset** 75
Dårligt helbred fører ofte til utryghed for økonomien, jobbet og konkurrence fra raske folk fra Østeuropa.

Kapitel 8	Gensyn med seniorproletariatet	81
	Mange gruer for deres exit fra arbejdsmarkedet. Det politiske ønske om at holde på seniorerne opleves ikke på arbejdspladserne.	
Kapitel 9	De utrygge jobs og prekariatet	92
	Løse job er utrygge, især for de +40 årige. Ca. hver tredje løstansatte synes ikke, at jobbet matcher kvalifikationerne.	
 Del 4: Den multikulturelle virkelighed		
Kapitel 10	Frisprog, diskrimination og "hadforbrydelser"	103
	Der skal være frihed til at ytre sig, men friheden skal bruges under ansvar. Flere ser etniske motiver bag den vold, de udsættes for. Ligestillingsdebatten lever!	
Kapitel 11	Utryghed og indvandring	111
	Flere ser indvandring som en trussel mod dansk kultur, men holdningerne er mere nuancerede, end det ofte antages.	
 Del 5: Mistillid til establishment		
Kapitel 12	Tillid til samfundets bærebjælker	120
	Mistillidsbølgen i mange lande spores ikke i danskernes syn på samfundets bærende institutioner og principper, men det går tilbage med tilliden til de folkevalgte.	
Kapitel 13	Globaliseringen og dem, der blev tilbage	129
	Oplever danskerne, at de blev ladt i stikken i den globale konkurrence? I hvor høj grad laster de Christiansborg?	
Kapitel 14	Når de folkevalgte svigter	137
	Det politiske parnas opleves som lukket og indspist. Få mener, at politikerne har taget danskenes tryghedsproblemer alvorligt.	
 Bilag		148



Del 1

Hovedtendenserne

Kapitel 1

Opsvinget i trygheden lader vente på sig

Hvordan går det med trygheden i Danmark helt overordnet? Er vi blevet mere trygge som befolkning, efter at samfundskrisen slap sit tag i landet? Hvilke befolkningsgrupper skiller sig særligt ud fra helheden, og hvad kan det fortælle os om årsagerne bag udviklingen?

Det er de vigtigste spørgsmål i det indledende kapitel af Tryghedsmåling 2017, som trækker de store linjer op – og tilbage til de tidligere tryghedsmålinger. Kapitlet ser også på den *økonomiske* utryghed i familierne. Den økonomiske utryghed har vist sig at være en god målestok for livskvaliteten i forskellige befolkningsgrupper. Samtidig er den en slags en seismograf: Når familierne rystes økonomisk, breder usikkerheden sig til andre dele af samfundet.

Sidst i kapitlet stiller vi skarpt på, hvordan den økonomiske tryghed udvikler sig over livsforløbet i forskellige stillingsgrupper.

En præsentation af Tryghedsmålingen selv findes i boksen side 12.

Flere er blevet mellemtrygge

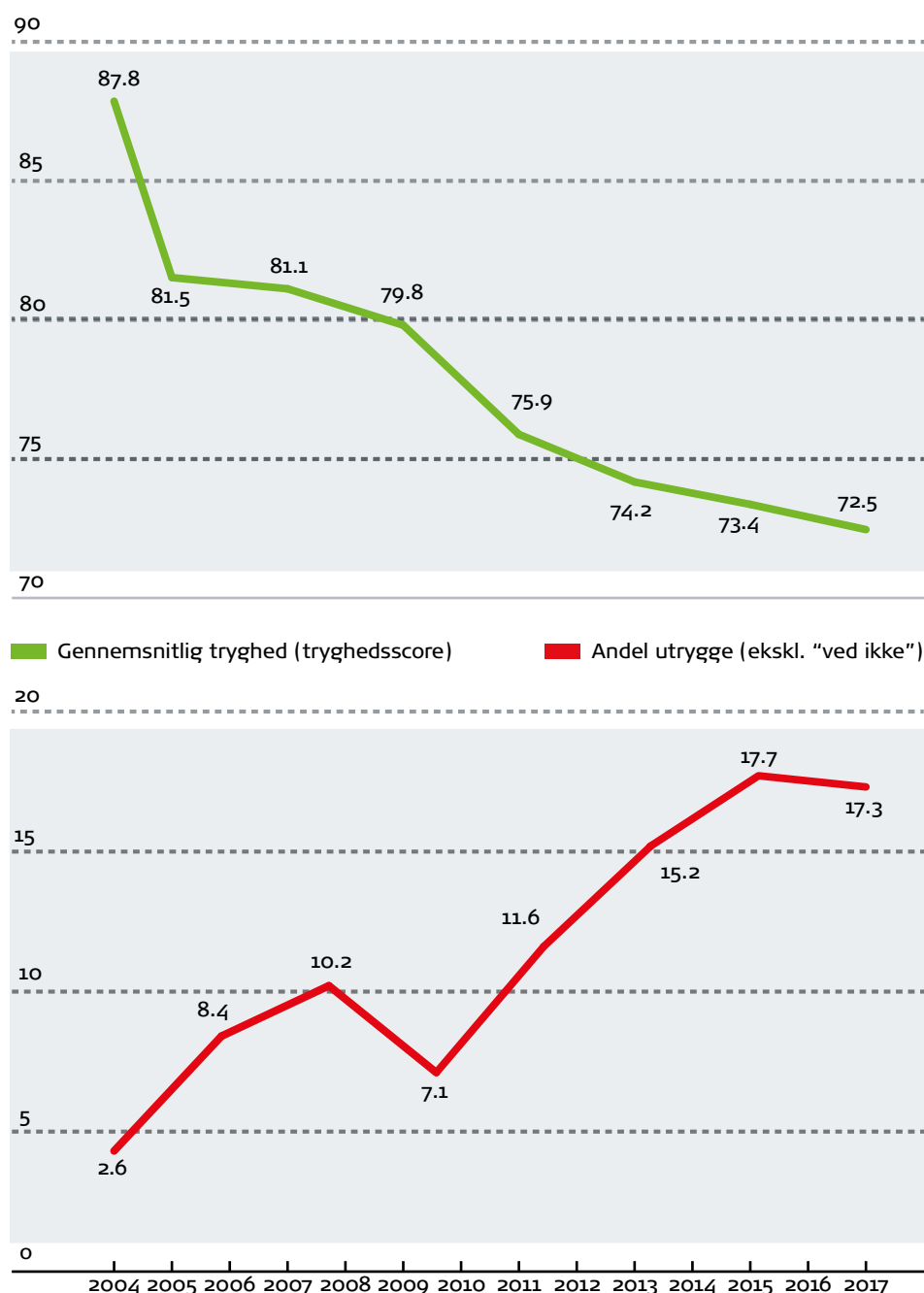
Tidligere års målinger har vist et næsten konstant fald i trygheden navnlig under den økonomiske krise. Selv i 2015, da konjunktureren var vendt, fortsatte utrygheden med at gå i vejret. I 2017 er krisen ved at være glemt, og nedgangen for første gang ophørt. Det er efter alt at dømme forklaringen på, at vi for første gang i mange år ser en mindre andel af økonomisk utrygge.

Andelen af *utrygge* steg markant fra 8.4 pct. af de 18-65-årige i 2005 til toppunktet på 17.7 pct. i 2015. I 2017 knækker kurven. Andelen gået et par promiller ned, men den er fortsat mere end dobbelt så høj som i 2005 eller 2009.

I modsætning til hvad man kunne forvente, er udviklingen i den generelle tryghed ikke vendt for alvor. Den gennemsnitlige tryghed er fortsat med at sive. Det skyldes, at andelen, der føler sig *fuldstændigt* trygge, også er gået tilbage. Da vi målte befolkningens tryghed første gang i 2004, gav mere end halvdelen af befolkningen

trygheden topkarakter på vores skala. I 2005 var det 42 pct. I dag er det åbenbart sværere for flere, at erklære sig helt tryg. Kun 31 pct. betegner sig selv sådan i 2017.

Figur 1.1 – Lidt færre utrygge



Spørgsmål: På en skala fra 1 til 7, hvor 1 er "Jeg føler mig grundlæggende tryk i min hverdag", og hvor 7 er "Jeg føler mig grundlæggende utryk i min hverdag", hvor tryk føler du dig så?

Anm. Figuren omfatter 15-65 årige (aldersgruppen over 65 år indgik ikke i undersøgelsen de første år). Den nederste kurve gælder andelen, der føler sig utryk (5,6,7). I den er skalaen 1-7 transformeret til 0-100. Herefter er der udregnet et gennemsnit af alle svar bortset fra "ved ikke", som ikke indgår. At den nederste aldersgrænse i 2007 blev hævet fra 15 til 18 år, påvirker ikke resultaterne nævneværdigt 1.

Ændringerne i befolkningens overordnede tryk siden 2015 kan knap nok måles, men bag ved tallene ligger to bevægelser: Der er blevet lidt færre rigtig utryk, men også færre, der er fuldstændig tryk.

To målestokke for trygheden

Gennem hele denne rapport om Tryghedsmåling 2017 bruger vi to enkle mål for trygheden, Tryghedsscoren og "andel utrygge". De 6053 svarpersoner i Tryghedsmåling 2017 er blevet bedt om at angive hvor trygge hhv. utrygge, de føler sig i hverdagen på en skala fra 1-7. Skalaens punkt 1 svarer til "Jeg føler mig grundlæggende tryk i min hverdag, mens punkt 7 svarer til "Jeg føler mig grundlæggende utryk i min hverdag". Denne 7-punkts skala omregner vi til en skala fra 0-100, hvor skalaens punkt 1 sættes lig med 100. Gennemsnittet omregner vi til et indekstal, som vi kalder tryghedsscoren. Jo tættere på 100 en given gruppe i undersøgelsen er, jo mere tryk er gruppen. Tryghedsscoren sammenfatter altså hele gruppens svar i et enkelt tal, og det er bl.a. nyttigt, når vi sammenligner tryk på tværs af grupper. Den anden målestok, vi anvender, "andel utrygge", er den procentandel i en bestemt gruppe, der svarede 5, 6 eller 7 på svarskaalen.

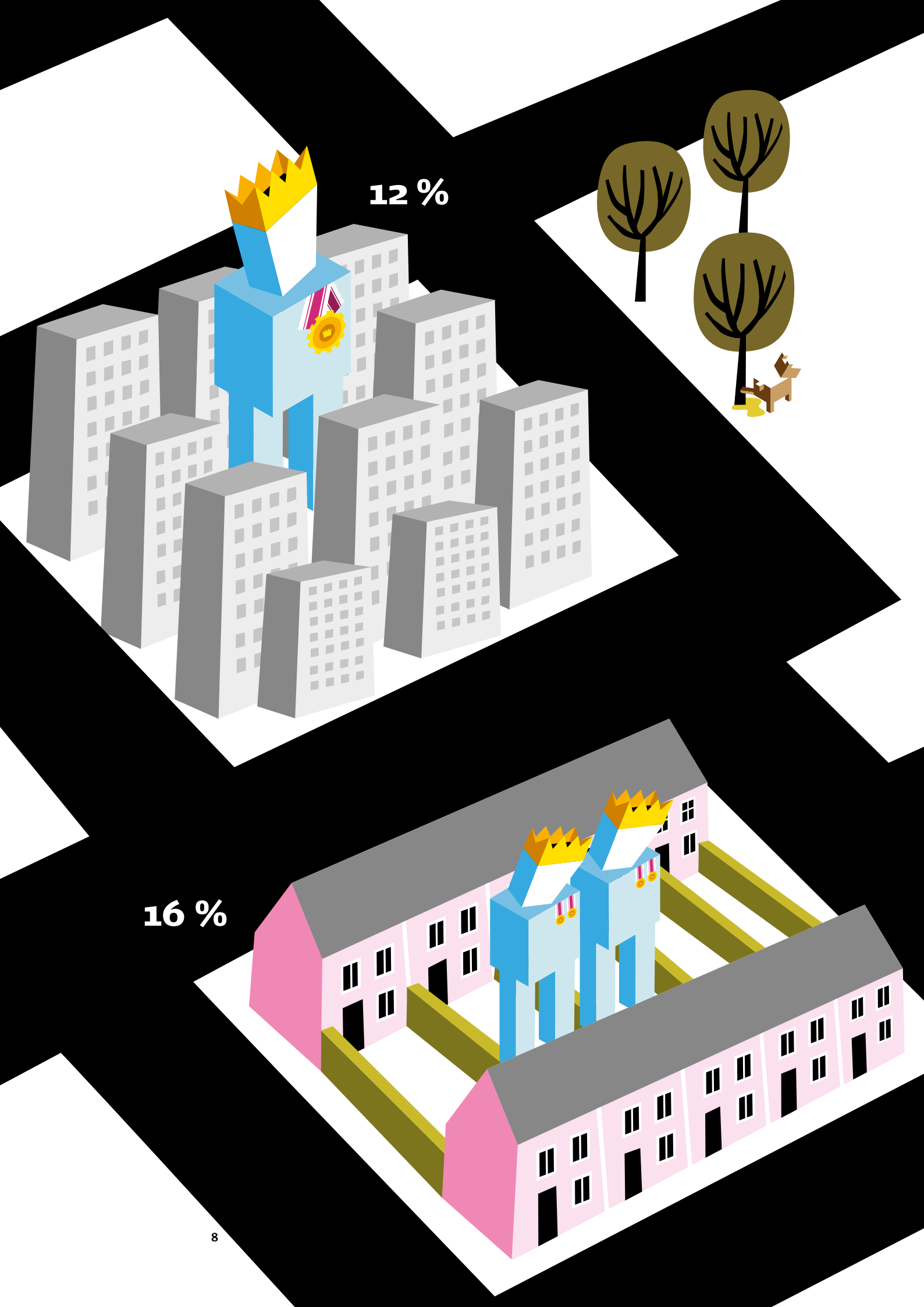
Tallene indebærer også, at en tendens til *polarisering*, der kunne anes i 2015, er vendt. I 2015 blev der flere rigtig trykke og rigtig utrykke. I 2017 er der omvendt flere, der hverken er det ene eller det andet.

Hvem er utrykke og hvorfor?

I de første kriseår til og med 2013 gik det især tilbage for de grupper, der mærkede krisen mest. I 2015 og 2017 er utrygheden sværere at lokalisere. Det betyder også, at det kan være vanskeligt at pege på en enkelt overordnet forklaring på, at trygheden ikke er steget endnu mere i takt med, at krisens bekymringer lettete for stadig flere. Vi har dog en hovedmistænkt: Utrygheden ved kriminalitet er vokset en del siden 2015, således som vi skal vende tilbage til i de følgende kapitler.

Et par andre iagttagelser springer i øjnene: den generelle utrykhed er nu ikke længere størst for mænd, sådan som den var i de første kriseår, da krisen især ramte mændenes beskæftigelse. Forskellen mellem kønnene skrumpede fra 2013 til 2015 og er forsvundet i 2017.

Vi kan også se, at utrygheden er størst i aldersgruppen under 25. Det var den dog også i 2015, og det er fortsat jobudsigterne, der er den bedste forklaring på det relativt høje niveau. Der er samtidig stor variation blandt de unge indbyrdes. *Boglige*



12 %

16 %

Utryg status

Det betyder noget for ens almindelige tryghed, om man bor i kvarter med andre med nogenlunde samme levestandard eller mellem nogle, der er meget bedre eller dårligere stillet. Har man en væsentligt bedre indkomst end typisk i kvarteret, er sandsynligheden for at være utryg knap halvt så stor (12 pct.) som blandt dem, der tjener væsentligt mindre end de fleste andre i nabolaget (27 pct.)

Stigningen følger en jævn kurve. Der er 14 pct. utrygge blandt dem, der ligger lidt over gennemsnittet og 16 pct. blandt dem, der er nogenlunde på niveau med omgivelserne. Ligger man bare lidt under, stiger andelen af utrygge til 19 pct.

Forskellen skyldes ikke, at de mere velstillede i almindelighed er mere trygge. Groft sagt kan man være konge i det ene kvarter og stodder i det andet, og i et fattigt kvarter kan ens indkomst sagtens være højere end naboernes og alligevel under gennemsnittet i samfundet.

De statusbestemte forskelle er omtrent på samme niveau som i 2015, men væsentligt større end i 2011 og 2013. I 2011 var forskellen på højeste og laveste statusgruppe på 9 pct. I 2017 er den 15 pct. Om der er tale om en tendens, kan vi endnu ikke afgøre.

Spørgsmålsformuleringer: Hvis du sammenligner din husstands forbrugsmuligheder med gennemsnittet i det kvarter, hvor du bor, hvor vil du så tro, at din husstand ligger? Væsentligt under gennemsnittet, lidt under gennemsnittet, omkring gennemsnittet, lidt over gennemsnittet, væsentligt over gennemsnittet, ved ikke. OG: På en skala fra 1 til 7, hvor 1 er "Jeg føler mig grundlæggende tryk i min hverdag", og hvor 7 er "Jeg føler mig grundlæggende utryk i min hverdag", hvor tryk føler du dig så?

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2015

27 %



studerende ligger faktisk lige en tand bedre end befolkningsgennemsnittet, mens ikke færre end 1/3 af de 133 lærlinge og elever med løn, der indgår i undersøgelsen, er utrygge.

Ser vi på befolkningen som helhed betyder alderen ikke meget for den generelle tryghed (hvorimod den økonomiske tryghed generelt vokser med alderen). Det er heller ikke sådan, som det måske var engang, at offentligt ansatte er tryggere end privatansatte.

Endelig betyder det kun lidt for trygheden, hvor længe man har gået i skole, og hvilken stilling man har opnået bagefter. Fra 2013 til 2015 steg utrygheden i alle stillingsgrupper, men mest blandt de ufaglærte. De ufaglærte topper også i 2017, men tager man grupperne på arbejdsmarkedet under et, er de sociale forskelle ret beskedne. Det afspejler dog ikke kun den relative sociale lighed i det danske samfund, men en af de centrale uligheder der stadig er tilbage, således som vi skal se i det sidste afsnit.

Efterlønsmodtagere og alderspensionister er lidt mindre utrygge end gennemsnittet, mens de grupper, der er midlertidigt uden for arbejdsmarkedet, er meget mere utrygge end folk er flest.

Det gælder både sygemeldte, arbejdsløse og førtidspensionisterne, men lidt mindre udtalt end i kriseårene.

Kontanthjælpsmodtagere har altid været temmelig utrygge. Vi fandt den største andel utrygge i 2013: hele 44 pct., måske både påvirket af den økonomiske krise og kontanthjælpsreformen. I 2015 og 2017 har hver tredje været generelt utrygge, mens det i 2009 kun var hver fjerde af kontanthjælpsmodtagerne, der var utrygge generelt.

Dagpengemodtagerne var frem til 2009 lige så trygge som folk i arbejde. Det er ikke længere tilfældet. De er dog stadig betydeligt tryggere end kontanthjælpsgruppen.

Førtidspensionister har altid været mere utrygge end gennemsnittet – men ikke så meget. Der bliver også hele tiden lidt færre af dem, for siden reformen i 2013 har kun halvt så mange fået tilkendt førtidspension. En del er i stedet i (forholdsvis trygge) fleksjob, eller i en utryg venteposition på kontanthjælp mv.

Man kunne også have forventet en stigende utryghed blandt sygemeldte. Der er på en række punkter gennemført stramninger af adgang til førtidspension fra 2013 og vigtige ændringer af sygedagpengeloven (2014-15). Man kan manges steder i TM17 se, at utrygheden ved at miste arbejdspladsen af helbredsgrunde er vokset i de se-

nere år (især i kapitel 7). Det er nærliggende at antage, at dette ville give skår i den generelle tryghed hos modtagere af sygedagpenge, men faktisk er andelen af generelt utrygge mindre end i 2015 (de sygemeldtes økonomiske utryghed er derimod vokset, som vi skal se om lidt) 2.

Tryghed og relativ velstand

En gruppe, der også lever forholdsvis trygt, er dem som har bosat sig mellem mennesker med et lavere velstandsniveau, end de selv har. Omvendt er der flere utrygge mennesker blandt dem, der bor mellem folk med en højere levestandard end de selv. Betydningen af relativ status er studeret i mange sammenhænge i både danske og udenlandske studier. Den vises tydeligst, hvis man måler, hvor tilfredse folk er med tilværelsen. Tryghedsmålingerne gennem årene har dog dokumenteret, at den relative økonomiske afstand til naboer også smitter af på trygheden.

Man vil gerne leve op til den almindelige standard, og har man svært ved det, kan man tabe status også hos dem, man gerne vil anerkendes af. Det er en selvstændig årsag til utryghed. Hertil kommer naturligvis, at det er flere blandt de relativt dårligt stillede end blandt de relativt velstillede, der har ondt i økonomien.

Der er da også en nydelig, næsten lineær sammenhæng: Blandt de svarpersoner, der vurderer deres forbrugsmuligheder som væsentligt *over* kvarterets gennemsnit, er 12 pct. utrygge. Jo tættere man kommer gennemsnittet, jo større andel er utrygge. Blandt de svarpersoner, der angiver forbrugsmuligheder væsentligt *under* gennemsnittet i kvarteret, er andelen af utrygge 27 pct. Vi har set nøjagtigt den samme kurve i hver måling siden 2011, blot er den blevet lidt stejlere fra gang til gang. I 2011 var andelen af utrygge 10 pct. blandt dem, der havde væsentligt fattigere naboer mod 18 pct. blandt dem, der deler kvarter med nogle, der er væsentligt mere velstillede. Det ser med andre ord ud til, at den relative forskel i indkomst er blevet stadig vigtigere for trygheden, uden at vi i øvrigt ved hvorfor.

Se Infograf side 8-9.

Den økonomiske utryghed

Økonomisk tryghed er ikke bare en faktor i den almindelige tryghed, men særdeles vigtig i sig selv. Utrygheden var lidt længe om at vise sig under krisen, men tiltog markant både i 2011 og 2013.

I 2015 var konjunktoren vendt, og andelen af økonomisk utrygge faldt en smule fra 19,3 pct. af de 18-65-årige i 2013 til 17,5 pct. i 2015.

Men i 2017 er tallet faldet til 14,3 pct. Det er samme niveau som før krisen i 2007 som det ses i figur 1.2

Om Tryghedsmåling 17

Undersøgelsen er gennemført i samarbejde med analyseinstituttet YouGov. Den dækker den voksne befolkning over 18 år. Data er indsamlet 18.- 30. juni 2017. I alt er der gennemført 6053 interviews (hvoraf 2787 også deltog i Tryghedsmålingen i 2015).

Stikprøven af svarpersoner er tilfældigt udtrukket fra YouGovs Danmarkspanel, der udgør et mest muligt repræsentativt udsnit af befolkningen. Som i de fleste andre surveyundersøgelser er svarene efterfølgende vejret på dimensionerne køn, alder, region og erhvervsuddannelse, så resultaterne er repræsentative for befolkningen på disse punkter.

Den store stikprøve gør det muligt at bryde materialet ned på forholdsvis små grupper og eksempelvis skelne mellem forskellige grupper af arbejdsløse: uden at resultaterne drukner i den statistiske usikkerhed. Som resultaterne viser, giver det megen information, som ville blive skjult, hvis vi var nødt til at slå dem sammen i én gruppe.

Generelt gælder det i surveyundersøgelser, at det er svært at få svar i visse grupper. Det gælder f.eks. kontanthjælpsmodtagere, hvor det sjældent lykkes at opnå særligt høje svarprocenter – og det vil som regel være de mest ressourcetsvage, der falder ud. En anden vanskelig gruppe er de unge, hvor man sjældent er fuldstændig sikker på, at billedet er *helt* repræsentativt. Der er dog intet, der tyder på, at de unge i undersøgelsen her afviger fra unge i andre undersøgelser.

Der udfoldes store anstrengelser for at sikre, at YouGov's Danmarkspanel udgør et mest muligt repræsentativt udsnit af befolkningen. Generelt stemmer resultaterne også overens med dem, man finder i undersøgelser, hvor man udtrækker en stikprøve på basis af f.eks. CPR-registret, så den udtrukne stikprøve er perfekt repræsentativ. Men der er den afgørende forskel ved panelundersøgelser, at folk selv har tilmeldt sig. Det har normalt ingen større betydning, men på enkelte områder finder vi en systematisk forskel i forhold til de undersøgelser som f.eks. valgundersøgelserne fra Det Danske Valgprojekt, hvor svarpersonerne er udtrukket tilfældigt via CPR-registret. Det gælder tillid til politikerne, der konsekvent er noget mindre blandt de "frivillige" panelister, og det gælder synet på indvandrere, der er noget mere kritisk, end man finder i Valgundersøgelserne. Der kan se ud til at være en svag selvselektion af folk, der er mere kritiske på disse punkter – de har øjensynligt lidt større lyst til at være med.

Det har normalt ikke den store betydning for analyserne, for forskellene mellem samfundsgrupper og udviklingen over tid er i alt væsentligt den samme, uanset hvilket datasæt man bruger. Der opstår imidlertid et problem, når man skal sam-

menligne den ene type data med den anden, f.eks. hvis vi skal lave en tidsserie, der delvist baserer sig på YouGov data og delvist på andre data fra f.eks. valgundersøgelserne. Så er vi nødt til at indføje en korrektionsfaktor, der får kurverne til at følges fuldstændigt ad. Ellers ville vi tegne et overdrevent billede af f.eks. hvor meget mistilliden til politikerne er steget, hvis vi sammenlignede 2017-tal fra Tryghedsmålingen med ældre tal fra Valgundersøgelserne. Det kan ikke udelukkes, at sandheden ligger et sted midt imellem. For der er også et stort frafald af personer, der ikke ønsker at deltage i de undersøgelser, de er udtrukket til på basis af CPR-registret, og der kan også ligge en større såkaldt "social desirability bias" i undersøgelser, hvor interviewet foregår via telefon eller personligt interview. Navnlig tidligere var der altid en markant underrepræsentation af Dansk Folkeparti i sådanne undersøgelser. Enten fordi de ikke ville være med, eller fordi de ikke ville fortælle, hvad de stemte. YouGov har derimod en lille overrepræsentation af DF-vælgere og som nævnt endnu flere, der svarer kritisk på forholdet til politikere og til indvandrere. Selv om der *kan* være et element af skævhed i den modsatte retning i undersøgelser, der baserer sig på stikprøver fra CPR og (delvist) telefoninterviews/personligt interview, så har vi brugt Valgundersøgelserne som "guldstandard", fordi de trods alt baserer sig på en mere statistisk optimal utrækning af stikprøven. Derfor har vi de 2-3 tidsserier, hvor der sammenlignes på tværs, korrigeret YouGov-dataene på basis af erfaringer fra tidligere undersøgelser, der er gennemført samtidigt og med identiske spørgsmål. Det gøres der opmærksom på i teksten.

Vi har udelukkende korrigeret resultaterne, hvor det har været nødvendigt af hensyn til sammenligning, men da en del spørgsmål i denne undersøgelse berører tilliden til politikere, er det muligt, at tallene i nogle tilfælde overdriver mistilliden til de folkevalgte i befolkningen. Der er gjort opmærksom på dette på de relevante steder.

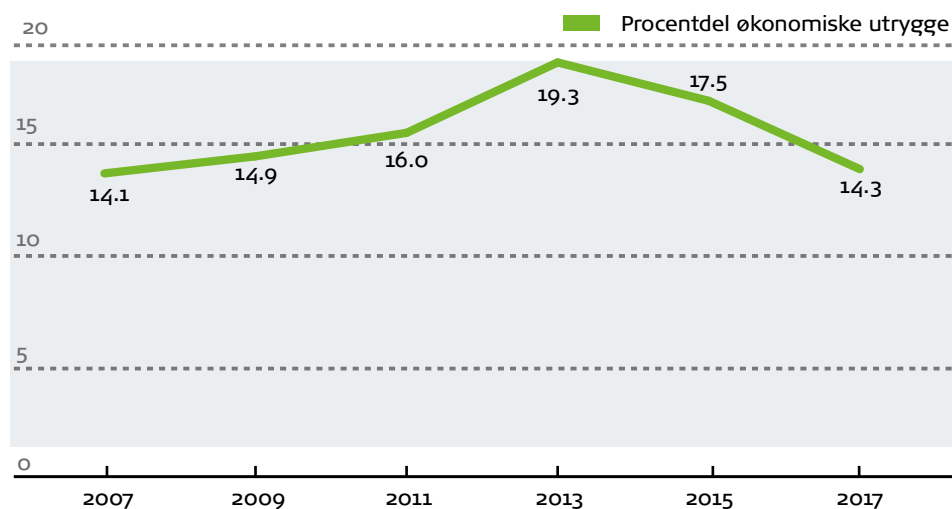
Undersøgelsen er udformet af **professor Jørgen Goul Andersen**, Aalborg Universitet, **konsulent Jacob Andersen**, Dansk Kommunikation og **forskningschef Anders Hede**, TrygFonden. Analysen af data er foretaget af Jørgen Goul Andersen. Projektet er ledet af Jacob Andersen, der også har forfattet teksten. Det er den 8. mere omfattende tryghedsmåling, som er gennemført af TrygFonden siden 2004, hvortil kommer flere mindre undersøgelser af bl.a. befolkningens syn på terror og digital tryghed. Alle undersøgelserne er præsenteret her, hvor de også kan downloades:

<https://www.trygfonden.dk/viden-og-materialer/publikationer/tryghedsmaalinger>

Det fulde datasæt vil være tilgængeligt i Statistikbanken:

<http://bank1.surveybank.aau.dk/webview/>

Figur 1.2 – Tryghedskonjunktoren



KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2017

Spørgsmålsformulering: Hvor tryk eller utryk vil du overordnet set betragte den nuværende økonomiske situation i din husstand? Svar: Meget tryk, tryk, hverken tryk eller utryk, utryk, meget utryk, ved ikke. Andel utrygge/meget utrygge.

Den økonomiske utryghed er tilbage på samme niveau som før krisen.

Har alle så fået glæde af opsvinget? Ser man på de store stillingsgrupper, er svaret klart ja. Mest markant har faldet i utryghed været blandt selvstændige fra 18 til 11 pct., og blandt faglærte, hvor de utrygges skare skrumpede fra 17 til 12 pct. Blandt højere funktionærer faldt andelen fra 8 til 5 pct. – altså nogenlunde i samme takt, men til et langt lavere niveau.

Man burde forvente mere blandede resultater hos grupperne uden for arbejdsmarkedet. Der er næppe blevet færre fattige end i 2015. I løbet af 2016 og 2017 blev kontanthjælpen mindsket for nogle med integrationsydelsen, kontanthjælpsloftet og 225-timersreglen. Til gengæld oplever en del kontanthjælpsmodtagere flere åbninger til arbejdsmarkedet end under lavkonjunktoren. Kontanthjælpsmodtagerne er alt i alt mindre økonomisk utrygge i den stikprøve vi har i 2017 end tilfældet var i 2015. Andelen af økonomisk utrygge er faldet fra 62 pct. til 52 pct.

Derimod er sygedagpengemodtagerne blevet en hel del mindre trygge ved privatøkonomien. Hvor 37 pct. var økonomisk utrygge i 2015 gælder det ikke mindre end 47 pct. nu.

Vi er dog nødt til at tage forbehold for usikkerheden i tallene – både kontanthjælpsmodtagere og sygedagpengemodtagere tæller godt 100 personer i vores stikprøve, og den statistiske usikkerhed er tilsvarende større. At den økonomiske utryghed hos disse to befolkningsgrupper fortsat er enorm, kan vi dog fastslå uden forbehold.

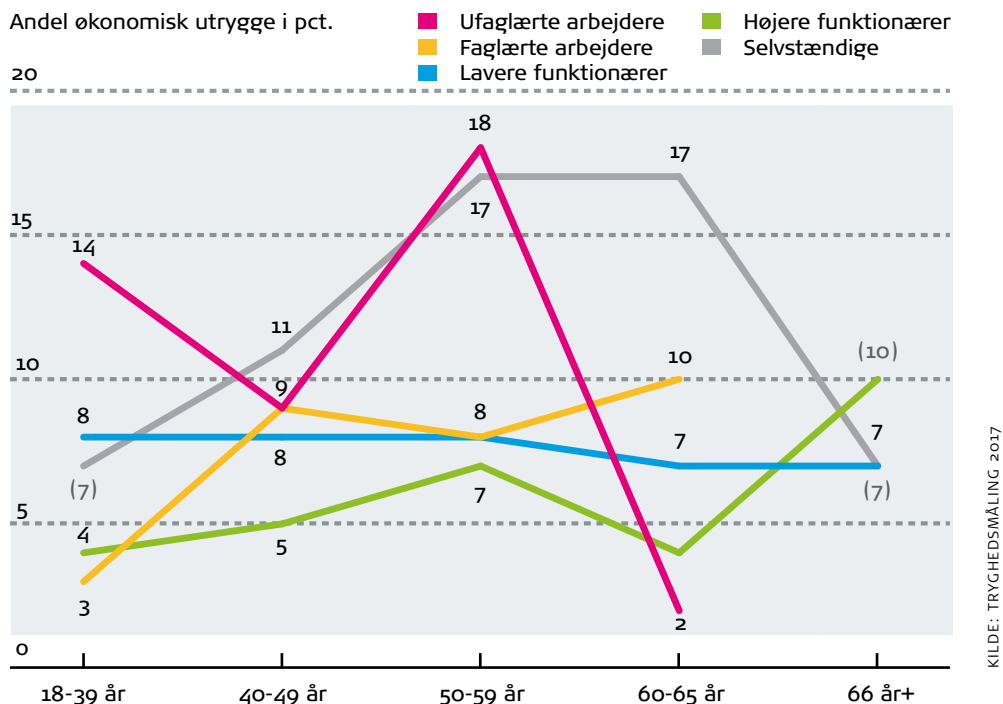
De utrygge år

Et nok så interessant billede tegner sig for den, der ser på, hvordan de forskellige stillingsgruppers økonomiske tryghed udvikler sig over tid. Den generelle regel er jo, at den økonomiske tryghed vokser med alderen, men det gælder kun dem, der kan fastholde en solid position på arbejdsmarkedet. Her udgør navnlig mange ufaglærte en undtagelse. Hvor økonomisk utryghed er et nærmest ukendt begreb blandt yngre faglærte og højere funktionærer, oplever næsten hver femte af de ufaglærte, at deres 50'ere bliver en ganske utryg periode i økonomisk forstand. Fra begyndelsen af 60'erne falder den økonomiske utryghed blandt ufaglærte så igen til næsten nul. Følg den røde linje i figur 1.3.

Udviklingen afspejler, at ufaglærte i stort tal ryger ud af arbejdsmarkedet omkring begyndelsen af 60'erne – derfor ryger de også ud af gruppen. I årene frem til tilbagetrækningen er ganske mange usikre på, hvor langt helbredet holder, og/eller hvor langt pensionen rækker. Når de forlader gruppen af ufaglærte, går de enten til en utryg stilling som ledige og sygedagpengemodtagere eller til en af de trygge grupper af efterlønnere eller (senior-)førtidspensionister. De få ufaglærte, der hænger på længere, er de trygge overlevende.

Et tilsvarende mønster ses i de øvrige grupper, bortset fra de lavere funktionærer, blot fem-ti år senere. Det er tydeligst med de selvstændige, hvor flere fortsætter i job til midten af 60'erne, og andelen af utrygge derfor forbliver høj. For faglærte og højere funktionærer ses også en stigning i den økonomiske utryghed op til pensionstidspunktet om end på et noget lavere niveau.

Figur 1.3 – Livsløb og økonomisk utryghed



Spørgsmål: se figur 1.2. Anm. De værdier, der er sat i parentes, dækker så få personer, at tallene er usikre.

Særlig blandt ufaglærte og selvstændige er mange utrygge for deres økonomi i årene før pensionen – men en del selvstændige oplever først problemet, når de er langt oppe i 60'erne.

Noter

- 1 Den markante stigning i andelen af utrygge fra 2004 til 2005 kan skyldes en stikprøveusikkerhed, da det samlede antal svarpersoner kun var ca. 1.000 mod 4-6.000 i alle efterfølgende målinger.
- 2 Logikken taler for, at de personer der oplyser, at deres helbred er dårligt, også ville være blevet mere utrygge fordi sygdom kan få større sociale konsekvenser. Det var der faktisk tendens til i 2013, men 2015 og 2017 er sammenhængen mellem tryghed og (selvvurderet) helbred blevet lidt mindre.

Nu som før finder vi dog en markant lavere tryghed blandt de svarpersoner, hvis helbred angives som "mindre godt" eller "dårligt" end blandt dem, der ser mere positivt på deres helbred. Men forskellen er skrumpet. Eksempelvis har svarpersoner med "fremragende" helbred omtrent samme andel af utrygge som gennemsnittet i befolkningen – det er med andre ord ikke helbredsangst, der står for utrygheden her.

Kapitel 2

Det som slår os ud

Ud over at se på den almindelige tryghed og tryghed i privatøkonomien har vi spurgt vores svarpersoner, hvordan de har det med en række af de risici, som mennesker kan møde i dag. Meningen er at tegne et samlet billede af hvilke utrygheder, der fylder i Danmark nu, og hvordan de påvirker os som mennesker.

Vi skal bl.a. tage højde for, at de enkelte utrygheder kan fylde meget hos nogle, og meget lidt hos andre – kvinder i tyverne kan være utrygge for seksuelle overgreb, mens deres afgang fra arbejdsmarkedet ligger længere væk end Jupiter. For en ufaglært mand i slutningen af 50'erne forholder det sig typisk omvendt.

Samtidig opleves risici ikke lige intense. Generelt og groft skelner vi i Tryghedsmåligerne imellem utrygheder, der påvirker os personligt og bekymringer, som vi nærer på vegne af andre, der ikke står os alt for nær. Udsigten til vand i kælderen kan skabe utryghed, mens de globale klimaforandringer kan vække bekymring. De kan evt. få os til at handle politisk, men de holder os ikke vågne om natten, for nu at udtrykke det lidt klichéagtigt.

Utryghederne kan også være altopslugende eller skarpe og afgrænsede. Man kan f.eks. ryste for eksamen – eller for at færdes bestemte steder – men for de fleste er det ikke noget, der forpuster hele tilværelsen.

Det billede, vi vil tegne, har med andre ord tre dimensioner:

- Hvor mange oplever rent faktisk en bestemt utryghed (ud af dem, som har mest anledning til det)?
- Hvor stærkt påvirker det deres almindelige tryghed?
- Går det ligefrem ud over deres livskvalitet?

Utryghedsbilledet

Figur 2.1 giver et indtryk af, hvor udbredte en række almindelige utrygheder er i Danmark i dag.

Figur 2.1 – Utrygheder 2017

Tal i pct.



KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2017

Spørgsmål: Nedenfor er anført en række problemer. Angiv hvor utryg du for tiden er over for disse problemer. For tiden slet ikke utryg, For tiden kun lidt utryg, For tiden noget utryg, For tiden meget utryg, For tiden ikke relevant for mig, Ved ikke.

Anm. Figuren angiver andelen, der svarer "noget utryg" eller "meget utryg". "Ved ikke" svar indgår ikke i procentgrundlaget.

* angiver, at spørgsmål kun er stillet til ca. halvdelen af de ca. 6000 svarpersoner. Spørgsmålet, der er markeret med **, er kun stillet til studerende (ca. 600 svarpersoner).

Der er stadig massiv utryghed blandt unge for, om de nu får det første job. Blandt de + 40 årige er det ikke mindst muligheden for en uværdig exit fra jobmarkedet, der tynger.

Den procentuelt mest udbredte utryghed i vores måling handler om alderdommen: Får man den rette pleje, når man ikke længere kan pleje sig selv? Vi har anført svarene udelukkende for aldersgruppen over 40 år (det er besvaret af 2995 +40 årige i alt). I denne aldersgruppe er mere end hver anden utryg for at blive ladet i stikken i alderdommen. Men selv om man medregner hele befolkningen, ligger andelen alligevel så højt som 47 pct.

Nummer to på listen er sygdom i familien. Hvor moderne danskere ikke behøver at være utrygge ved krig og hungersnød, så lever den urgamle utryghed for sygdom hos de nærmeste stadig iblandt os. Den nævnes af flere end utrygheden for økonomiske problemer (bl.a. som følge af sygdom), for at blive udsat for vold, indbrud og terror og for at det skal gå børnene dårligt – selvom det også er utrygheder, som næres af hver fjerde eller hver femte i befolkningen.

Nogle utrygheder kan være store i mindre grupper. Studerendes utryghed for de fremtidige jobmuligheder optager mindst fire af ti. Utrygheden over for sexovergreb ligger i bunden, men – som vi skal se i kapitel 4 – er den betydeligt større blandt de yngre kvinder. Risikoen for at blive udkonkurreret af østeuropæiske lønmodtagere optager ikke færre end 17 pct. af alle, men er selvsagt endnu større i nogle stillings- og aldersgrupper (plus hos nogle af grupperne udenfor arbejdsmarkedet).

Det vender vi tilbage til i kapitel 7.

Fysisk sikkerhed: indbrud, vold, terror, seksuelle overgreb

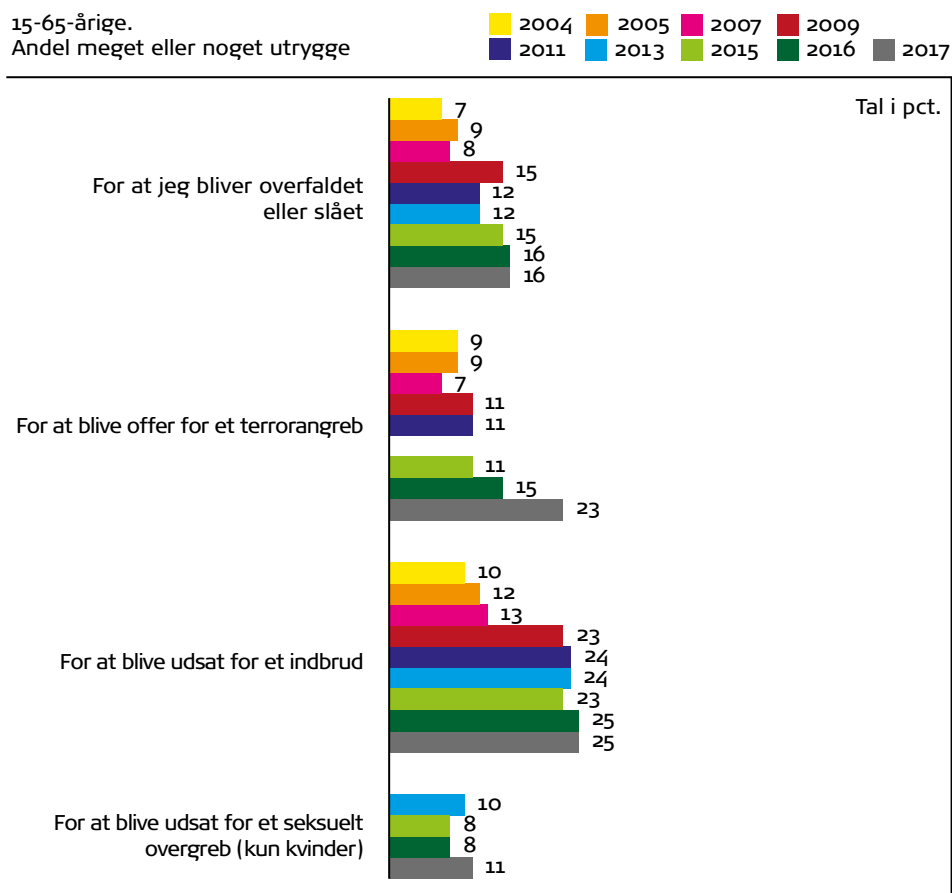
En god håndfuld af de utrygheder, som vi har taget med i tryghedsmålingen, er nye og et forsøg på at opfange utrygheder, der spiller en rolle nu. Når vi spørger til uregelmæssige indkomster, skyldes det f.eks. den diskussion om fremvæksten af et såkaldt prækariat af kort- og højtuddannede løsarbejdere, der er opstået internationalt i disse år (og som vi vender tilbage til i kapitel 9).

Andre af utryghederne har vi spurgt til mange gange. Det gælder bl.a. dem, der drejer sig om *den fysiske sikkerhed*. Det er her, vi ser de tydeligste ændringer fra 2015 til 2017.

Frygten for at blive **overfaldet eller slået** toppede oprindelig i 2009, ligesom frygten for at gå alene i kvarteret efter mørkets frembrud. Herefter skete der et fald. Men i 2017 tilkendegiver 15,6 pct. af de 18-65-årige utryghed for at blive overfaldet, og det slår akkurat 2009-tallet. Det er 2½ gange så mange som i 2004.

Frygten for **indbrud** steg også dramatisk fra 2004 til 2009, hvorefter den stabiliserede sig. Men i 2016/2017 er der akkurat en ny rekord med hele 25 pct., der frygter at blive udsat for indbrud – 2,5 procentpoint mere end i 2015 og det højeste, der er målt hidtil.

Figur 2.2 – Fysisk utryghed



Spørgsmålsformulering: Se figur 2.1

+ 65 årige deltog ikke i de første webundersøgelser, og indgår ikke af hensyn til sammenligneligheden. Tallet for 2016 er fra Danskernes syn på terror. TrykFonden. Marts 2016.

Terrortruslen går nu under huden på ca. hver fjerde.

Kvindens frygt for **seksuelle overgreb** aftog fra den første måling i 2013 til den følgende i 2015. Men også her ligger 2017-tallet højere end begge de tidligere med 11 pct. Her var 2016-tallet det samme som i 2015, dvs. stigningen er sket inden for det sidste år.

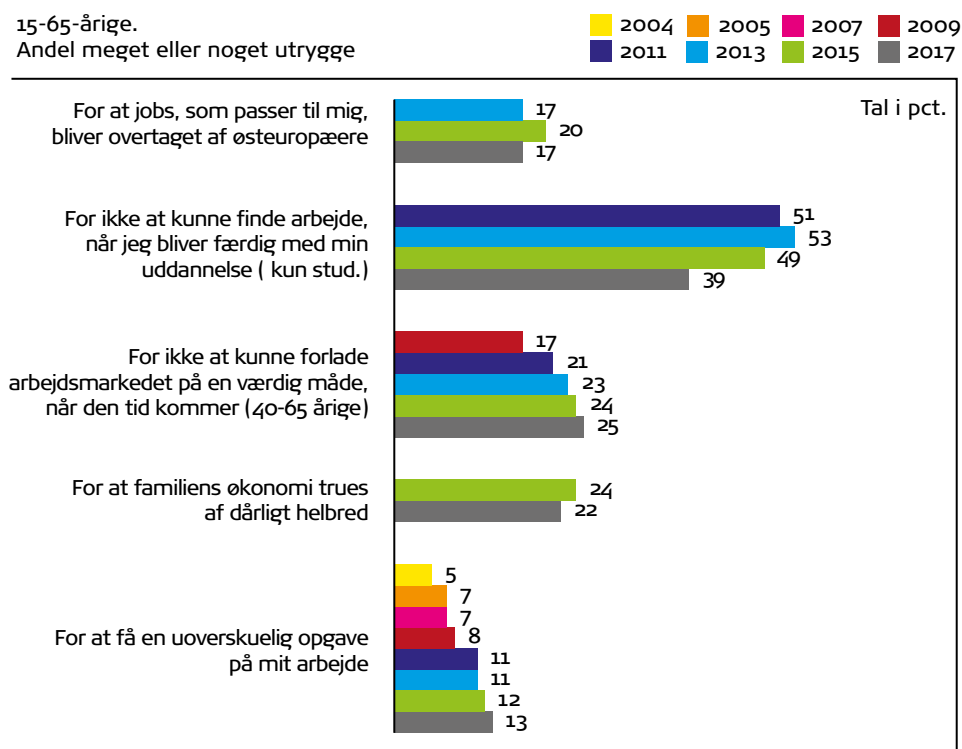
Det mest slående er dog frygten for **terrorisme**. Det skræmte ikke danskerne tidligere. Hverken spektakulære begivenheder som Breivik-massakren eller drabene ved Krudttønden og den jødiske synagoge i København kunne aflæses i tallene. Men 2016-2017 er der sket et skred. Den stigende terrorismefrygt er altså klart den mest markante ændring, men det er bemærkelsesværdigt, at det følger sig ind i et bredere mønster: *der er i 2017 rekordhøj andel af utrygge på samtlige fem spørgsmål, der vedrører fysisk sikkerhed.*

Ydermere er der en tendens til, at svarene klumper sammen: Er man utryg for indbrud er der en højere sandsynlighed for, at man også er det for terror osv., selvom der ikke er nogen sammenhæng mellem de to risici i øvrigt. Den øgede frygt skyldes altså ikke nødvendigvis, at der er mere i den ydre verden at være utryg for. Der kunne også være tale om en stemning, som gør at flere af én eller anden grund føler sig udsatte eller sårbare. Vi vender tilbage til dette i kapitel 4. Sammenhængen mellem de forskellige typer af utryghed er belyst i en såkaldt faktoranalyse, der vises i bilag 1.

Ind og ud af arbejdsmarkedet

Trods opsvinget svinder frykten for at miste sit arbejde kun langsomt. I 2015 var 19.6 pct. af de beskæftigede utrygge mht. risikoen for at miste sit arbejde. I 2017 var det faldet til 18.6 pct. Det ser vi mere grundigt på i kapitel 9.

Figur 2.3 – Utrygt levebrød



Spørgsmålsformulering: Se figur 2.1.

Hvor én ud af fem i 2015 frygtede at miste jobmuligheder til østeuropæere, er det i 2017 hver sjette, der nærer denne utryghed.

Andre bekymringer i den forbindelse er konkurrence fra østeuropæisk arbejdskraft. I Norden har fagforeninger kunnet holde størstedelen af arbejdsmarkedet nogenlunde fri for løn-dumping. Som nævnt er det 17 pct. eller hver sjette svarperson, der er utryg for østeuropæisk konkurrence. Det er en mindre tilbagegang end man kunne have forventet. Til gengæld er der en signifikant mindre utryghed

for **fremtidig beskæftigelse blandt studerende** sammenlignet med tidligere. Utrygheden toppede i 2011-2013 med over 50 pct. utrygge. I 2015 var der kun et lille fald, men i 2017 er tallet faldet til 39 pct.

Herefter kommer en række spørgsmål om utryghed i relation til arbejdslivet. Her finder vi en *konstant stigning i andelen af utrygge med hensyn til at have helbred til at kunne blive ved med at klare et job*. Der er tale om en næsten jævn stigning fra 17.1 pct. utrygge i 2009 til et foreløbigt højdepunkt på 25.4 pct. i 2017. Tilsvarende ser vi en konstant stigning 2013-2015-2017 i andelen af 40-65-årige, der er utrygge ved, om de kan *forlade arbejdsmarkedet på en værdig måde*. Andelen voksede fra 19.7 pct. i 2013 til 25.0 pct. i 2017¹.

Er utrygheden aftaget lidt, når det drejer sig om at komme ind på arbejdsmarkedet, finder vi altså snarere stigende utryghed, når det drejer sig om at forblive.

At gå ned på sygdom

Der er i 2017 en svagt faldende andel, der udtrykker utryghed over for, at familiens økonomi trues af dårligt helbred, sammenlignet med 2015 og 2016. I alt 22.6 pct. er utrygge her.

Tryghedsmålingerne bekræfter også – som der unægtelig også er andre indikationer på – at der er noget af en **stress-epidemi i gang blandt folk i arbejde**. 3.1 pct. af svarpersonerne i alderen 18-65 år er utrygge for, at få en *uoverskuelig opgave på arbejdet*. Det er kun marginalt højere end i 2015, men tallet er steget i hver eneste måling siden 2004, hvor kun 5.4 pct. udtrykte utryghed over for dette. Andelene er ikke så høje absolut betragtet, men det er til gengæld en markant stigning på kun tretten år.

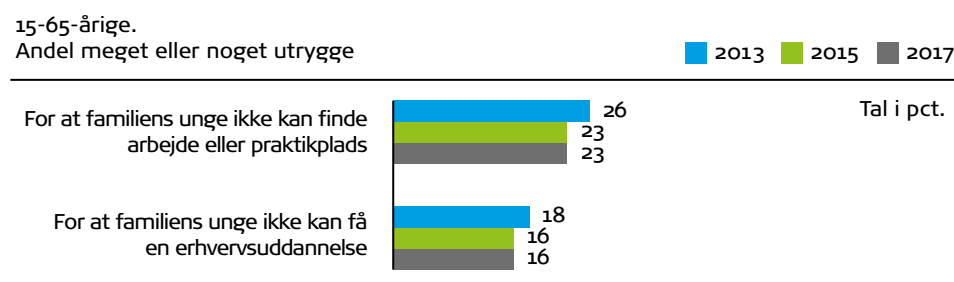
Utryghed for næste generation

At være utryg ved børnenes fremtid hører også til menneskets lod. Det ved alle forældre. Når vi taler om børnenes økonomiske fremtid, kan den hænge sammen med vores konkrete vurdering af børnene og deres chancer. Men i de sidste år har man også kunnet måle en mere generel pessimisme på kommende generationers vegne – specielt i USA, hvor den lavere middelklasse/arbejderklassen er blevet klemmt økonomisk siden 70'erne. Mange europæiske lande har høj ungdomsarbejdsløshed.

Den mere konkrete utryghed er vist i Figur 2.4

Som det fremgik af figur 2.1 har vi også medtaget det spørgsmål, man stiller sig i mange lande: er du utryg for, at dine børn stilles dårligere økonomisk end du selv? Den føromtalte faktoranalyse viser, at dette spørgsmål til dels måler det samme, nemlig konkrete bekymringer, og altså ikke så meget afspejler en mere generel pessimisme. Hvis man er utryg for børnenes uddannelses- og jobmuligheder, er man næsten pr. definition også utryg for deres økonomiske fremtid i det hele taget (Se bilag).

Figur 2.4 – Hvordan går det med børnene?



KILDE: TRYGHEDSMÅLINGERNE FRA 2004-2017

Spørgsmaalsformulering: Se figur 2.1.

Der er fortsat én ud af seks, der er utrygge for "familiens unge" – næsten som i kriseåret 2013 og nøjagtig som i 2015.

Der er heller ikke tale om, at de ufaglærte er særlig pessimistiske eller for den sags skyld, at middelklassen er blevet urolig for børnenes fremtid på samme måde som det ses i f.eks. USA. Der er næsten ingen forskelle mellem stillingsgrupperne, og i øvrigt heller ikke hvis man tager dem med, der pt. ingen stilling har.

Blandt de to procent af befolkningen, som oplever stor tilbagegang i lokalområdet, er der til gengæld ca. dobbelt så mange pessimister på børnenes vegne som i befolkningen generelt. Der er også større pessimisme blandt førtidspensionisterne, sygedagpengemodtagere og navnlig efterlønnere. I sidstnævnte gruppe er mere end hver tredje utryg på vegne af deres børn. Måske fordi deres børn for flertallets vedkommende må være et sted i 30'erne, hvor mange har ramt arbejdsmarkedet i krise- og nedskæringsårene. Hvor de udsatte personer også er samlet i områder, som oplever tilbagegang, kan de to effekter forstærke hinanden. Den slags områder finder man bl.a. på den københavnske vestegn.

Alderdom, sygdom, fattigdom

Spørgsmålet om pleje i alderdommen fylder som sagt hos over halvdelen af befolkningen over 40. Den uønskede rekord blev opnået i en mellemmåling, som Tryg-Fonden foretog sidste år, men rekorden er altså fastholdt, og ligger dermed et par procentpoint højere end i 2015. I første måling i 2009 var tallet 41 pct. – jf. figur 2.5.

Ulykkens vej

Der er forskel på, hvordan vi har det med de utrygheder, der omgiver os. Nogle lever man med uden problemer, fordi de ikke er så alvorlige – eller meget fjerne. Andre bidrager til at gøre én mere utryg i almindelighed.

Og så er der dem, der rammer livskvaliteten – "lykken". Det er dem, der vises på "Ulykkens vej", hvor den statistiske sammenhæng mellem de enkelte utrygheder og placeringen på lykkeskalaen er beregnet. De mest lykke-formindskende utrygheder er placeret tættest på – pengemangel og risikoen for at man selv eller ens nærmeste mister helbred og/eller arbejde.

Det er til en vis grad de samme utrygheder, der gør os utrygge og som "slår os ud," men analyserne viser, at rangordenen er meget forskellig. De fysiske utrygheder er typisk mere afgrænsede end de økonomiske, der påvirker flere livsområder. Terrortruslen kan få én til at undgå bestemte steder, men hvis man mangler penge, kan det både gå ud over selvfølelsen, ens sociale status, forholdet til de nærmeste, bevægelsesfriheden mv.

Spørgsmålsformulering: Nedenfor er anført en række problemer. Angiv hvor utryg du for tiden er over for disse problemer OG Alt i alt, hvor tilfreds vil du sige, at du er med tilværelsen for tiden? Skala fra 0 (Meget utilfreds) til 10 Meget tilfreds. Tallene er såkaldte eta-koefficienter. Alle de beregnede koefficienter findes i bilag 3 bagest i Tryghedsmålingen.



At jeg bliver offer for terrorangreb / 0.12

At vi får indbrud / 0.18

At jeg ikke får god pleje som gammel / 0.19

At jeg bliver overfaldet eller slået / 0.21

0.21 / At jeg får en uoverskuelig opgave på arbejdet

0.28 / At vi får sygdom i familien

0.26 / At jeg mister penge på boligen

0.29 / At jeg får en uværdig
exit fra arbejdsmarkedet

0.32 / At vores unge ikke får
arbejde efter uddannelse

0.34 / At jeg ikke får penge nok
efter tilbagetrækning

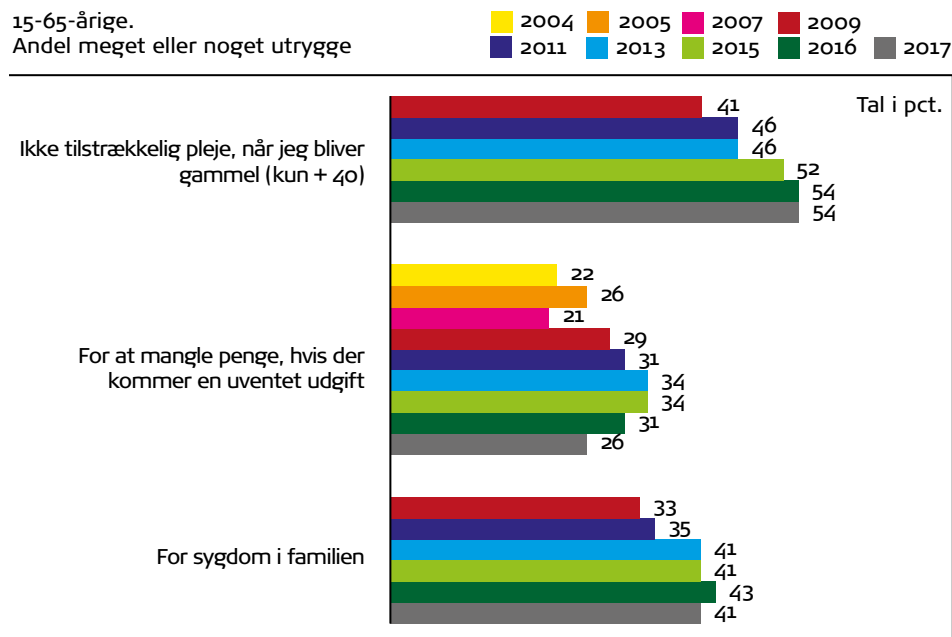
0.38 / At jeg mister mit arbejde

0.38 / At sygdom rammer familien økonomisk

0.39 / At jeg ikke har helbred til at arbejde

0.42 / At jeg mangler penge til en uventet udgift

Figur 2.5 – Utryg velfærd



Tallet for 2016 er fra Danskenes syn på terror. TrygFonden. Marts 2016.

Utrygheden for at mangle penge er tilbage på niveauet før krisen.

Det ville også være helt naturligt at forvente på grundlag af den historiske opbremsning i det offentlige forbrug. Som bekendt bliver mange ældre sundere og mere selvhjulpne, men i løbet af få år er det offentliges såkaldt praktiske hjælp i ældreplejen blevet halveret². Det har givet grobund for en omfattende og sommetider hidsigt politiseret debat om kvaliteten af ældreplejen. Sammenholdt med en række andre data, der præsenteres i senere kapitler, kan det tages som et tegn på, at *usikkerheden ved, om den offentlige service er der, når man får brug for den, fortsat tager til.*

Utrygheden ved sygdom i familien er på den ene side eksistentiel, men på den anden side også påvirket af udviklingen – f.eks. fremskridt i behandlingen af kritisk sygdom, sund aldring, stigningen i midllevetiden mv. Ikke desto mindre har *utrygheden også her været stigende*. Fra 32,8 pct. utrygge i 2009 til ca. 40½ pct. i 2013-2015-2017.

Det gælder ikke for det mål for fattigdom, vi har taget med her, nemlig utrygheden mht. at mangle penge, hvis der kommer en uforudset udgift. Her steg andelen af utrygge fra lavpunktet 21 pct. i 2007 til 34 pct. i 2015. Men i 2016 og 2017 er tallet faldet ganske markant til 26 pct. Det er stort set samme niveau som i 2005.

Der er givetvis tale om en følge af opsvinget. Det samme gælder utrygheden mht. at miste penge på boligen (som ikke er vist i figuren). Denne utryghed aftog ikke

fra 2013 til 2015, men i 2017 er andelen af utrygge faldet fra 20 pct. til 17 pct., altså ret mærkbart, og det er næppe slut, eftersom opsvinget på boligmarkedet har været nogen tid om at forskyde sig fra København og Aarhus til resten af landet. I byer under 40.000 indbyggere var det i juni 2017 stadig ca. hver femte, der var utrygge her. I landsbyer gælder det 27 pct. – altså mere end hver fjerde. Når utrygheden for at miste penge på boligen omsider når ud i hele landet, vil det påvirke den samlede tryghedsscore.

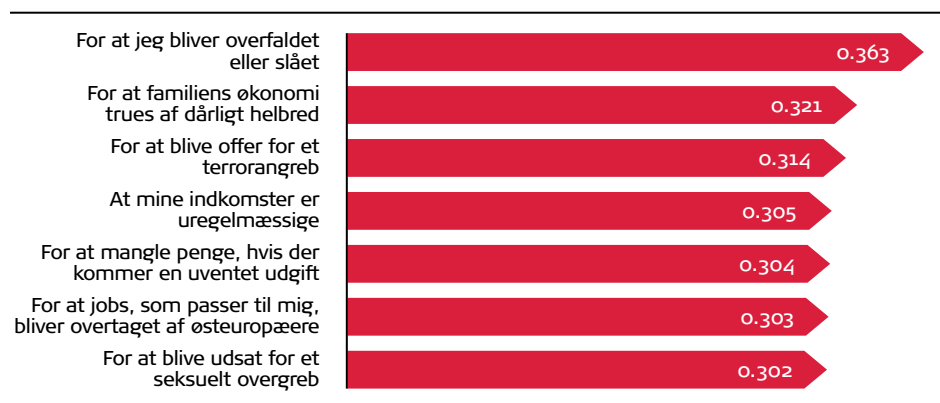
Det som ryster os

I det foregående så vi på, hvor mange der nærer en bestemt utryghed ud af den relevante gruppe i befolkningen. Vi har også set på, hvilke utrygheder der har bredt sig og nogle mulige årsager til det. I det følgende undersøger vi først, hvor hårdt disse utrygheder går ud over den generelle tryghed, og sidst ser vi på, hvordan de påvirker livskvaliteten.

Det sker ved at beregne en såkaldt eta-koefficient. Det er et mål for, hvor stærkt en faktor påvirker en anden i statistisk forstand. Eta ligger mellem 0 og 1, hvor 0 logisk nok står for nul sammenhæng og 1, at der er én-til-én-sammenhæng. Det sidste forekommer aldrig i undersøgelser af komplekse samfundsforhold som disse, hvor en sammenhæng på 0,2 efter omstændighederne kan være forholdsvis stærk. I figur 2.6 gengives de utrygheder, der virker kraftigst ind på svarpersonernes almindelige tryghed.

Figur 2.6 – Utryghedens top 7

Eta-koefficienter 0-1



KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2017

Figuren viser styrken af korrelationen mellem utryghederne ovenfor og svarpersonernes svar på spørgsmålet om, hvor trygge de er i hverdagen (jf. figur 1.1 i kapitel 1). Eta på over 0,3 anses i denne sammenhæng for forholdsvis stærk. Alle korrelationer er statistisk sikre. Svarene "Ved ikke" og "ikke relevant" indgår ikke i beregningen.

Vores generelle tryghed påvirkes især af utryghed for vold, mens økonomiske utrygheder kommer i anden række.

Ser man på, hvad de enkelte former for utryghed betyder for den generelle tryghed, kommer et noget andet billede frem. Fysisk sikkerhed – vold, terror, sexovergreb – er alle med i top 7. Dermed har vi også fundet en sandsynlig forklaring på, at den almindelige tryghed ikke har udviklet sig så gunstigt, som man kunne forvente under det økonomiske opsving, hvor mange ikke oplever så trange tider. (Se kapitel 1).

Den generelle utryghed er dog ganske stærkt påvirket af økonomiske utrygheder. Et dårligt helbred, der kan underminere familiens liv, hører ligeledes til det der ryster trygheden for alvor. Uventede udgifter og svingende indtægter tapper også den almindelige tryghed, ligesom – mere overraskende – utrygheden for at billiggere, yngre, sundere østeuropæerne løber med de job, man ellers havde indenfor rækkevidde.

Lige under de nævnte – og viste – finder vi utrygheden for at miste jobbet og for ikke at kunne finde et job efter endt uddannelse. Også boligejeres frygt for at miste penge på huset, lønmodtageres frygt for at miste arbejdsevnen og utrygheden ved at få en uværdig exit fra arbejdsmarkedet ligger tydeligt over bagatelgrænsen.

Derimod rammer utryghederne ved at familiens unge ikke kan få praktikplads kun den almindelige tryghed i beskeden grad. En anden af de meget udbredte utrygheder – ved sygdom i familien – ligger dog endnu lavere. Og bundskraberen er ingen ringere end topscoreren i figur 2.1 om at mangle pleje, når man bliver gammel. Her eta så lav som 0,163. Meget kan tale for, at vi her ikke så meget har at gøre med en personlig utryghed som en generel samfundsbekymring af den type, som vi ser nærmere på i kapitel 3.

Tryghed og livskvalitet

Man kan være tryk uden at være lykkelig, men er det modsatte også tilfældet?

Vi har undersøgt, i hvor høj grad tryghed går hånd i hånd med livskvaliteten, der i Tryghedsmålingen er operationaliseret med spørgsmålet: ”Alt i alt, hvor tilfreds vil du sige, at du er med tilværelsen for tiden?” og med muligheden for at placere sig på en skala mellem 10 (meget tilfreds) og 0 (meget utilfreds). Svarene i forskellige grupper kan derefter omregnes til et indekstal, som vi lidt poppet kalder for ”lykkescoren”. Derefter kan vi se, hvordan de mange utrygheder påvirker denne lykkescore – nøjagtig på samme måde som vi målte deres indflydelse på den almindelige tryghed i sidste afsnit. Her har vi også inddraget et spørgsmål om at være tryk ved at færdes i sit hjemområde, når det er mørkt.

Analysen viser, at trygheds- og lykkescoren ikke altid følges ad – der er forskel på det, der ryster os og det, der slår os ud. De fysiske utrygheder som vi udpegede som den sandsynligste forklaring på, at den generelle tryghed er stagneret, spiller en

langt mere beskeden rolle for livskvaliteten. Blandt de 22 utryghedsspørgsmål, der rammer livskvaliteten, handler de første 13 om økonomi.

Nr. 14 er spørgsmålet om at gå ud i ens eget kvarter efter lygtetændingstid. Utrygheden ved at blive overfaldet eller slået kommer først på 17. pladsen. Den har en eta, der er markant mindre end den største tryghedsudfordring til livskvaliteten, nemlig frykten for at mangle penge til uventede udgifter.

Det store billede synes således meget klart: øget frygt for vold har undermineret den tryghed, der skulle følge med de gode tider. Men voldsutrygheden rammer ikke den almindelige trivsel nær så hårdt som økonomiske vanskeligheder. Om lykken virkelig er gods og guld, kan altid diskuteres, men det er en ulykke at mangle det.

Det præcise billede ses side 24-25.

Noter

- 1 Der er en enkelt undtagelse fra dette mønster: Man kunne også tro, at flere af de 40-65 årige ville være blevet mere utrygge for, om de har penge nok til at klare sig, når de trækker sig fra arbejdsmarkedet. Sådan en tendens kan vi dog ikke spore i tallene.
- 2 Jf. Hjemmehjælp som spareobjekt. Jeppe Agger Nielsen og Jørgen Goul Andersen. Tidsskriftet Gerontologi 2014.

Kapitel 3

Bekymrende samfundstendenser

De fleste af os har et verdensbillede med dertil hørende moralsk kompas. Verdensbilledet kan være mere eller mindre sammenhængende og kompasset rundforvirret. Men i de fleste tilfælde har vi en idé om, hvad vi skal håbe på, og hvad vi skal bekymre os over.

Er det store problem eksempelvis, at Danmark kan blive endemål for alt for mange flygtninge, eller burde vi løfte en større del af den humanitære byrde her? Skal man bare leve med, at så mange går ned med stress, når der nu er så meget, man burde nå? Hvor mange hensyn skylder vi klimaet eller dyrelivet? Og er det en sag for os, hvis teenagerne på det lokale gymnasium drikker sig i hegnet flere gange om ugen?

Spørgsmålene er svære. Der er mange af dem. Der er også masser af meningsdannere og interesser, der gerne vil påvirke vores forståelse og prioritering. En asiatisk diktator, en naturkatastrofe eller et hackerangreb kan få os til at se tingene i et andet lys. Alligevel har de fleste af os et vist system i, hvad vi håber på og bekymres over. Det hænger sammen med, hvor vi er i livet, i samfundet, og hvem vi synes, vi hører sammen med. Derfor svarer vi normalt ikke helt tilfældigt, når naboen eller opinionsinstitutterne spørger. Og stilles spørgsmålene rigtigt, kan svarene give et bredere indtryk af befolkningens aktuelle bekymringer, fordi svaret på et spørgsmål tit er en del af et større holdningsmønster.

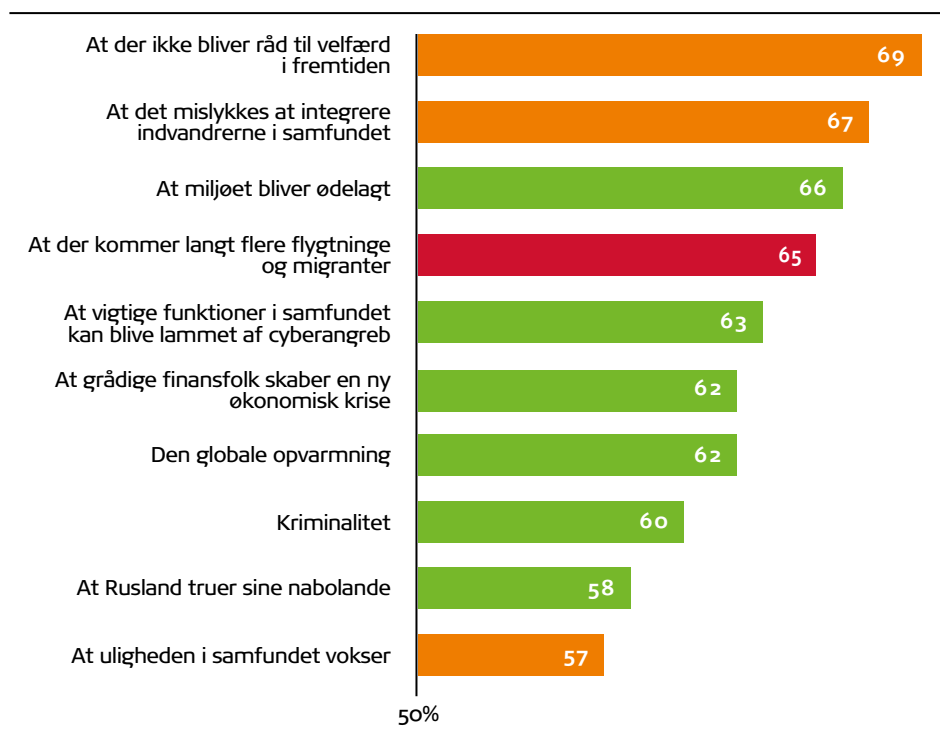
Tryghedsmålingerne har siden 2004 ikke alene spurgt til de personlige utrygheder, der nager os og holder os vågne om natten. Vi har også spurgt til de mere kollektive bekymringer, som fylder i danskernes verdensbilleder. Bestræbelsen har været, at unge, gamle, rige, fattige, højt- og kortuddannede og svarpersoner med forskellige ideologiske ståsteder helst skal kunne finde deres samfundsbekymringer afspejlet i spørgeskemaet. Nogle af spørgsmålene er gået igen fra måling til måling, så udviklingen kan følges over tid, andre forsøger at indfange bekymringer, der er nye på den offentlige dagsorden.

I det følgende præsenteres bekymringsbilledet, som det så ud sidst i juni 2017. Dernæst ser vi på, hvilke bekymringer der ser ud til at vokse og hvilke, der er kommet til at fylde mindre. Den sidste del af kapitlet drejer sig om, hvad medierne – efter befolkningens opfattelse – overser hhv. gør alt for meget ud af.

De største bekymringer

Figur 3.1 – Ti bekymrende tendenser

Pct. andel meget bekymrede/bekymrede



KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2017

Spørgsmålsformulering: Nedenfor er nævnt en række samfundsproblemer, man som borger i Danmark kan være mere eller mindre bekymret over. Angiv, hvor bekymret du som borger for tiden er for hvert af disse samfundsproblemer. Skala: Meget bekymret, Bekymret, Hverken bekymret eller ubekymret, Ubekymret, Ved ikke. N = 1495 (1497) Anm. Rød = Mere end halvdelen af de bekymrede har svaret "meget bekymret". Orange markering = mere end 1/3 af de bekymrede har svaret "meget bekymret". Grøn = færre end 1/3 af de bekymrede er "meget bekymrede".

Fremtidens velfærd, masseimmigration, integrationsproblemer og ulighed er områder, hvor mange er meget bekymrede.

Før vi ser på ranglisten, er det værd at lægge mærke til lighederne: Alle de spørgsmål, vi har med her bekymrer mellem halvdelen og 2/3 af befolkningen.

Velfærden på langt sigt topper listen. Det ligner den tendens, vi så i sidste kapitel.

To af topscorerne drejer sig om udlændingepolitik. To ud af tre deler bekymringen for mislykket integration, og for at langt flere af verdens ca. 65. mio. flygtninge finder veje hertil.

Lige under denne bekymring finder vi de grønne bekymringer: miljø og global opvarmning.

Det er også gået ind på den folkelige lystavle, at vi har fået en ny trussel om cyberkrig, og der er en udvikling, man nok skal interessere sig for fremover. Tallet kan i begrænset omfang afspejle angrebet på Mærsk den 27. juni, da indsamlingen af svar sluttede 30. juni, men er naturligvis egnet til at opskræmme alle, der ikke har Mærskes ressourcer.

Vi har også spurgt til utrygheden ved, at finansfolk af den grådige slags kan udløse en ny økonomisk krise. Der er lidt medløb i spørgsmålet, men der er på den anden side ikke tvivl om, at befolkningen i Danmark lagde skylden for den seneste finanskrisen på brodne kar i den finansielle verden, hvor det i andre lande i højere grad var politikerne, der stod for skud.

Når det gælder kriminaliteten er det tydeligt her, at kriminalitet ikke kun er en konkret utryghed for nogle mennesker, sådan som vi så i sidste kapitel. Det er nok så meget en bred samfundsbekymring.

Spørgsmålet om ulighed er tæt på den politiske sfære og et af dem, hvor man kan være både for og imod. Det ses da også, at 11 pct. slet ikke er bekymrede for, at "uligheden i samfundet vokser". At der på den anden side ikke er tale om en venstreorienteret specialitet, ses af tallene: 57 pct. har hakket af her, og hele 25 pct. erklærer sig "meget bekymret".

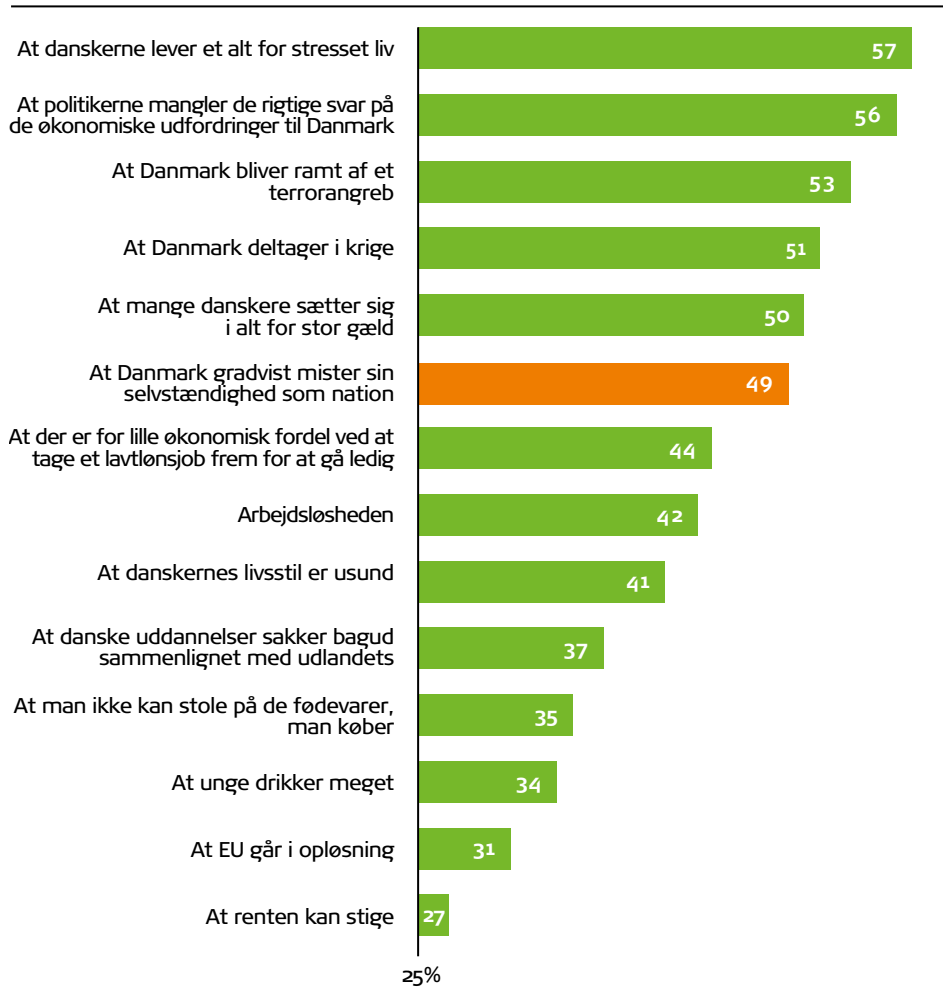
Udenrigspolitiske emner bekymrer typisk danskerne mindre, men der er undtagelser. Det gælder den stigende bekymring for Danmarks forvandling til krigsførende magt – siden udslettelsen af Christian IV's hær i slaget ved Lutter am Barenberg i 1626 og indtil 1990'erne har vi afstået fra offensiv krigsførelse. Et andet udenrigsemne som vækker bekymring, er Ruslands mere aggressive udenrigspolitik. 58 pct. af danskerne giver udtryk for bekymring her.

Flere bekymringer

De følgende bekymringer deles af mellem hver anden og hver fjerde i befolkningen:

Figur 3.2 – Større og mindre samfundsbekymringer 2017

Pct. Andel meget bekymrede/bekymrede



KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2017

Spørgsmålsformulering: Figurforklaring: Se figur 3.1

Christiansborgs kompetence, terrorismen og danskernes gældsætning hører bestemt ikke til i den lette ende.

Ikke færre en 57 pct. er bekymret for, at livet er blevet for stresset.

Det er bemærkelsesværdigt, at stress også er rykket stærkt op og nu nævnes som bekymring af 57 pct., men det svarer til resultaterne vedr. personlig utryghed i sidste kapitel.

Bekymringen for dansk krigsdeltagelse når kun 51 pct., men det er dog næsten lige så meget som bekymringen for terrorangreb (53 pct.).

At danskerne sætter sig i for stor gæld er også røget op til 50 pct. niveauet, hvilket i øvrigt er en ganske markant stigning i forhold til 2015, men tallet er dog på højde med det, vi fandt i 2013. Her har måske lagret sig en kollektiv erindring, som får lamperne til at blinke i opgangstider?

Bekymringen for dansk selvstændighed har lidt færre abonnenter, men her er over halvdelen meget bekymrede. Her er det nok noget af den gamle EU-skepsis, der løfter fanen. Generelt er danskerne dog blevet gladere for EU, navnlig i tiden efter afstemningen om Brexit, der bl.a. understregede, at EU-samarbejdet måske ikke er helt så klippefast, som mange troede.

I den seneste undersøgelse fra Eurobarometer fra april 2017 fandt 71 pct. af danskerne, at det danske medlemskab af EU er positivt – hele ni procentpoint flere end i september 2016 ¹. Den skærpede formulering i Tryghedsmåling 2017 er der dog ikke mange, der bider på. Kun 31 pct. er bekymrede for, at EU går i opløsning. Havde vi spurgt til eksempelvis bekymringen for, at de europæiske lande ikke formår at finde gode, fælles løsninger, var tallet nok blevet en hel del højere.

Et af dansk politiks mest omtalte temaer – at det bedre skal kunne betale sig at arbejde – er på bekymringsradaren for et ret stort mindretal, men opleves sikkert også af andre som en slags politisk markering.

Store aldersforskelle

Der er på flere punkter meget betydelige forskelle på bekymringsmønstret i forskellige aldersgrupper. Det kan i nogle tilfælde skyldes generationsforskelle i, hvad man er opvokset med. I andre tilfælde handler det om, at hver alder har sine bekymringer.

På ét punkt kan der næppe være tvivl om, at vi står over for en aldringseffekt: De ældre har flere bekymringer! På alle spørgsmål på nær ét er der en højere andel af bekymrede over samfundsproblemerne blandt de ældre end de unge. Den eneste undtagelse er risikoen for EU's opløsning. Det frygter kun relativt få – men bekymringen er størst blandt de 18-24-årige.

Ikke så overraskende er de ældre mest bekymrede over kriminaliteten i samfundet. Det bekymrer kun omkring 40 pct. blandt danskere under 30 år, men omkring 75 pct. i aldersgrupperne over 60 år.

Bekymringen for fremtidige flygtninge- og migrantstrømme samt for mislykket integration er også markant stærkere blandt de ældste end blandt de unge. Det er der intet nyt i, men det er også tydeligt her, at de unge mellem 18 og 24 er markant mindre bekymrede for mislykket integration.

Frygten for, at Danmark mister selvstændighed som nation, er endnu mere udpræget en ældrebekymring – andelen af bekymrede strækker sig fra 30 pct. i bunden af alderspyramiden til 60 pct. i toppen.

Det samme gælder bekymringen for cyberangreb mod samfundets funktioner og bekymringen for, om skattevæsenet kommer til at fungere igen. Den er næsten dobbelt så høj hos de ældre som hos de yngste.

Endelig synes der etableret en ”new normal”, når det gælder Danmarks deltagelse i krige. Det bekymrer kun 27 pct. af de 18-24-årige. I aldersgrupperne over 60 år er det 68-69 pct.

Terrorfrygten er derimod noget stærkere blandt 18-24-årige (52 pct.), end den er for de 25-39-årige (42 pct.), men den når 69 pct. i aldersgruppen over 70 år. På spørgsmålene om miljødelæggelser og global opvarmning er aldersforskellene derimod meget små. De deles på tværs af generationerne.

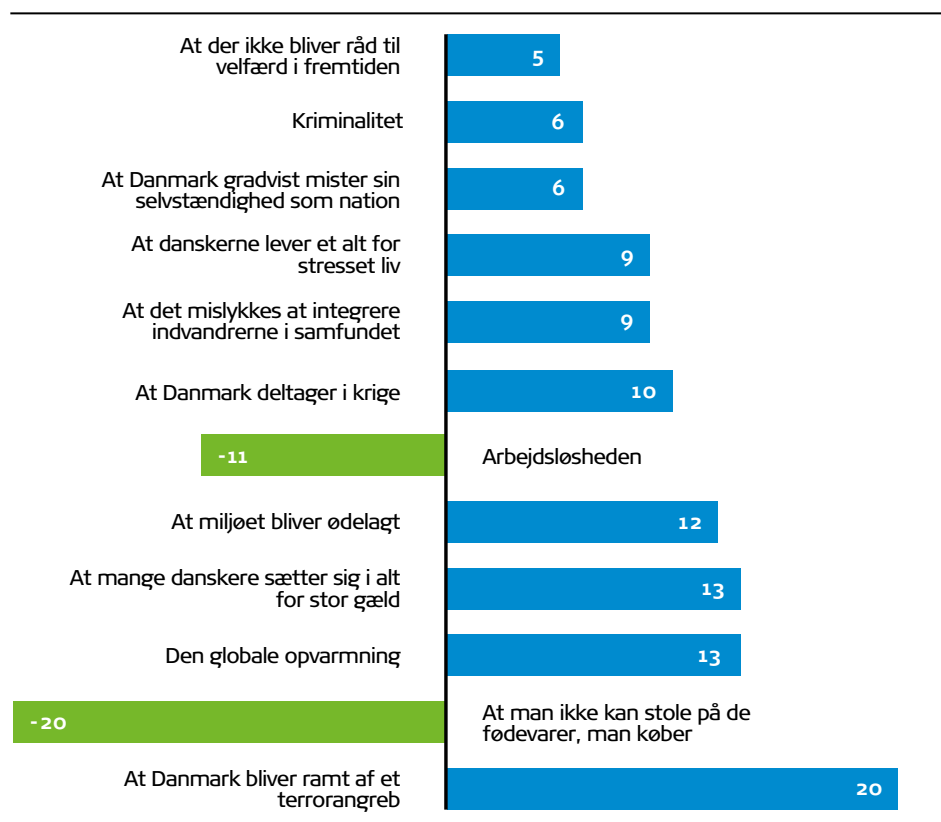
Blandt de ellers ret ubekymrede 18-24-årige topper global opvarmning og miljødelæggelser bekymringslisten. Blandt de over 70-årige er konkurrencen hård, men bekymringen for indvandreres integration topper listen, fulgt af bekymring for cyberangreb og skattevæsenets funktionsevne med hhv. 84, 80 og 80 pct. bekymrede. Herefter kommer bekymring for strømme af flygtninge og migranter med 78 pct. Det er således en temmelig forskellig ”bekymringsprofil”, man finder blandt de unge og de gamle.

Ændringer i bekymringsbilledet

Rangordningen af bekymringerne er ikke ændret så radikalt siden 2015. Begge år er velfærdsspørgsmål, klima/miljø, integration af indvandrere og kriminalitet i toppen, men vi ser nogle bemærkelsesværdige højdespringere i figur 3.3.

Figur 3.3 – De største skift

Pct.Andel



KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2017

Spørgsmålsformulering se figur 3.1 plus figuren.

Umiddelbart kunne det se ud som om, at bekymringerne i det hele taget vokser, men det skyldes, at mindre bekymringer i undersøgelsen sidste år har måttet vige for nye bekymringer i undersøgelsen.

De vigtigste bevægelser er:

- Bekymring for at Danmark bliver ramt af terrorangreb (plus 20 procentpoint)
- Bekymring for miljøødelæggelser og global opvarmning (hhv. plus 12 og 13)
- Bekymring for manglende integration af indvandrere (plus 9)
- Bekymring for at danskerne lever et alt for stresset liv (plus 9)
- Bekymring for at Danmark deltager i krige (plus 10)
- Bekymring for at danskerne sætter sig i alt for stor gæld (plus 13)

Bekymringen for terrorangreb er, som vi har set, også rykket op blandt de personlige utryghedsfaktorer og viser endnu engang, at de internationale terroraktioner, der ramte tilfældige borgere i 2015-17 faktisk formåede at ændre dagsordenen – modsat de tidligere terroraktioner, fra Utøya til Krudttønden og den jødiske synagoge. Stadig er bekymringen dog temmelig moderat – og lavere end bekymringen for kriminalitet i almindelighed. Begge overgås af en ret ny kriminalitetstype, cyberkriminaliteten, der kan lamme vigtige samfunksfunktioner.

At klima og global opvarmning er rykket op i top-5, er ganske interessant. Det ser ud til, at disse bekymringer er kommet for at blive – måske som en følge af den øjensynligt stadig bredere strøm af voldsomme vejr-begivenheder.

Tilstrømningen af asylsøgere skrumpet ind i løbet af 2017, men den folkelige bekymring for tilstrømning i fremtiden er ikke skrumpet. Måske er opfattelsen, at der meget vel kan være tale om en midlertidig situation evt. en stilhed før stormen. Hele 38 pct. er ”meget bekymrede” for, ”at der kommer langt flere flygtninge og migranter”. Det er mere end for noget andet spørgsmål. Den samlede andel bekymrede er 65 pct. altså i top-gruppen.

Derimod er ”råd til velfærd i fremtiden” en permanent og stærk bekymring, der denne gang er steget endnu en smule.

På nedtur finder vi ikke overraskende bekymringen for arbejdsløsheden. Arbejdsløsheden er næsten blevet et non-issue på bekymringslisten (som personlig utryghed er det en lidt anden sag). Udviklingen er gået fra 66 pct. bekymrede og en topplacering i 2013 til 41 pct. bekymrede i 2017 – hvor der er næsten dobbelt så mange helt ubekymrede som de 9 pct., der erklærer sig ”meget” bekymrede.

Befolkningen er også blevet betydeligt mindre bekymrede for, om man skal stole på de fødevarer, vi spiser (se tekstboksen).

Bekymringen for Danmarks økonomiske fremtid – eller rettere: for at politikerne mangler de rigtige svar på den – er noget lavere end i 2013, men tallene er ikke forbedret i forhold til 2015 trods det økonomiske opsving.

Endelig skal nævnes et situationsbestemt spørgsmål: Får vi nogensinde et velfungerende skattevæsen igen? Svarene afspejler naturligvis de aktuelle og dybe problemer. At bekymringerne stikker ret dybt, bekræftes af at 18 pct. ligefrem er meget bekymrede og i alt 57 pct. bekymrede. Det er flere, end der bekymrer sig for terrorisme. Antagelig vil også skatteskandalen/-erne lejre sig i danskernes kollektive erindring.

Pressens proportioner

Det er i høj grad medierne der orienterer os, men indimellem kan skæve proportioner sætte en skæv dagsorden. Medierne elsker blå blink og breaking news.

Heldigvis er mediebrugerne ikke blot passive modtagere af information. Vi brugere ved godt, at medierne ofte overdriver, vinkler skævt eller prioriterer mindre vigtige emner frem for mere vigtige emner. Den kritiske sans betyder, at vi er på vagt efter fake news. Samtidig hjælper den os med at bevare vores forudfattede meninger over for informationer, der ikke rigtigt passer ind.

Medierne og virkeligheden

Selvom sensationer og politiske skandaler nok ikke fylder mindre ved frokostbordet, end de altid har gjort, så finder mange fortsat, at de fylder for meget i medierne. Det viser beregningerne her, hvor procentandelen, der finder, at medierne overdriver dækningen af de nævnte emner er trukket fra den andel, som mener at de tværtimod dækkes for lidt.

Blandt de underdrevne emner finder de fleste, at der er gjort alt for lidt ud af misøren i SKAT. På andenpladsen blandt forsømte områder finder vi en udenrigspolitisk bekymring, nemlig Ruslands optræden overfor naboerne, der ligger lige højere end bl.a. de internationale flygtningeproblemer. Også integration, ulighed og sociale problemer, finder svarpersonerne underbelyste, og det samme gælder misbrug af sociale ydelser.



Politikernes personlige forhold / + 15

Risikoen for at blive udsat for vold på gaden / + 7

Terroranslag i Danmark / + 8

Voldelige opgør mellem kriminelle bander / + 6

Erhvervslivets konkurrenceevne / + 1

Den globale opvarmning / + 1

Kontanthjælpens størrelse / + 1

Den økonomiske krise i Danmark / + 4

Magtspillet på Christiansborg / + 4



Spørgsmålet lød: Man diskuterer ofte, om medierne puster sager op, så problemerne fremstår som overdrevne. Men der kan også være problemer, som faktisk er mindst lige så alvorlige, som de fremstilles i medierne. Du bedes angive, om medierne efter din opfattelse undervurderer problemerne, giver et realistisk billede, eller overdriver problemerne på følgende områder ...

Svarpersonerne er bedt om at angive på en skala fra +5 (overdriver voldsomt) til -5 (undervurderer voldsomt), hvordan de ser mediernes behandling af forskellige sager. Vi har for nemheds skyld omregnet til en skala, der går fra +100 (maksimal overdivelse) til -100 (maksimal undervurdering).

Problemer i
skattevæsenet / -15

Problemer med integrationen
af indvandrere / -5

Trusler mod ytrings-
friheden i Danmark / 0

At nogle mister
retten til
dagpenge / -6

Offentlige udgifter til
ældre i fremtiden / -6

Problemer med, at
Danmark deltager i
krige i fjerne lande
/ -4

Statens underskud / -1

Den økonomiske krise
i Sydeuropa / -2

Misbrug af
sociale ydelser
/ -8

Ruslands optræden
overfor sine
nabolande / -9

Arbejdsløsheden
blandt unge / -7

Internationale
flygtningepro-
blemer / -7

Fejlbehandling i
sundhedsvæsenet / -7

Uligheden i Danmark / -7

Det er i dette lys man kan se befolkningens oplevelse af mediernes over- og underdrivelser. Svarpersonerne er bedt om at angive på en skala fra +5 (overdriver voldsomt) til -5 (undervurderer voldsomt), hvordan de ser mediernes behandling af forskellige sager. Vi har for nemheds skyld omsat svarene til en skala fra +100 (maksimal overdrivelse) til -100 (maksimal undervurdering).

Resultaterne er vist i side 38-39.

Nu som tidligere toppes listen af personhistorier om politikerne. Borgerne har *lært*, at medierne overdriver personsager. Men det er samtidig bemærkelsesværdigt, at personhistorier kun scorer +15 i 2017, hvor tallet var +27 i 2015. Om det så skyldes, at medierne er blevet mindre personcentrerede end i 2015, at der ikke har været så mange sager som i 2015, eller ændrede opfattelser hos vælgerne selv, kan vi ikke afgøre.

Tryggere mad

En af de bekymringer, der er skrumpet konstant over det sidste årti handler om de fødevarer, vi spiser.

I Tryghedsmåling 2005 var 67 pct. utrygge, fordi madvarerne ikke var til at stole på. Siden er bekymringen faldet måling for måling, og er i Tryghedsmåling 2017 på 35 pct.

Resultatet korresponderer med iagttagelser hos COOP og andre analyser, men kan endnu ikke siges at være en veletableret, anerkendt trend. Der er også flere mulige forklaringer.

En af dem er, at det efterhånden er længe siden, vi har haft en virkelig omfattende skandale. Glemte kogalskaben i 90'erne og problemerne i fødevarekontrollen, der kostede en fødevareminister livet og sagen om det gamle kød i Superbest i 2009, der gav kontrollen noget af sit renommé tilbage. Salmonellafaren anses f.eks. for at være nedkæmpet – ifølge seneste oversigt om 2015 fik ikke en eneste i Danmark salmonella fra danske æg i dette år.

I det hele taget er der faktisk mindre (indirekte) kritik af mediernes overdrivelser i 2017, end der var i 2015. Folk hælder stadig til, at medierne har det med at overdrive dækningen af terroranslag – hvor selv mindre anslag udløser væg-til-væg dækning med svirrende helikoptere og journalister, der spekulerer over alt det, man endnu ikke ved. Gennemsnittet er dog rykket fra +18 til +8, hvilket kan hænge sammen med, at terroren har ramt flere tilfældige civile end i mange år og dermed også fået en meget større plads i den offentlige bevidsthed.

Også volden mellem de kriminelle bander fandt svarpersonerne en anelse overdreven – i juni, før det for alvor gik løs i de københavnske gader.

Endelig kan det ikke overraske, at vurderingen af mediernes præsentation af den økonomiske krise har ændret sig. Her har det autoriserede billede af virkeligheden i øvrigt også ændret sig, for med den voldsomme revision af nationalregnskabet hos

En anden type forklaring er, at navnlig dagligvarehandlen har arbejdet bevidst og strategisk med at mindske forbrugernes bekymring. Det er sket ved at sørge for, at der generelt findes økologiske produkter, når det gælder fødevarer, og kemifri alternativer i de fleste non-food-produktserier. Dagligvarekæderne har også ført an med hensyn til at markedsføre de sundere alternativer til forbrugerne. De fleste kæder er nu med på bølgen med deres egen "fri for uønskede stoffer"-mærke – og ikke mindst discountbutikkerne har opgraderet økologien. Der kan ikke åbnes en dagligvarebutik i dag noget sted i landet, der ikke fører flere hundrede økologiske varer.

I COOPs butikker stammer godt 11 pct. af omsætningen på fødevarer fra økologiske produkter – en stigning på ca. 40 pct. på bare tre år. Ifølge COOP køber 70 pct. af forbrugerne mindst én fødevarer økologisk. Som eksempel kan nævnes, at 45 pct. af forbrugerne aldrig køber citroner, der ikke er økologiske. Forbrugerne forklarer i undersøgelser, at de køber økologi for at undgå sprøjtegifte og støtte bedre miljø. At den faldende utryghed for fødevarerne kan skyldes, at forbrugerne er blevet mindre engagerede i sagen, kan man til gengæld roligt udelukke.

Danmarks Statistik i november 2016 blev krisen faktisk afsluttet et par år tidligere, end man hidtil havde troet, og BNP blev opjusteret med op til et par procent med tilbagevirkende kraft.

I 2015 gjorde regeringspartiet en spe, Venstre, kontanthjælpen til et hovedemne, hvilket mange havde svært ved at se – mediedækningen blev dengang betragtet som lettere overdreven. I 2017 er der blevet gennemført betydelige nedskæringer, hvis følger diskuteres løbende i medierne – og i et passende omfang, ifølge den gennemsnitlige svarperson.

Det er bemærkelsesværdigt, at vælgerne ret hyppigt i 2017 hælder til at se mediernes omtale af mange problemer som mere underdrevet end overdreven. Indvandreres integrationsproblemer blev efter svarpersonernes opfattelse lidt overdrevet af medierne i 2015, men lidt underdrevet i 2017. Vi bemærker også, at både uligheden i Danmark og misbrug af sociale ydelser er rykket op som problemer, medierne underdriver – fra en score på 0 i 2015 til en score på hhv. -7 og -8 i 2017. Ruslands optræden over for nabolandene ses nu som før som underdrevet af medierne, og trods en ret betydelig omtale af problemerne i skattevæsenet er befolkningen åbenbart af den opfattelse, at det ikke er spor overdrevet. Dette emne afslutter listen med en score på -15 – det er endnu værre, end medierne giver indtryk af.

Noter

- 1 57 pct. af europæerne synes positivt om EU-medlemskabet, hvilket er en stigning på fire procentpoint i sammenligning med en tilsvarende undersøgelse fra september 2016. Samtidig er opbakningen til EU-medlemskabet nu næsten oppe på niveauet fra før finanskrisen, hvor det i 2007 lå på 58 pct. Der er dog store udsving fra land til land.
Se: http://www.europarl.europa.eu/pdf/eurobarometre/2017/2019ee/two_years_until_ee2019_synthesis_en.pdf



Del 2

Den fysiske utryghed

Kapitel 4

Volden i hverdagen

Oversigten over de mange utrygheder i kapitel 2 viste, at utrygheden for indbrud og overfald ikke har været højere siden 2004, og at utrygheden for sexovergreb og navnlig terror er vokset tydeligt i de sidste to år. Vi så også, at den fysiske utryghed topper listen over faktorer, der har lagt en dæmper på den almindelige tryghed efter kriseårene.

I kapitel 3 så vi desuden, at samfundsbekymringen for kriminalitet er taget til, idet seks pct. flere har den bekymring end i 2015.

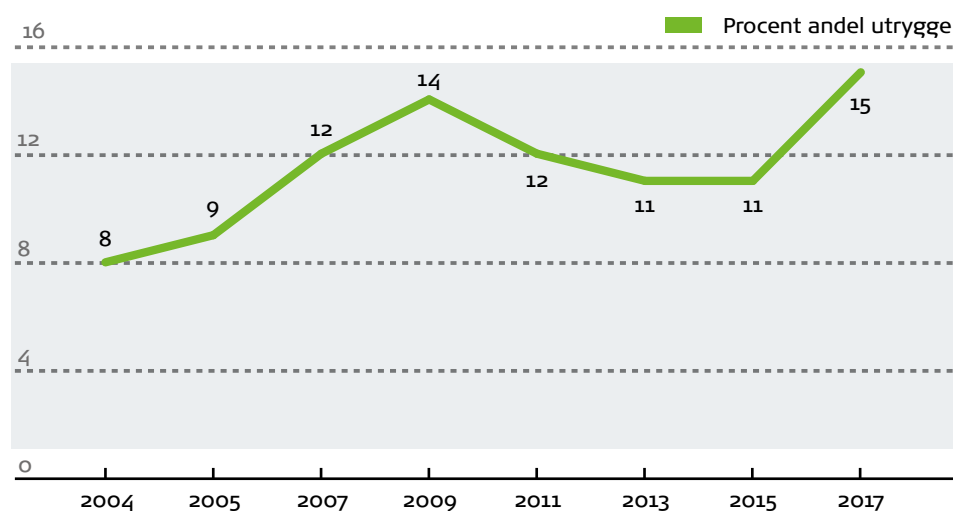
I det følgende ser vi først på utrygheden ved at færdes i mørke, hvor man selv bor. Derefter undersøges, hvem der især rammes af denne form for utryghed, og på hvor meget utrygheden for kriminalitet fylder, bl.a. hos dem, der rent faktisk har oplevet vold eller trusler. Sidst i afsnittet ser vi på, hvor meget utrygheden for vold fylder i menneskers liv – voldens indvirkning på livskvaliteten.

Nattens farer

En meget almindelig måde at måle den fysiske utryghed i det offentlige rum er at spørge, hvor trygge de er ved at færdes udendørs i hjemkvarteret, efter at det er blevet mørkt.

Her ses samme tendens som vi så i de øvrige spørgsmål – figur 4.1.

Fra 2004 til 2009 kunne der konstateres en stigende utryghed ved at gå alene efter mørkets frembrud i hjemkvarteret. Frem til 2015 vendte udviklingen tilsyneladende, men i 2017 er utrygheden steget til det højeste niveau, der er målt, jf. Tabel 4.1. Andelen af utrygge er næsten 15 pct., en stigning på fire procentpoint i forhold til 2015 og godt et procentpoint højere end i 2009.

Figur 4.1 – Utryg i mørke

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2004-2017

Spørgsmålsformulering: Hvor tryk føler du dig ved at gå alene i det område, du bor i, efter mørkets frembrud?

Af hensyn til sammenligneligheden tilbage til 2004 indgår kun svar fra 18-65 årige. Svarskala: Meget tryk, ret tryk, ret utryk, meget utryk, ved ikke. Andel ret utryk/meget utryk. Ved ikke er **ikke** missing i denne analyse.

Utrygheden for at gå ude i hjemkvarteret efter lygtetændingstid er mere udbredt, end vi har set før.

Andelen der føler sig ”meget tryk” er omvendt faldet fra 47 pct. i 2004-05 til 36 pct. i 2017. Det er samme andel som i 2009 (og 2011), men til gengæld er der blevet knap fire procentpoint færre af de ”ret tryk”. I forhold til 2011 er det endda seks-procentpoint færre.

Analysen bekræfter altså, at trygheden mht. personlig sikkerhed er svækket fra 2015 til 2017.

Hvem blev mere utryk ved deres personlige sikkerhed?

Stigningen i utrygheden har været størst i aldersgrupperne under 30 år, undertiden under 40 år. Frygten for at gå i kvarteret efter mørkets frembrud er tiltaget særlig markant blandt 20-29-årige (med ca. 10 procentpoint flere utryk). I de øvrige aldersgrupper er stigningen væsentligt mindre. Det samme gælder frygten for at blive overfaldet eller slået, hvor de 18-29-årige skiller sig ud med særlig markante stigninger.

Mere overraskende gælder det også terrorangreb. De 20-29-årige var de mest *tryk* aldersgrupper mht. terror i 2015. I 2017 er samme aldersgrupper de mest *utryk*. Der er en svag tendens til det samme, når det gælder indbrud, dog kun for de 20-24-årige. Og endelig er det meget markant, at de unge kvinder er blevet væsentligt mere bekymrede for seksuelle overgreb. Ikke så overraskende måske, i betragtning af, at utrygheden altid har været koncentreret til unge under 30 og til

dels 30-39-årige, men det kan konstateres, at næsten 1/4 af de 18-24-årige kvinder nu er utrygge for seksuelle overgreb.

Fordeler vi svarene om utrygheden ved at gå i kvarteret i mørke efter alder og køn, ser vi, at det især er de unge i tyverne, der blev mere utrygge fra 2015 til 2017. Det er også værd at bemærke, at stigningerne er en smule større for unge mænd end for unge kvinder.

Demografien bag

Det er ikke så overraskende, at de unge og kvinderne er særligt utrygge for at gå ude efter mørkets frembrud, blive overfaldet eller udsat for et seksuelt overgreb. Utrygheden på disse områder er altid størst blandt de unge – og blandt kvinder.

En anden type faktorer, der også gør forskel for den fysiske tryghed, handler om social status:

Funktionærerne er mindre fysisk utrygge end ufaglærte. Husejere er tryggere end lejere. Blandt personer med dårligt helbred er næsten dobbelt så mange utrygge som blandt dem, der betragter sig som raske. Opdeler vi efter indkomst er alle indkomstgrupper under 200.000 kr. om året mere utrygge for at gå ud i hjemkvarteret i mørke end gennemsnittet på 15 pct.

24 pct. blandt dem med en indkomst på under 100.000 er eksempelvis utrygge i denne sammenhæng, men blandt dem, der tjener over en million, er kun fire pct. rædde for at gå rundt i deres hjemkvarter i mørke.

Det er klart, at mange af disse tal til dels måler det samme. Unge har sjældent opnået funktionærstatus. De har dårligere indkomster og bor som regel til leje. Det samme gælder – i gennemsnit – for folk med dårligt helbred.

De etniske kvarterer

Det er også klart, at vi har en høj koncentration af små indkomster, dårligt helbred og lejeboliger i områder, hvor mange af beboerne er indvandrere eller efterkommere af indvandrere.

I Tryghedsmåling 2017 har vi for første gang bedt svarpersonerne svare på, hvor stor en andel i deres kvarter, der har indvandrerbaggrund. Hvis vi sammenholder svarene på spørgsmålet med vores fysiske utryghedsspørgsmål, er mønstret tydeligt og grelt:

Hvor beboere med indvandrerbaggrund udgør et flertal, er ikke mindre end 49 pct. utrygge for at bevæge sig ud i mørke. Det samme gælder kun otte pct. hos svarpersoner fra områder, hvor næsten ingen har indvandrerbaggrund. I områder med ”en del personer med indvandrerbaggrund, men et mindretal”, er der 17 pct. utrygge

De diskutale fakta om vold

Vores billeder af volden i samfundet er sammensat af forskellige brikker, der ikke passer helt sammen og heller ikke dækker fuldstændigt. De kloge er derfor forsigtige med at udlægge dem meget håndfast.

Fast står dog, at antallet af **anmeldelser** for vold har haft en stigende tendens siden år 2000, og i de sidste år har stigningen været anselig: I 2015 blev der anmeldt 13.500 tilfælde af vold. I 2016 lå tallet over 20.000. I 2017 er der kommet 12.231 anmeldelser i første og andet kvartal.

En stor del af stigningen skyldes, at antallet af anmeldelser om vold mod offentlige myndigheder såsom politibetjente, socialrådgivere osv., er vokset kraftigt – fra 2701 anmeldelser i 2010, 3076 anmeldelser i 2013, 3559 anmeldelser i 2015 til 5943 anmeldelser i 2016. Noget af stigningen kan forklares med, at Erstatningsnævnet i 2015 ændrede praksis, så plejepersonale nu skal politianmelde overfald inden 72 timer for at få arbejdsskadeerstatning.

Der anmeldes også flere voldtægter. Ifølge Danmarks Statistik er anmeldelser af voldtægt steget fra 419 tilfælde i 2015 til 744 i 2016 og med 46 pct. fra første kvartal i 2017 til andet kvartal. En del af stigningen tilskrives den ændrede registreringspraksis hos Rigspolitiet. I 2015 efterspurgte Rigsrevisionen klare retningslinjer for, hvornår en anmeldelse var registreret som en "undersøgelsessag" hhv. en "skarp sag". Anmeldelsesstatistikken indeholder kun "skarpe sager", som der efterfølgende er kommet flere af. Hvor stor en rolle denne ændring spiller, er der ikke klare svar på.

En anden metode til at afdække udviklingen er gennem surveys som Tryghedsmålingerne. Her er Justitsministeriets Offerundersøgelse langt den mest detaljerede.

I den seneste offerundersøgelse for året 2015 oplyste 1,3 pct. i den repræsentative stikprøve, at de havde været udsat for vold i løbet af det sidste år. Det svarer til 56.000 ofre og altså langt over antallet af anmeldelser.

Skal man tro Offerundersøgelsen vokser voldskriminaliteten ikke. Et toppunkt blev nået i 2008, da hele 2 pct. af befolkningen oplyste, at de var blevet ramt af vold i årets løb. Tallet faldt til 1,4 pct. i 2009 og siden har det svinget om et lidt lavere niveau.

I offerundersøgelsen 2015 angav 0,4 pct. af kvinderne at have været udsat for voldtægt/tvangssamleje, hvilket svarer til ca. 4700 kvinder pr. år, altså ti gange flere end antallet af anmeldelser. Offerundersøgelsen sporer en stigende tendens i antallet af voldtægter. Stikprøven er dog ret lille, så resultatet må tages med forbehold. Der kan samtidig være forskel på, hvad der karakteriserer voldtægt i Offerundersøgelsen, hos politiet og hos offeret selv. Der er derfor ikke noget entydigt svar på, om flere anmeldelser betyder en stigning i antallet af voldtægter eller forsøg herpå.

Kilder:

Danmarks Statistik:

<http://www.dst.dk/da/Statistik/nyt/NytHtml?cid=23451>

og Anmeldte forbrydelser efter overtrædelsens art og tid:

<http://www.statistikbanken.dk/STRAF12>

Justitsministeriet: Danskernes opfattelse af kriminalitet i samfundet (2017)

http://justitsministeriet.dk/sites/default/files/media/Pressemeddelelser/pdf/danskernes_opfattelse_af_kriminalitet_i_samfundet.pdf

og Offerundersøgelsen (2016)

http://www.justitsministeriet.dk/sites/default/files/media/Arbejdsomraader/Forskning/Forskningsrapporter/2016/offerrapport_2015.pdf

Information: Om Erstatningsnævnets praksisændring.

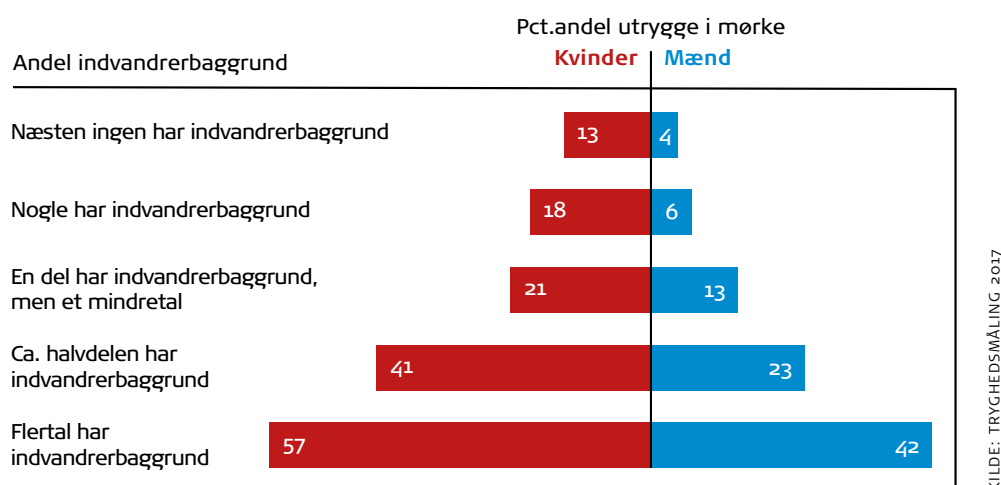
<https://www.information.dk/indland/2017/03/tudetosset-praksisaendring-skyld-markant-stigning-voldsanmeldelser>

”ved at gå alene i det område, du bor i, efter mørkets frembrud”, dvs. tæt på gennemsnittet på 15 pct.

Der er naturligvis stor forskel på disse grupper størrelsesmæssigt. Godt ni ud af ti bor i de områder, som svarer til de tre øverste søjler i figur 4.2. De to sidste søjler, hvor halvdelen eller flertallet har indvandrerbaggrund, tæller tilsammen kun knap 8 pct. af svarpersonerne, og gruppen hvor et flertal har indvandrerbaggrund udgør kun 2 pct. af boligmassen.

Ikke desto mindre er forskellene markante. De bliver endnu tydeligere, hvis man betragter kvinder og mænd hver for sig som i figur 4.2.

Figur 4.2 – Etnisk sammensætning



Spørgsmålsformulering: Hvor tryk føler du dig ved at gå alene i det område, du bor i, efter mørkets frembrud?/Hvor stor en del af beboerne i det område, hvor du bor, har indvandrerbaggrund? Andel ret utrygge/meget utrygge. Ved ikke indgår ikke.

Den store utryghed i områder med en høj indvandrerandel er målt, da bandekonflikten stadig var i sin indledende fase – men allerede følelig.

Mønstret er det samme for de øvrige fysiske utrygheder bortset fra indbrud. Det gælder således også utrygheden for terror, selvom der er tale om nogle ret forskellige risici. Udsvingene for de andre fysiske utrygheder er dog svagere end dem, der er vist her. Man kan som bekendt blive forulempet andre steder end der, hvor man selv bor.

Det er nærliggende at associere den høje utryghed i det, man ofte betegner som ghettoområder, med indvandrerbander, men så hurtigt kan vi ikke konkludere. Vi ved ikke, hvem der føler sig truet af hvem. En del af vores svarpersoner fra kvarterer, hvor mange har en udenlandsk baggrund, har givetvis selv en anden etnisk baggrund end dansk. Og som bekendt findes der rødder i alle farver i de udsatte

boligområder. Så hvem der gør nætterne utrygge i de udsatte områder, kan vi ikke sige noget om med udgangspunkt i disse tal. Vi vil vende tilbage til spørgsmålet i kapitel 10 og 11, og nøjes med at konkludere, at de udsatte områder også er udsatte, når det gælder fysisk tryghed.

Volden og frygten

Selvom rekordmange er utrygge for at blive overfaldet og slået – nemlig 60 pct. – er det ikke så ofte, folk *tænker på* at blive offer for overfald, tyveri og hærværk.

I alt ni pct. svarer ”ofte” eller ”næsten hele tiden”. 25 pct. gør det af og til, 65 pct. sjældent eller aldrig. Andelen, der ofte eller næsten hele tiden tænker på at blive offer, er godt et procentpoint højere end i 2015 og 2013, jf. Tabel 11.1. Men lægger vi den gruppe sammen med dem, der ”af og til” tænker på det, er tallet faktisk det samme som i 2015 – og tre procentpoint lavere end i 2013.

Om tendensen til at beskæftige sig mere med risikoen har baggrund i den faktiske kriminalitetsudvikling, eller om den skyldes et større mediefokus, kan vi ikke besvare klart ud fra Tryghedsmåling 2017. Forskydningerne er for små sammenlignet med 2015.

En pct. af de adspurgte har inden for de sidste 12 måneder været udsat for vold eller (typisk) trusler. Det er stort set samme tal som i 2015 og 2013 – umiddelbart endda et par promiller lavere end i 2013, men den forskel er ikke statistisk sikker.

De, der rapporterer vold eller trusler, er også spurgt om, hvor alvorlig hændelsen var. Her er det gået lidt op og ned med andelen der svarer ”meget alvorlig” – 2017-undersøgelsen topper med 13 pct., jf. Tabel 11.3. Til gengæld var der færre i 2017, der svarede ”ret alvorlig”, så alt i alt har der været en svagt stigende andel af de udsatte der svarede ”ikke særlig alvorlig” – fra 36 pct. til 41 pct. Forskellen er ikke statistisk sikker, men ligger tæt på usikkerhedsgrænsen. Usikkerheden deler vi i øvrigt med bl.a. Justitsministeriets forskningsafdeling. Hvis man nylig har oplevet vold eller trusler, er man ramt på trygheden. Det samme gælder, hvis man tænker meget på denne form for risiko – fordi man er særlig udsat, fordi man er særlig skrøbelig, eller simpelthen fordi man bekymrer sig mere end de fleste. I figur 4.3 ses tryghedsscoren for mennesker med forskellig erfaring med og indstilling til kriminalitet – til venstre og til højre andelen af dem, der er almindeligt utrygge (og ikke bare utrygge for deres fysiske sikkerhed).

Hvordan stoppes tyven?

Antallet af indbrud i private hjem toppede i 2009 med hele 48.670 indbrud. Siden da er tallet faldet: 37.000 indbrud i 2014, 33.000 i 2015, og 32.000 i 2016 og 13.000 i første halvdel af 2017.

På trods af den positive udvikling har Danmark stadig et af de højeste antal indbrud i Europa. Det Kriminalpræventive Råd har med data fra 2015 undersøgt årsagerne til de store forskelle i indbrud i Danmark hv. Sverige, England, Tyskland og Holland.

Årsagerne er til dels, at landene registrerer indbrud i beboelse forskelligt. En anden årsag er, at der i Danmark er flere enfamiliehuse på landet, hvor der er klart flest indbrud. Holland har flere rækkehuse, og Sverige har en højere befolkningskoncentration, hvor flere bor i lejligheder. Der er ikke den store forskel i statistikkerne for indbrud i storbyen. Opklaringsprocenten for indbrud ligger på omkring 7 pct. i Danmark. Rapporten viser, at politiets arbejde har en afskrækkende effekt, så en højere opklaringsprocent fører til en lavere indbrudsrisiko. Sammen med TrygFonden har rådet desuden undersøgt, hvilke bekæmpelsesmetoder der virker bedst mod indbrud. Den mest effektive er forstærkning af låse, døre, mure og vinduer for at holde tyven fra døren. Indbrudssikring i nybyggeri har været lovkrav i England og Holland i flere år og er medvirkende til de faldende indbrudsreter.

Et andet værn er nabohjælp, som Rådet har markedsført i samspil med TrygFonden på flere borgermøder landet over. Naboerne hjælper hinanden med at få bøligerne til at se livlige ud og tømmer postkasser og rydder sne, så tyvene holder sig væk.

Endeligt er det centralt at stoppe efterspørgslen på hælervarer. Når vi køber brugte varer, kan vi sikre varens legalitet ved at bruge digitale betalingsløsninger og NemID, som identificerer sælgeren.

I maj 2017 udgav Rigspolitiet en strategi for færre indbrud i private hjem, hvor de har som erklæret mål at reducere antallet af indbrud med 8 pct., at opklare flere indbrud samt at styrke indsatsen over for hælere gennem analysebaseret kendskab til de kriminelle, teknologisk understøttelse af efterforskningen og ved at sikre, at der kommer politi ud til alle anmeldelser.

Justitsministeren har i 2017 taget tre initiativer for at bekæmpe den høje indbrudsrate, nemlig en ny indbrudsparagraf i straffeloven, skærpet straf for indbrud, hvor nogen er hjemme samt et særligt fokus på omrejsende kriminelle. Den britisk-hollandske model med at gøre indbrudssikring lovpligtigt indgår derimod ikke.

Kilder:

Danmarks Statistik: <http://www.dst.dk/da/Statistik/nyt/NytHtml?cid=20879>

Det Kriminalpræventive Råd:

<http://www.dkr.dk/nyheder/2017/maj/mange-huse-mange-indbrud/>

<http://www.dkr.dk/media/10077/komparativ-indbrudsanalyse.pdf>

TrygFonden:

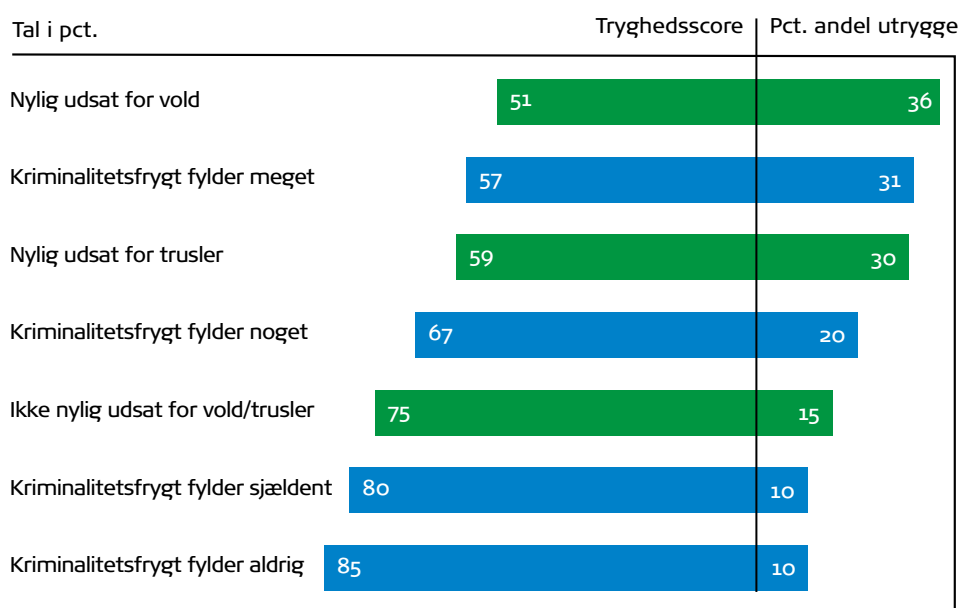
<https://trygfonden.dk/presse/nyheder/2017/saadan-bekaemper-vi-mest-effektivt-indbrud>

Justitsministeriet:

<http://justitsministeriet.dk/nyt-og-presse/pressemeddelelser/2017/ny-indbrudsparagraf-og-skaerpet-straf-indbrud>

Rigspolitiet:

https://www.politi.dk/NR/rdonlyres/8DA68B43-D857-4281-8E82-53A1D4092515/o/Faerreindbrudiprivatehjem_15052017.pdf

Figur 4.3 – Kriminalitet, frygt og utryghed

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2017

Spørgsmålsformuleringer: Grønne bjælker: Har du inden for de seneste 12 måneder været udsat for vold eller trusler, som var så alvorlige, at du blev bange? Ja, både vold og trusler, Ja, vold Ja, trusler Nej. ... Blå bjælker: Hvor ofte tænker du på risikoen for at blive offer for kriminalitet, dvs. blive overfaldet, udsat for tyveri, hærverk eller lignende? Om Tryghedsscoren – se tekstboks side 7.

Har man nyligt været udsat for vold er man mere utryg. En del af forklaringen er, at den voldelige adfærd ofte er koncentreret i bestemte miljøer, hvor ofrene rammes flere gange.

Som vi så i kapitel 2, rammer denne utryghed ikke den almindelige livskvalitet så hårdt som pengesorgerne, men den rammer naturligvis. Selvom sammenhængen mellem kriminalitetsutrygheden og livskvaliteten er beskeden, er den faktisk blevet stærkere fra 2015 til 2017.

Om det skyldes ændringer i kriminalitetsbilledet, som vi endnu ikke kan opfatte statistisk, kan vi som sagt ikke sige. En anden mulighed er, at denne type frygt medieres anderledes (måske deles med flere og i medrivende former på sociale medier). Som vi så i kapitel 3, er vold og overfald stadig noget af det, som folk synes, at medierne gør for meget ud af, selvom kritikken er afdæmpet noget.

Der er også en tredje mulig grund til, at kriminalitetsbekymringen tynger mere end før: Vi er ikke længere så trygge ved politiet. Det handler næste kapitel om.

Kapitel 5

Alle råber på politiet

Politiet er populært. Vi kan næsten ikke få nok af det. Sammenligner man den *overordnede* tillid til politiet med andre af samfundets bærebjælker (som det sker i figur 12.4 i kapitel 12) ses det, at politiet stort set har genvundet den tillid, der blev sat til i årene efter politireformen. Faktisk er tilliden næsten tilbage på niveauet fra år 2000. Det er et comeback, som mange kan misunde politiet.

Tilliden til politiets indsats i *praksis* er derimod stadig i tilbagegang. Jo, mordere og terrorister kan de nok fange, men den mere dagligdags hjælp til at opretholde lov og orden, kniber det svært med. Og politiet bruger ikke sine kræfter rigtigt, mener borgerne. Det ser vi nærmere på i det følgende.

Kan man forvente hjælp fra politiet?

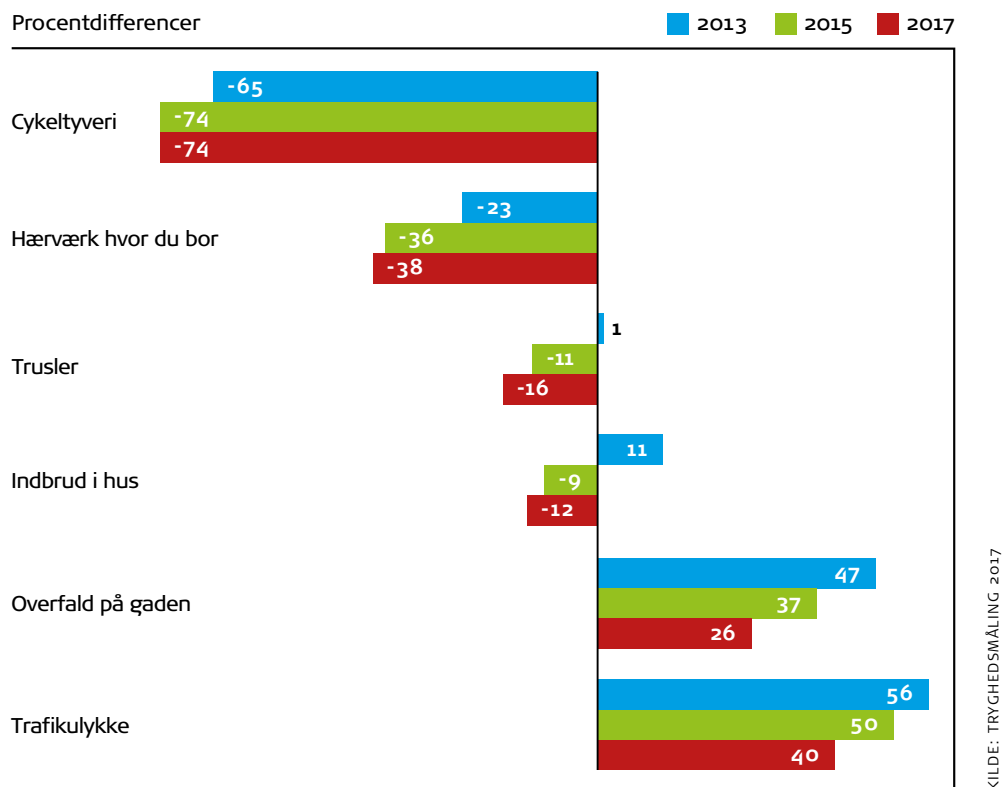
Det er i de senere år gået meget tilbage med borgernes oplevelse af, at politiet er der, når man har brug for dem. Den tendens har været tydelig i en del år, men bliver altså stadig mere udtalt. Måske fordi politiet i det sidste års tid har måttet bruge store ressourcer på at bevogte den danske grænse og en række terrormål.

Når det gælder **cykeltyverier**, er opfattelsen groft sagt, at det ikke er noget, politiet tager rigtig alvorligt. Både i 2015 og 2017 svarer 80 pct., at politiet kun ”i mindre grad” eller ”slet ikke” vil give den hjælp, svarpersonen har brug for – og et flertal på 53 pct. svarer endda ”slet ikke”. Endnu i 2013 var det ”kun” 75 pct., der følte, at politiet ikke ville levere hjælp.

Bedre er det ikke gået, når det gælder **hærværk** i kvarteret. Her står det mindre slemt til, men andelen der ikke forventer hjælp fra politiet, krøb allerede i 2015 over 50 pct., og der er den blevet liggende. Med andre ord mener et flertal i dag heller ikke, at man kan regne med politiet – ikke engang ”i nogen grad” – når det gælder hærværk.

På de øvrige områder står det ikke helt så slemt til, men der er overalt tale om en forværring.

Figur 5.1 – Politiet og borgernes forventninger.



Spørgsmålsformulering: I hvilken grad forventer du, at politiet vil give dig den hjælp, du i praksis har brug for, hvis din cykel bliver stjålet, der har været indbrud i dit hus..... du bliver overfaldet på gaden..... der bliver lavet hærværk, hvor du bor..... du bliver udsat for trusler..... du kommer ud for en trafikulykke. Svar: I meget høj grad, I høj grad, I nogen grad, I mindre grad, Slet ikke. I figuren er de to negative svarmuligheder trukket fra de to positive.

Der er fortsat et flertal, der forventer politiets hjælp, hvis de rammes af overfald og trafikulykker, men andelen falder og falder.

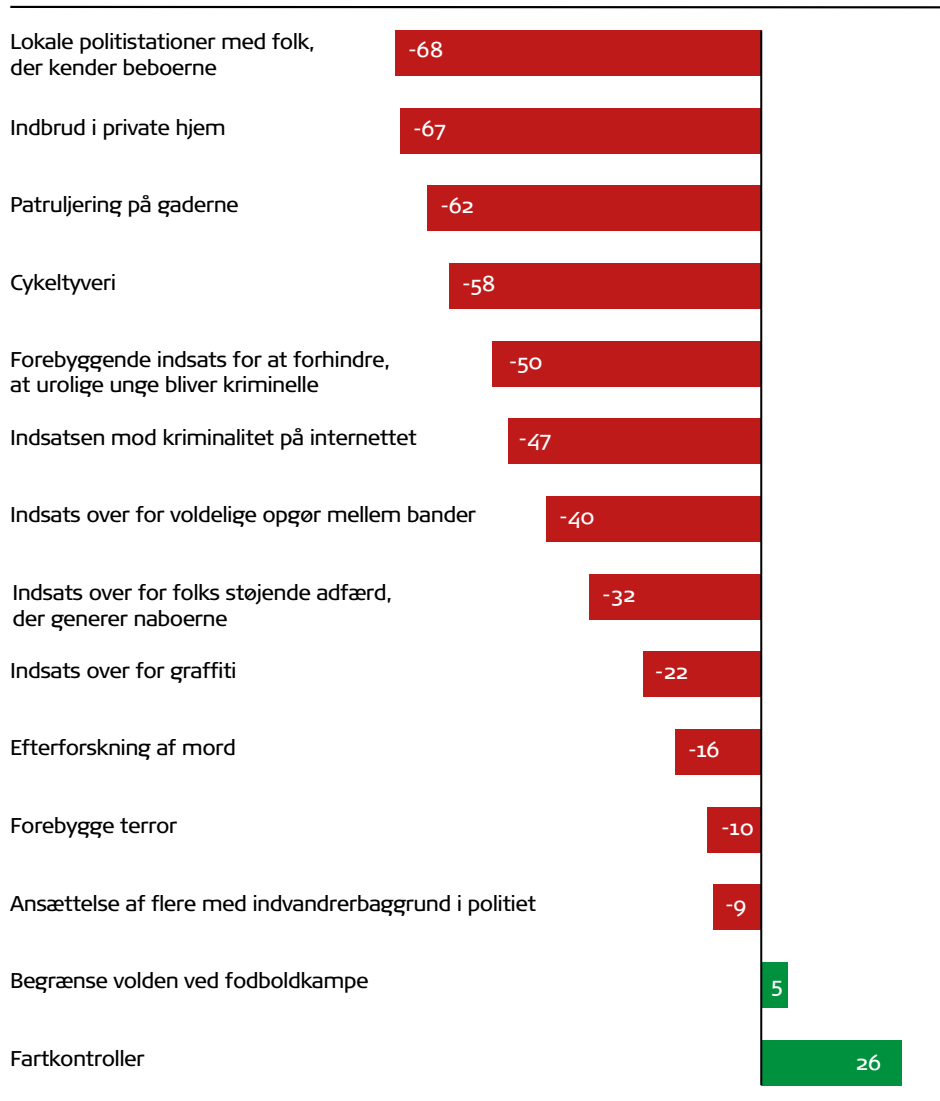
43 pct. mener ikke, man kan regne ret meget med politiet, hvis man bliver **udsat for trusler**, og 38 pct. mener ikke, man kan regne med politiet i tilfælde af **indbrud**. Endnu i 2013 var der en overvægt, der mente at, man i høj eller meget høj grad kunne regne med politiets hjælp i de to tilfælde. Men i 2015 var der flere, der svarede ”i ringe grad” eller ”slet ikke”, og denne overvægt er yderligere forstærket i 2017.

Der er større tillid til politiet, når det gælder **overfald på gaden** og hjælp i tilfælde af **trafikulykke**. Men også her er det gået alvorligt tilbage. Vi er kommet pænt under 50 pct., der forventer ”i høj grad” at få hjælp i tilfælde af overfald. I 2013 forventede 61 pct. ”i høj grad” at få hjælp i tilfælde af **overfald**. I 2015 var tallet nået ned på 54 pct. Og i 2017 var det 45 pct. Når det gælder trafikulykker, er andelen, der ”i høj grad” forventer hjælp, dalet fra 68 pct. i 2013 til 55 pct. i 2017.

Det er en meget bekymrende udvikling. Og det gør det forståeligt, at utrygheden vedr. fysisk sikkerhed er tiltagende.

Figur 5.2 – Prioriterer politiet rigtigt?

Procentdifferencer



KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2017

Spørgsmålsformulering: Hvordan synes du, at politiet prioriterer følgende opgaver? (N= 1495)
 Sværskala: Alt for højt, Lidt for højt, Passende, Lidt for lavt, Alt for lavt. Ved ikke. I figuren er andelen, der svarede for højt lagt sammen, ligesom andelen, der svarede for lavt. Det sidste tal er derefter trukket fra det første = procentdifferencen.

Det er navnlig den daglige ordenshåndhævelse, som borgerne gerne vil have mere af.

Prioriterer politiet rigtigt?

Hvorfor er dette problem blevet så stort? Formentlig vil de fleste sige ligesom politiets organisationer, at det skyldes mangel på ressourcer.

Men der kunne også være en opfattelse af, at politiet prioriterer forkert. Det er der også spurgt om i de senere års tryghedsmålinger. Ikke overraskende synes folk gennemgående, at politiet prioriterer næsten alting for lavt, men det skyldes delvis at her kun spørges til en del af politiopgaverne. Som det ses kan der godt nævnes eksempler på opgaver som efter borgernes opfattelse prioriteres for højt.

Ovennævnte forbehold ændrer ikke ved, at der er nogle opgaver, som forsømmes efter borgernes opfattelse. I 2013 var det patruljering på gaderne, der toppede listen, i 2015 var det indbrud i private hjem.

I 2017 er det fraværet af lokale politistationer, der topper listen. Hele 44 pct. svarer, at dette prioriteres *alt for lavt*, og samlet finder 69 pct. dette underprioriteret. Trækker vi den ene procent fra, der mener, at den pågældende opgave prioriteres for højt, får vi procentdifferencen på -68. Det viser endnu engang, at flertallet aldrig grundlæggende har købt tanken bag politireformen fra 2007: Opkvalificering og effektivisering af politiets arbejde gennem større enheder og øget specialisering.

Der er ikke den helt store forskel mellem opprioriteringsønskerne for lokale politistationer, indbrud og gadepatruljering. Men det er altid disse tre opgaver, der topper listen. Herefter kommer – måske overraskende for nogle – cykeltyveri. Det er naturligvis ikke nogen meget farlig form for kriminalitet, og politiet foretager naturligvis det nødvendige for, at folk kan få erstatning fra forsikringsselskabet. Men noget kan tyde på, at det opleves som et enormt irritationsmoment blandt borgerne – og/eller at det generer borgernes retsfølelse, at der ikke sker nogen efterforskning. I hvert fald kommer emnet altid ind på en fjerdeplads i ønskerne om opprioritering.

Forebyggende indsats for at forhindre urolige unge i at blive kriminelle følger lige efter. Her er det også over halvdelen af svarpersonerne der mener, opgaven prioriteres for lavt. Det kan ses i sammenhæng med den begrænsede tilfredshed med det forebyggende arbejde i relation til terror, som vi ser på i næste kapitel.

Herefter følger et nyt emne, der ikke har været spurgt til tidligere, nemlig kriminalitet på internettet. Denne opgave trænger faktisk endnu mere til opprioritering end indsatsen i mod bandekriminalitet. Formentlig skal svarene tolkes som udtryk for borgernes bevidsthed om, at der bliver brug for mere og mere indsats på dette område end tidligere.

Når det gælder bandeopgør, er der en klar stigning i ønsket om opprioritering fra 2015 til 2017, formentlig som afspejling af det medieomtalte bandeopgør ikke mindst omkring Aarhus i perioden op til dataindsamlingen, da den københavnske bande Loyal to Familia åbnede en århusiansk filial. I juni begyndte skyderierne også så småt i København.

Støjende naboer og indsats over for graffiti kommer pænt nede på listen, hvad der nok afspejler, at problemet ikke så så påtrængende alle steder. Ikke desto mindre slår det altså tydeligt ud, og der er i øvrigt en ganske markant stigning i ønsket om opprioritering fra 2015 til 2017.

Efterforskningen af mord og forebyggelse af terror har borgerne ikke så meget at udsætte på. Men den samlede utilfredshed (procentdifferencen) er alligevel steget, selv når det gælder efterforskning af mord. Vi ved ikke, om bestemte uopklarede mordsager påvirker svarene. I en enkelt, meget omtalt sag har pårørende beklaget sig over politiets indsats. I det hele taget må politiet nu må leve med, at deres arbejde giver anledning til kritik og spekulationer på sociale medier.

Befolkningen har generelt ikke meget at indvende mod prioriteringen af terror. Der er dog mere end 20 pct., der mener at, opgaven skal opprioriteres, men også 12 pct., der mener, opgaven prioriteres for højt.

Endelig er der to opgaver, som et relativt flertal mener, kan nedprioriteres. Det er indsatsen for at begrænse volden ved fodboldkampe og fartkontroller. Nu har vi ikke nogen spørgsmål, der gør det muligt at teste folks reelle motiver, når det gælder det sidste. Der er nok også forskel på, om man taler om fartkontroller ved skoler eller om de tilfælde, hvor politiet tilsyneladende placerer sig der, hvor der er størst chance for at få bid. Svarene kan også ses i lyset af borgernes oplevelse af politiets efterhånden mange alvorlige forsømmelser.

Vi har ikke spurgt om det store forbrug af politiressourcer i forbindelse med indførelse af grænsekontrol.

Endelig kan det bemærkes, at ønsket om opprioritering på et enkelt punkt er *faldet* ganske synligt. Det er spørgsmålet om ansættelse af flere med indvandrerbaggrund i politiet. Vi kan kun gisne om fortolkningen. Det kan være udtryk for, at inkluderende attituder over for indvandrere er i tilbagegang, men det er der andre data i Tryghedsmåling 2017, der taler imod. Det *kan* også være udtryk for, at borgerne oplever så mange forsømmelser, at de opfatter det som et slags ”luksusproblem”.

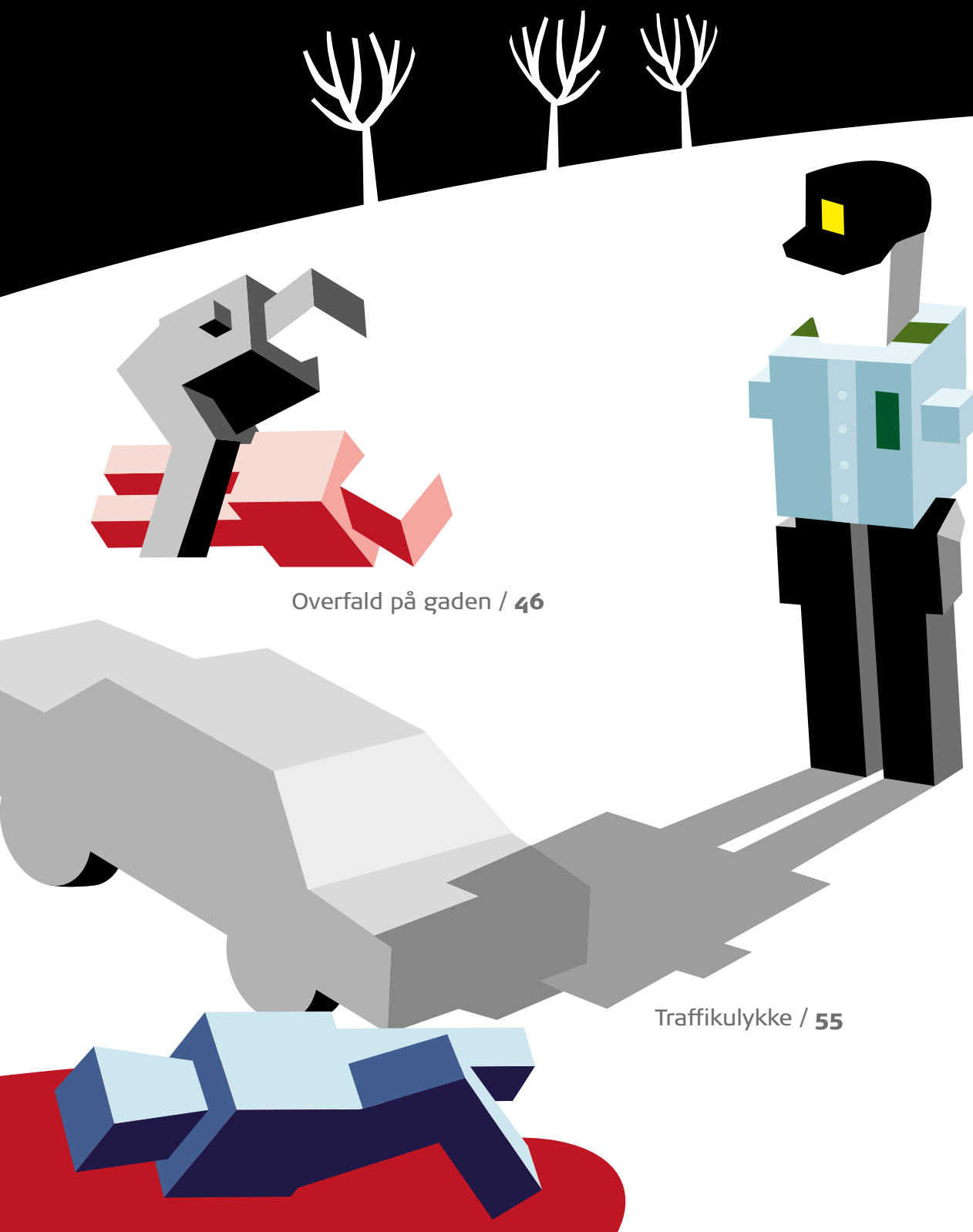
Hvorom alting er, så er borgernes oplevelse af politiets manglende indsats ganske markant. Hvad enten det så skyldes utilstrækkelige ressourcer, for ringe effektivitet, uheldig prioritering eller at det på tiende år fortsat ikke er lykkedes at overbevise borgerne om den dybere visdom i politireformen.

Politiets blinde vinkler

Der er efterhånden begrænsede forventninger til den hjælp, man kan få fra politiet, når man har brug for dets "lange arm". Kun i tilfælde af en trafikulykke regner over halvdelen i høj grad med hjælp fra politiets side, mens kun hver fjerde regner med at politiet rykker ud i tilfælde af indbrud. Forventningerne er gået støt tilbage fra måling til måling.

Spørgsmålsformulering: I hvilken grad forventer du, at politiet vil give dig den hjælp, du i praksis har brug for, hvis ... din cykel bliver stjålet, ... der har været indbrud i dit hus, ... du bliver overfaldet på gaden, ... der bliver lavet hærværk, hvor du bor, ... du bliver udsat for trusler, ... du kommer ud for en trafikulykke. Andel der svarer i meget høj grad eller i høj grad. Tallene er procentandele.

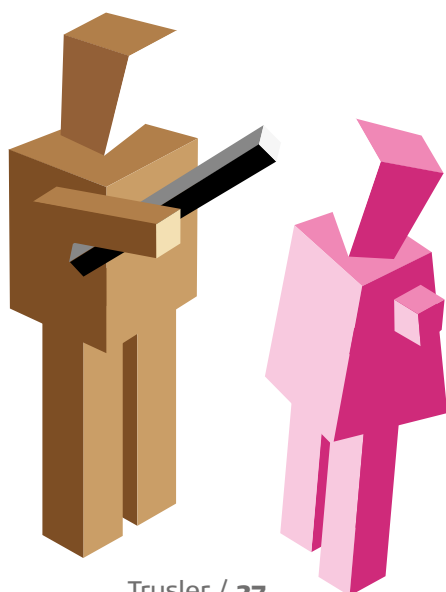
KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2017



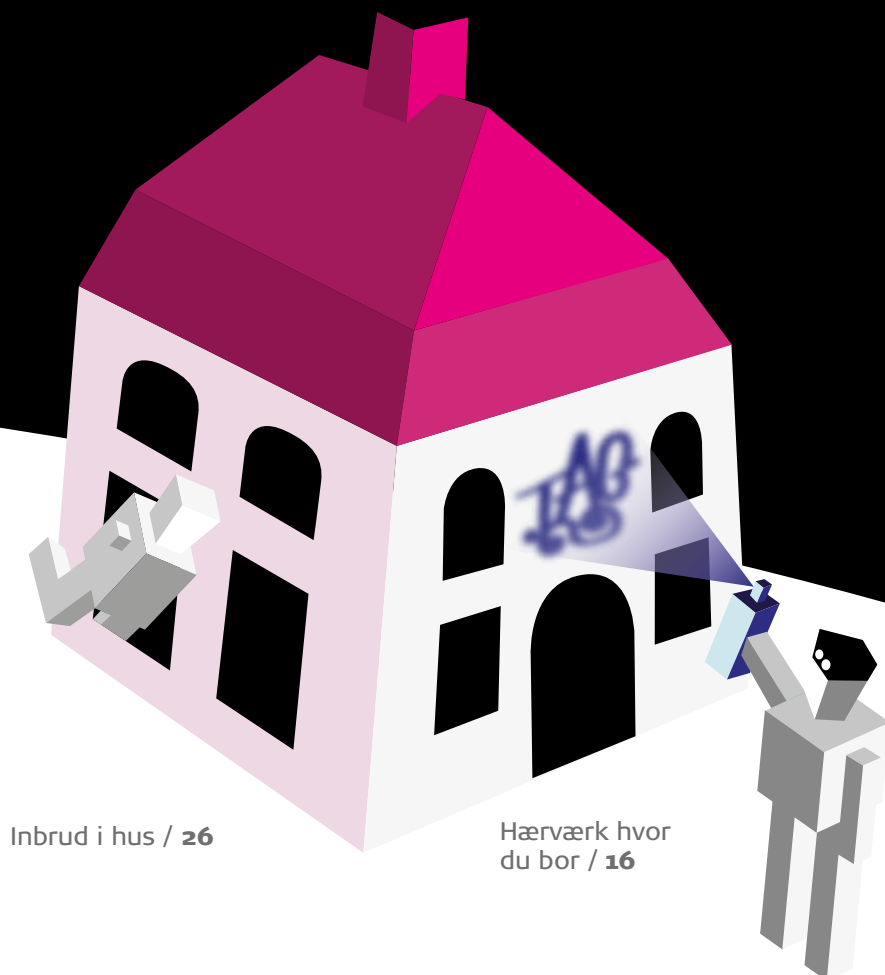
Overfald på gaden / 46

Trafikulykke / 55

Cykeltyveri / 6



Trusler / 27



Inbrud i hus / 26

Hærværk hvor
du bor / 16

Kapitel 6

Terrorismens brede spor

Siden 11. september 2001 har danskerne vidst, at ingen er for store til at blive ramt af frygtelige terrorangreb og siden tegningekrisen i 2006 – og rækken af mislykkede terrorforsøg i Danmark, der fulgte efter – har de også vidst, at ingen er for små.

Alligevel har det ikke spillet den store rolle for befolkningens tryghed. Den vigtigste forklaring er antagelig, at risikoen for at blive ramt af terror omtrent er på højde med risikoen for at blive ramt af lynet. Sammenlignet med andre fysiske trusler som indbrud eller vold fremstår terrortruslen teoretisk. Siden terrordrabene ved Krudttønden og synagogen i København i februar 2015 har vi haft i størrelsesordenen 160.000 voldstilfælde i Danmark ¹.

Men det ændrer sig i takt med de stadig flere attentater i lande omkring os. Der er mellem 60 og 80, der bliver dræbt af forbrydere i Danmark i et typisk år, men i attentaterne i Paris i november 2015 mistede 130 livet. Den knugende stemning af kollektiv sorg og afmagt er blevet en del af den moderne europæiske følelse ². Andelen af utrygge er vokset støt siden forsommeren 2015, som det er dokumenteret i de to undersøgelser *Danskernes syn på terror I og II* fra henholdsvis marts og oktober 2016 ³.

Først og fremmest er bekymringen over terror som samfundsfænomen vokset, som det også fremgik af kapitel 3: Hvor en tredjedel af svarpersonerne i Tryghedsmåling 2015 erklærede, at de som borgere var bekymrede for terrorismen, er det i 2017 mere end hver anden. Ingen bekymring er vokset mere siden 2015 (jf. figur 3.3).

I det følgende gør vi status over udviklingen de sidste to år. Hvad tænker befolkningens om terrorens årsager? Hvad skal vi gøre for at modvirke terror og hvilke metoder forkastes? Sidst giver vi et bud på fire karakteristiske holdningsmønstre i befolkningens syn på terror.

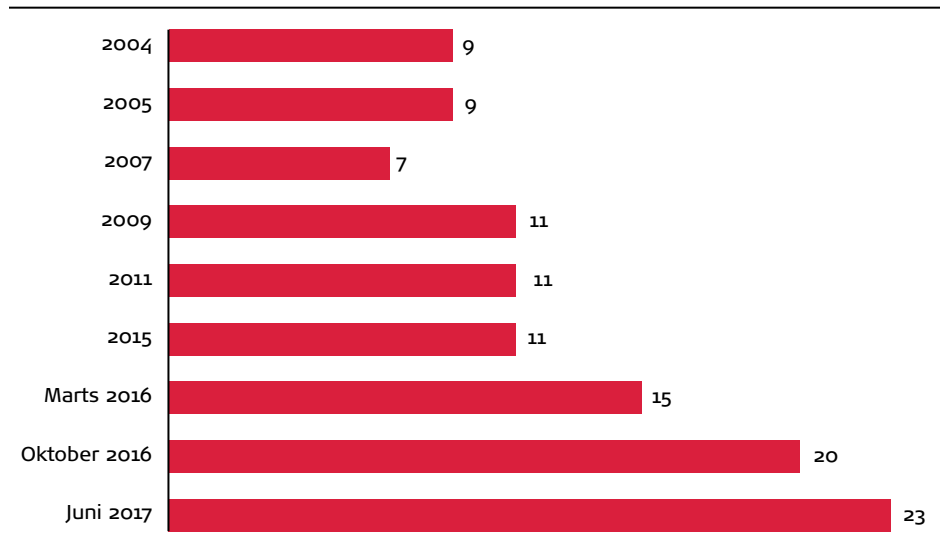
Terrortruslen går ikke over

Tryghedsmålingerne har fulgt udviklingen i befolkningens svar siden 2004, når de blev spurgt om, hvor utrygge de for tiden var for at blive ramt af et terrorangreb.

Udviklingen ses i figur 6.1

Figur 6.1 – En utryg udvikling

Pct. andel noget/meget utrygge



KILDER: TRYGHEDSMÅLINGER 2004-2015
OG DANSKERNES SYN PÅ TERROR I & II MARTS OG OKTOBER 2016. TRYGFONDEN.
MÅLINGEN FRA 2013 ER UDELADT PGA. EN TEKNISK FEJL I DATAINDSAMLINGEN.

Spørgsmålsformulering. Nedenfor er anført en række problemer. Angiv hvor utryg du for tiden er over for disse problemer.... For at blive offer for et terrorangreb.

Svarmuligheder: For tiden slet ikke utryg, for tiden kun lidt utryg, for tiden noget utryg, for tiden meget utryg, for tiden ikke relevant for mig, ved ikke.

IS-terrorbølgen har flyttet os: Omtrent hver fjerde er utrygge for at blive ramt af terror.

Man kan stille spørgsmålet, om der nu også er tale om en personlig utryghed, vi ser i disse tal eller om der snarere er tale om bredere bekymring på fælleskabets vegne – jf. den sondring vi indførte i kapitel 2.

Analyserne har vist, at terrorfrygt hører til de utryghedsfaktorer, der påvirker den generelle tryghedsfølelse mest. I undersøgelserne fra marts og oktober 2016 spurgte vi også, om svarpersonerne ofte kommer på steder, der kunne tænkes at blive ofre for et angreb. Det svarede 34 pct. ja til i marts 2016, mod 39 pct. i oktober. Hovedforklaringen er antageligt, at flere er begyndt at se på de steder, hvor de kommer ofte, med en ny form for opmærksomhed. Det understreger, at den stigende utryghed ikke bare er et andet mål for voksende bekymring.

Sådan forebygges ekstremisme

Terrortruslen mod Danmark er ifølge PET stadig alvorlig, og en intensivering af terrorangreb i Europa har øget fokus på, hvad der får folk til at begå politisk vold – og hvordan det kan forebygges. I Danmark er arbejdet organiseret efter den efterhånden verdensberømte Aarhus-model, hvor indsatserne mod radikaliserings og ekstremisme foregår i et samarbejde mellem politi, kommuner, skoler, kriminalforsorgen, psykiatrien og de sociale myndigheder. Modellen er et forsøg på at integrere borgere, der udviser risikoadfærd, i stedet for at retsforfølge dem, der træder ved siden af. Aarhus Kommune startede samarbejdet tilbage i 2007, og siden har de største kommuner som København og Odense fulgt efter. Regeringens handlingsplan fra 2016 bygger videre på modellen og har bl.a. oprettet et Nationalt Center for Forebyggelse af Ekstremisme til vidensindsamling og rådgivning af kommuner og andre myndigheder samt en national hotline, som bekymrede borgere kan henvende sig til. Hotlinen drives i et samarbejde mellem Københavns og Aarhus Kommune samt Østjyllands Politi. I 2016 fik den østjyske hotline 61 henvendelser og Københavns Kommunes egen hotline 104 henvendelser. Ca. halvdelen af de tips, som hotlinen i Aarhus fik, blev sendt videre til behandling i et infohus i ét af de 12 politikredsers infohuse, som har til opgave at koordinere den efterfølgende indsats. Infohuset udvælger en passende forebyggende indsats, som kan bestå af bekymringssamtaler, netværkssamtaler, rådgivning til pårørende, relationsarbejde på gadeplan, støtte fra en mentor eller efterforskning, hvis der er mistanke om at være begået en kriminel handling. Flere kommuner har strategi og handleplaner for antiradikaliseringssindsatsen, som også kan indeholde særlige indsatser rettet mod tilbagevendte Syrienskrigere (f.eks. Exit-indsats i Aarhus) eller løsladte efter fængselsophold (f.eks. Projekt God Løsladelse i København). Andre kommuner anser arbejdet med antiradikalisering for at være en del af det almene kriminalpræventive arbejde.

Den koordinerede indsats er blevet kritiseret for at være for "blød" og inkluderende. Selvom den roses af eksperter fra mange lande, er det ikke muligt at bevise, at den rent faktisk forebygger radikaliserings. Samtidig findes der eksempler på personer, der er udrejst til konflikten i Syrien efter at have været en del af indsatsen. Der er dog stor enighed om, at lokalmiljøet har en stor betydning for borgernes følelse af inklusion i samfundet og risikoen for at blive radikaliseret. Det fremgår af en rapport, TrykFonden i 2016 udgav sammen med rådgivningsvirksomheden CERTA, der anbefaler, at de lokale miljøer – familien, socialt netværk, religiøse fællesskaber, foreningsliv osv. – i højere grad skal mobiliseres for at undgå radikaliserings. Ressourcerne findes allerede derude, men de kan stadig bruges bedre.

Kilder:

Aarhus Kommune:

https://www.aarhus.dk/sitecore/content/Subsites/Antiradikaliseringsindsats/Home/Indsatser-for-borgere.aspx?sc_lang=da

DR:

<https://www.dr.dk/nyheder/regionale/oestjylland/ekspert-aarhus-modellen-er-den-bedste-mod-radikalisering>

Eiby, Tine: "De arbejder bedst i skyggen" bragt i Weekendavisen d. 24. maj 2017

Københavns Kommune: <http://www.kk.dk/artikel/forebyggelse-af-radikalisering>

Politiets Efterretningstjeneste (PET):

<https://www.pet.dk/Nyheder/2017/VTD.aspx> Politiken: <http://politiken.dk/indland/art5610588/Mange-flere-henvender-sig-om-radikalisering-i-K%C3%B8benhavn>
Og <http://politiken.dk/indland/art5594113/Aarhus-Skamrost-model-har-huller>

Nationalt Center for Forebyggelse af Ekstremisme:

<http://stopekstremisme.dk/forebyggelse/hvem-gor-hvad-i-danmark>

<http://stopekstremisme.dk/forebyggelse/regeringens-handlingsplan>

TrygFonden og CERTA: "Modstandskraft mod radikaliserings og voldelig ekstremisme", 2016:

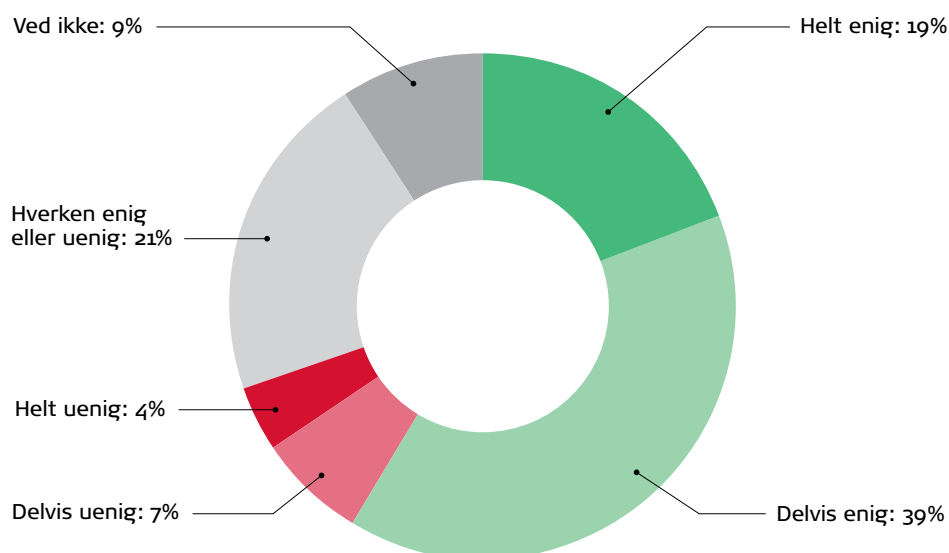
https://trygfonden.dk/viden-og-materialer/publikationer/certa_rapport

TV2Lorry:

<https://www.tv2lorry.dk/artikel/mange-kommuner-mangler-stadig-strategi-mod-radikalisering>

At terrorproblemet opleves som særdeles påtrængende fremgår bl.a., når vi spørger til sandsynligheden af et snarligt angreb i Danmark – figur 6.2.

Figur 6.2 – Nedtælling



KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2017

Spørgsmålsformulering: Det er sandsynligt, at Danmark bliver udsat for et terrorangreb inden for det næste år. Anm. Tallene er afrundet. Derfor summerer de til 99, ikke til 100. N=1543.

55 % af danskerne er enige i, at Danmark sandsynligvis ville blive udsat for et terrorangreb inden for det næste år. Kun 11 % var uenige.

Flertallet oplever, at terroren rykker stadig tættere på. Ikke færre end 63 pct. finder således, at ”bekæmpelse af terror er et vigtigt emne, som vi alle burde sætte os godt ind i”. Samme niveau fandt vi i de to undersøgelser sidste år.

I marts spurgte vi endvidere, om terrrorspørgsmålet er blevet en sag, der bør engagerer alle borgere, hvilket hele 41 pct. tilsluttede sig.

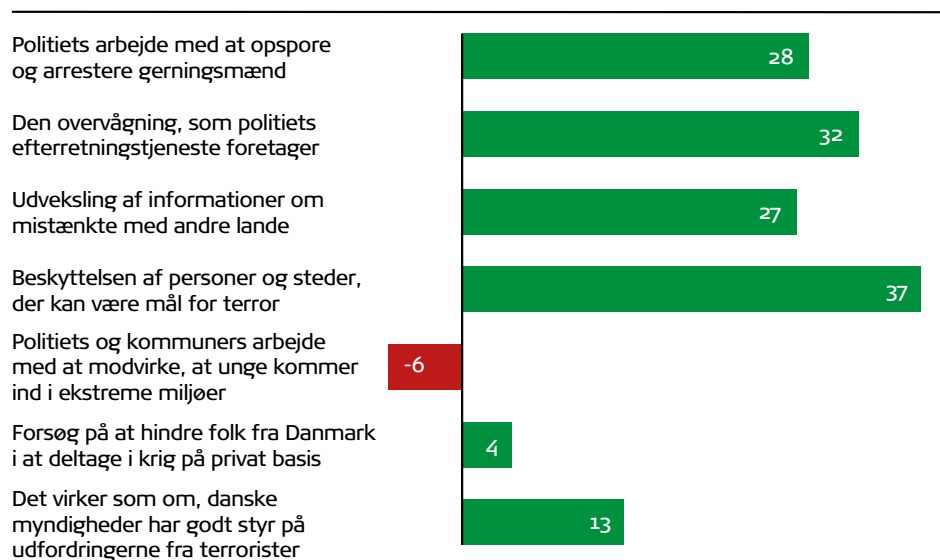
Metoder til terrorbekæmpelse?

Men naturligvis er terror især et anliggende for myndighederne. Befolkningen har fortsat ganske stor tiltro til myndighedernes terrorbekæmpelse. Jf. figur 6.3.

Svarene afviger ikke ret meget fra svarene på et enslydende spørgsmål i 2015, undtagen på et enkelt punkt. Det er ”forsøg på at hindre folk fra Danmark i at deltage i krig på privat basis”. Her var der en betydelig overvægt, der i 2015 opfattede indsatsen som god frem for dårlig, mens der i 2017 er tæt på ligevægt. Det skal dog bemærkes, at folk også er ganske usikre: Op mod halvdelen svarer neutralt – ”hverken godt eller dårligt” eller ”ved ikke”. Egentlig kan det undre, for myndighederne har strammet ganske meget op. I de første år af den syriske borgerkrig var der temmelig mange, der drog ud for at kæmpe, men den trafik synes næsten ophørt.

Figur 6.3 – Støtte til politiet

Procentdifferencer



KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2017

Spørgsmålsformulering Danmark har i de senere år taget en række initiativer for at imødegå terror. Hvor godt eller dårligt synes du om myndighedernes indsats på de følgende områder? Svarskala: Meget godt, Godt, Hverken godt eller dårligt, Dårligt, Meget dårligt, Ved ikke. Figuren viser Meget godt/godt minus Dårligt/meget dårligt. Sidste spørgsmål: Hvor enig eller uenig er du i disse udsagn? Svarskala: Helt enig, osv. Enige minus uenige. N=1543.

Trækker man de utilfredse fra de tilfredse, er der fortsat positiv opbakning til myndighedernes indsats i terrorbekæmpelsen.

Det kan måske også undre, at danskerne ligesom i 2015 har en ret negativ vurdering af politiets og kommunernes indsats med at modvirke, at unge kommer ind i ekstreme miljøer. Igen afgiver halvdelen neutrale svar, men blandt de resterende er negative vurderinger akkurat i overvægt. Den danske indsats på området fungerer ellers som et forbillede internationalt, og der kan også findes mange medieberetninger om succes i dette arbejde, men danskerne er i bedste fald usikre. Se også tekstboksen *Sådan forebygges ekstremisme*.

Måske ligger noget af forklaringen i omtalen af attentaterne i 2015, der afslørede et betydeligt rum for forbedring. Måske er der en fornemmelse af, at myndighederne fortsat gør for lidt ved denne side af sagen. Som vi så i sidste kapitel finder et betydeligt flertal, at politiet bruger for få kræfter på at hindre, at urolige unge kommer på afveje. Vores undersøgelser efterlader heller ikke tvivl om, at befolkningen lægger stor vægt på det lokale integrationsarbejde i dagligdagen også i forebyggelsen af terror. Dette arbejde foregår imidlertid typisk under radaren i samfundets institutioner, foreningsliv, bolig-socialt arbejde mv. Det er mere end vanskeligt for udenforstående at få en tydelig fornemmelse af dets omfang, kvalitet og virkninger.

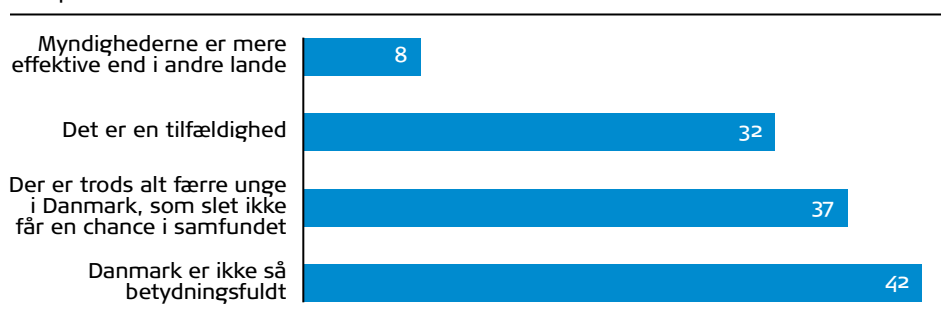
Men bortset fra kommunernes og politiets forebyggende arbejde tilkendegiver et relativt flertal både i 2015 og 2017, at myndighederne har godt styr på udfordrin-

gerne fra terrorister, måske med en meget svag (men ikke statistisk sikker) tilbagegang 2015-17.

At man har styr på udfordringen, betyder ikke at folk i almindelighed tror, at terror kan forebygges helt. Kun 25 pct. erklærer sig enige i, at "Vi kan godt undgå terror i Danmark, hvis vi tager de rigtige forholdsregler," kun 6 pct. er helt enige, mens et relativt flertal på 41 pct. afviser tanken. At Danmark ikke har oplevet et stort angreb, blev udlagt på følgende måde i oktober sidste år.

Figur 6.4 – Hvorfor gik vi fri?

Tal i pct.



KILDE: DANSKERNES SYN PÅ TERROR II. OKTOBER 2016. TRYGFONDEN

Spørgsmålsformulering: Hvorfor tror du, at Danmark hidtil har undgået store terrorangreb som f.eks. det der skete fornyligt i Nice? Svarmuligheder i figuren.

Gør vi noget rigtigt eller har vi bare været heldige?

Der er med andre ord ikke mange, der primært giver politi og efterretningstjeneste roserne for det held, der – i skrivende stund – stadig følger Danmark. Flere ser samfundets evne til at inddrage sine randgrupper som noget, der har bidraget til heldet. Og mange er klar over, at selv det perfekte overvågningssamfund ikke kan hindre, at enkeltpersoner går amok med en brødkniv eller en varevogn.

Terrorens årsager og omkostninger

Det næste spørgsmål vedrører borgernes syn på terrorismes årsager og omkostninger.

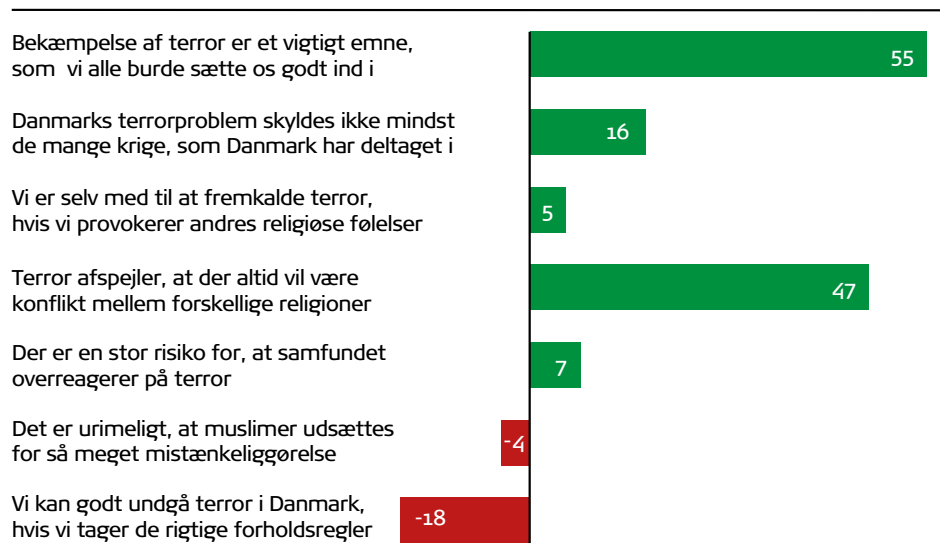
Når det kommer til (medvirkende) årsager til terror, er meningerne delte.

To spørgsmål henviser til, om Danmark selv har en form for medansvar. Et relativt flertal på 42 pct. erklærer sig enige i, at Danmarks mange krige er medvirkende til terrortruslen mod Danmark – men 27 pct. er uenige. Det er nogenlunde som i 2015 – måske en kende mere selvkritisk.

Til gengæld er der lidt færre end i 2015, der er enige i, at ”vi er selv med til at fremkalde terror, hvis vi provokerer andres religiøse følelser”. Der er dog stadig 37 pct. helt eller delvist enige, mens 32 pct. er uenige.

Figur 6.5 – Holdninger til terrorbekæmpelse

Procentdifferencer



KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2017

Spørgsmålsformulering: Hvor enig eller uenig er du i disse udsagn? Svarskala: Helt enig, enig, hverken enig eller uenig osv. Enige minus uenige. N=1543.

Færre end før mener, at muslimer mistænkes uretfærdigt.

Religion er et emne, danskerne har det svært med. På den ene side hører det nok stadig med til god borgerlig opdragelse, at man ikke sårer eller forhåner folk for deres religiøse følelser. På den anden side er Danmark et land med udpræget verdslig kultur, hvor henvisninger til religiøse dogmer – uanset religion – ikke er noget argument. Hertil kommer, at danskerne i årtier har været bekymrede for, at religion kan føre konflikt med sig. Så er det sådan set ligegyldigt, hvilken religion det er. Religion er for de fleste danskere noget meget privat, som bør indtages i små portioner og ikke tages alt for alvorligt.

Det er formentlig sådanne følelser, der ligger bag synspunktet, at ”terror afspejler, at der altid vil være konflikt mellem forskellige religioner”. Heri er 61 pct. enige, 14 pct. uenige. Svarfordelingen var den samme i 2015.

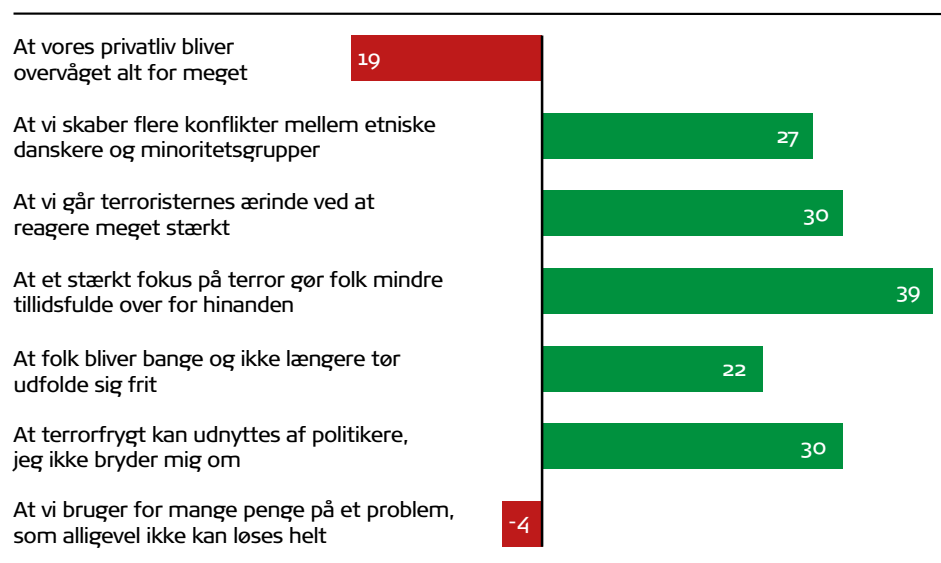
Når det kommer til samfundets reaktion, er der sket en ændring. Ligesom i 2015 svarer et relativt flertal, at ”der er stor risiko for, at samfundet overreagerer på terror”. Men flertallet er skrumpet en hel del. Fra en opinionsbalance på +27 i 2015 til +7 i 2017.

Overreaktionerne kan være mange.

En af dem kan være, at muslimer udsættes for mistænkeliggørelse. Det anså et relativt flertal (PDI= +8) for en urimelig konsekvens i 2015, men i 2017 er fortegnet skiftet. 34 pct. finder mistænkeliggørelse urimelig, men 38 pct. er uenige, altså en PDI= -4.

Figur 6.6 – Fejl- og overreaktioner

Procentdifferencer



KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2017

Spørgsmålsformulering: Nogle mener, at vi let kan komme til at overdrive problemet med terror. Andre ser ikke et problem i, at der er meget stærkt fokus på terror. Er du enig eller uenig i, at det stærke fokus på terror kan føre til et eller flere af de følgende problemer? Enige minus uenige.

Et relativt flertal – 43 pct. – mener ikke, at øget overvågning af vores privatliv er et problem.

Blandt de overreaktioner, vores svarpersoner er mindst kritiske overfor er den skærpede overvågning. Kun 24 pct. er enige i at kalde det et problem, ”at vores privatliv bliver overvåget alt for meget”. Det er ret bemærkelsesværdigt, også fordi spørgsmålsformuleringerne godt kan føre til et vist ”medløb” – det er temmelig ”let” at erklære sig enig og ikke altid lige til at forestille sig, hvad der er det modsatte synspunkt.

Bortset fra den store accept af overvågning er der en ret høj bevidsthed om nogle af de mulige negative sideeffekter. Således erklærer 46 pct. sig enige i, at vi kan skabe flere konflikter mellem etniske danskere og minoritetsgrupper – kun 18 pct. er uenige. Der er lige så stor opbakning til, at man kan risikere at gå terroristernes ærinde ved at reagere for stærkt (netop fordi det kan føre til en polarisering). Og endnu større er bekymringen for, at det stærke fokus på terror kan gøre folk mindre tillidsfulde over for hinanden.

Endnu en klassisk sideeffekt af terrorismen er, at ”folk bliver bange og ikke længere tør udfolde sig frit”. Ikke så overraskende er der også flest enige i det synspunkt (43 pct.), mens 21 pct. er uenige.

Videre er der en stor overvægt (45 pct.), der er enige i, at ”terrorfrygt kan udnyttes af politikere, jeg ikke bryder mig om” – kun 14 pct. er uenige.

I martsundersøgelsen blev svarpersonerne bedt om at kategorisere sig selv som enten højreorienterede, moderat højreorienterede, centrum-vælgere, moderat venstreorienterede eller slet og ret venstreorienterede.

Analysen viste, at navnlig venstreorienterede vælgere så politisk udnyttelse som en stor risiko (nemlig 73 pct.), og andelen af enige faldt, jo længere til højre, man kom. Billedet er dog ganske sammensat: blandt vælgere i centrum og det moderate højre er to-tre gange flere enige end uenige i, at politisk misbrug er en risiko. Selv hos de højreorienterede vælgere er 40 pct. enige i, at der ligger en risiko for misbrug her, og kun 33 pct. af de højreorienterede vælgere er uenige. Ser man specifikt på svarpersoner, der vil stemme Dansk Folkeparti, er 32 pct. enige og 24 pct. uenige. Også i dette spørgsmål er der dog en betydelig gruppe, der svarer neutralt.

Endelig er de adspurgte præsenteret for synspunktet ”At vi bruger for mange penge på et problem, som alligevel ikke kan løses helt”. Det kan ca. halvdelen ikke tage stilling til, mens resten fordeler sig nogenlunde lige mellem (typisk delvist) enige eller (delvist) uenige. Det er tydeligvis ikke først og fremmest udgifterne, der bekymrer her.

I oktoberundersøgelsen skærpede vi spørgsmålet til, om svarpersonerne er parate til at bruge ”væsentligt flere skattekrone på at forebygge terror end nu, også selvom det fører til besparelser på andre områder.” Det havde næsten halvdelen af svarpersonerne ingen mening om. Blandt de 57 pct. der havde en mening, var tre ud af fem imod. Måske fordi det ikke blev præciseret, om pengene i så fald skal bruges til flere af de traditionelle indsatser eller et løft af de lokale integrationsprojekter.

Fire holdninger til terror og terrorbekæmpelse

En holdning kommer sjældent alene. Vi har gennemført en såkaldt faktoranalyse⁴ af svarene i figur 6.4 og 6.5 for at undersøge, hvordan de hænger sammen indbyrdes. Den tyder på, at vi kan udskille fire typiske holdningsmønstre, når det kommer til terrorproblematikken, der ikke nødvendigvis følger normale, politiske skel.

De balancerede: Mener man, at vi risikerer at hjælpe terroristerne ved at reagere for stærkt, er det også overvejende sandsynligt, at man deler frygten for, at vi skal blive mindre tillidsfulde, at vi graver grøfter til de etniske minoriteter, og at terrorfrygt kan misbruges politisk. Dette holdningsmønster er særdeles udbredt – som det fremgår af den massive tilslutning til disse synspunkter ovenfor.

De offensive: Mener man, at terrrorspørgsmålet burde fylde mere i den almindelige bevidsthed (være et emne, alle satte sig ind i), ser man med en vis sandsynlighed heller ikke den store risiko for, at samfundet ligefrem skulle overreagere på terrortruslen. Denne holdning er også tæt associeret med religions- eller måske snarere islamkritiske synspunkter: Terror afspejler konflikter mellem religionerne, og det er ikke urimeligt, at muslimer opfattes som mistænkelige.

De professionelle: Her er omdrejningspunktet en høj grad af tillid til, at danske myndigheder har godt styr på problemet. Denne holdning hænger tæt sammen med en afvisning af at lægge hovedvægten på terrorismens religiøse aspekter. Det er ikke rimeligt at udsætte muslimerne for mistanke, og der er en betydelig risiko for at grave grøfter til minoritetsgrupper, hvis støtte man har brug for i terrorbekæmpelsen. Synspunktet er her betegnet ”professionelt” fordi det svarer til holdninger, der typisk formuleres f.eks. fra (tidligere) efterretningsfolk, forskere mv. med et indgående kendskab til det, som myndighederne foretager sig på området.

De selvkritiske: En fjerde position lægger vægt på ”vores” medansvar for terrorismen, fordi vi har deltaget i mange krige, der udfordrer terroristiske bevægelser. Har man denne holdning, mener man sandsynligvis også, at vi selv er med til at fremkalde terror ved at provokere andre religiøse følelser, ligesom man – sandsynligvis – tager afstand fra idéen om, at terror vokser ud af religiøse modsætninger.

Den faktoranalyse, der ligger til grund for beskrivelsen her, kan ses som bilag 3.

Noter

- 1 Ifølge de officielle offerundersøgelser blev 1,3 pct. af befolkningen udsat for vold i det i øvrigt ikke særligt voldsprægede 2015. Det summer op i 56.000 ofre. Tager man usikkerheden om tallene i betragtning ligger voldsofferandelen mellem 1,1 pct. og 1,5 pct., hvilket svarer til et sted mellem 47.000 og 65.000 ofre. Se: UDSATHED FOR VOLD OG ANDRE FORMER FOR KRIMINALITET Offerundersøgelserne 2005-2015 s 49. Anne-Julie Boesen Pedersen, Britta Kyvsgaard og Flemming Balvig September 2016 Justitsministeriet. Københavns Universitet. Det Kriminalpræventive Råd og Rigspolitiet.
- 2 Eurobarometer september-oktober 2016 viser, at "terrorbekæmpelse under overholdelse af de individuelle frihedsrettigheder" i flere år er bevæget sig opad på listen over politikernes vigtigste opgaver i de fleste lande i Europa. I oktober 16 nåede den 42 pct, hvilket er 8 pct. flere end i siden 2015, og emnet ligger nu lige efter "bekæmpelse af fattigdom og social udstødelse" på de europæiske borgeres prioriteringsliste. Den stigning, som terrorbekæmpelsen tegner sig for, blev registreret i 25 medlemsstater og var størst i Ungarn (50 %, +14) og Spanien (38 %, +14), hvorefter kommer Østrig (42 %, +13), Portugal (45 %, +12), Bulgarien (43 %, +12) og Sverige (42 %, +12).
Se: Parlameter 2016 Analytisk oversigt
- 3 Danskernes syn på terror I, TrygFonden marts 2016 <http://www.e-pages.dk/trygfonden/287/html5/> og Danskerne syn på terror II, TrygFonden 2016 <http://www.e-pages.dk/trygfonden/286/html5/>
- 4 Analysen er eksplorativ faktoranalyse, der giver et indtryk af den underliggende dimensionalitet. Se også bilag 4.

Del 3

Den sociale utryghed



Kapitel 7

Når sygdom vælter læsset

Der er mange små og større kilder til utryghed. Sygdom er en flod. Utrygheden for sygdom i familien er den utryghed, der nævnes af næstflest, og andelen har været stigende over årene. Utrygheden ved ikke at have helbred til at arbejde nævnes af hver fjerde, og en tilsvarende andel er utrygge ved, at familieøkonomien skal rammes økonomisk, hvis en forsørger skulle miste arbejdsevnen. Den sidste utryghed truer den almindelige tryghed dramatisk, og begge dele rammer livskvaliteten hårdt. Det så vi alt sammen i kapitel 2.

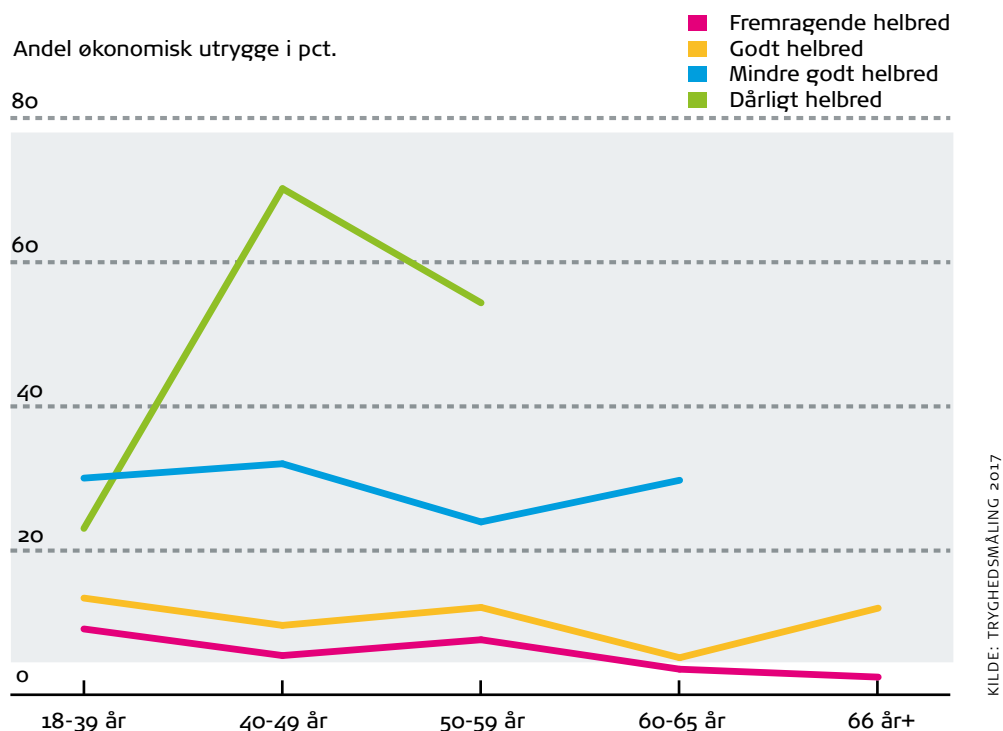
I dette kapitel ser vi nærmere på, hvorfor utrygheden for helbredet skaber økonomisk utryghed. Det handler i høj grad om at kunne hænge fast på arbejdsmarkedet – om egenindsats og arbejdspladsernes rummelighed. Det handler også om samfundet bidrager til at hjælpe os videre, når vi har mistet noget af arbejdsevnen. Det spørgsmål slutter vi med.

Det store udskilningsløb

Den økonomiske utryghed mindskes med alderen. Jo ældre vi bliver, jo mindre økonomisk utrygge er vi – i gennemsnit. Nøjes vi med dem, der indgår i arbejdsstyrken, falder utrygheden endnu mere. Det skyldes, at de mindre velfungerende efterhånden skilles fra, så den ældste del af arbejdsstyrken kommer til at udgøre en slags elite.

Den jævnt faldende økonomiske utryghed er især tydelig for folk med et fremragende helbred – se den røde streg i figur 7.1.

Figur 7.1 – Hellere rask og rig ..



Spørgsmålsformulering: Hvordan synes du, dit helbred er alt i alt? Og Hvor tryk er økonomien i din husstand?

Anm. Kun 18-65-årige der tilhører arbejdsstyrken (= beskæftigede og svarpersoner på *midlertidige* overførselsindkomster som orlov, sygedagpenge, kontanthjælp mv.).

Kilde: Tryghedsmåling 2017

Personer med dårligt helbred er ofte meget utrygge for familieøkonomien.

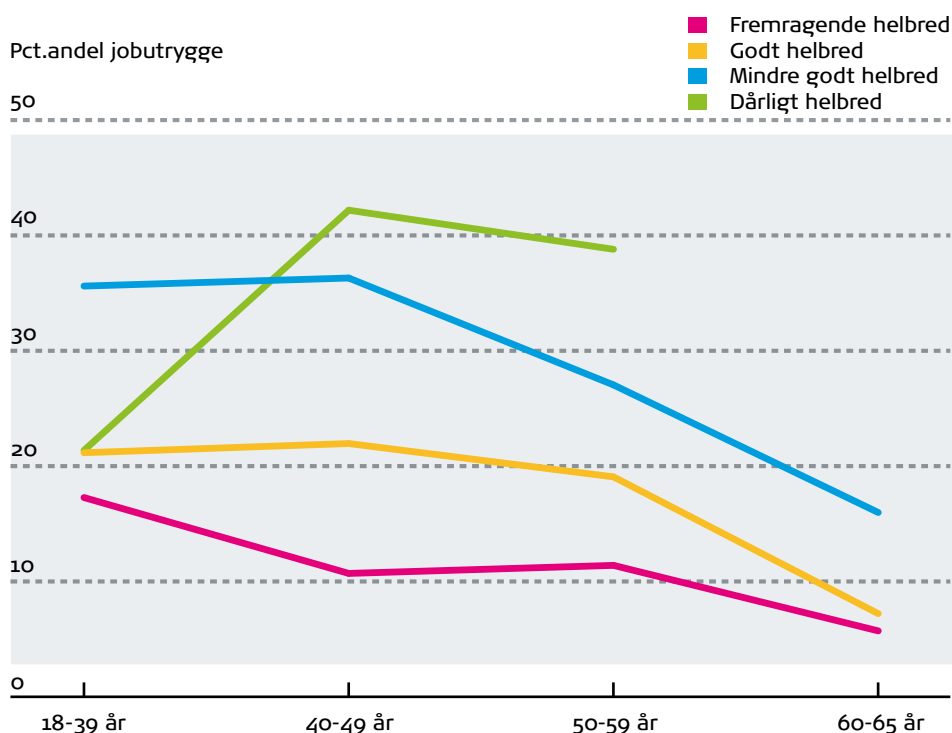
For dem med dårligst helbred vokser den økonomiske utryghed derimod stejlt frem imod slutningen af fyrrerne til 70 pct., hvorefter kurven knækker. Det sidste skyldes, at de mindst raske i gruppen efterhånden glider ud af arbejdsstyrken – og efter de 60 år er der så få tilbage i arbejdsstyrken med et rigtig dårligt helbred, at vi ikke længere kan regne på dem. Derfor er de heller ikke vist i grafen.

En meget afsvækket version af samme kurve ses for gruppen med et mindre godt helbred. Frem til ca. 50 års alderen vokser deres økonomiske utryghed lidt, derefter falder den i takt med, at nogle i gruppen forlader arbejdsmarkedet permanent. Blandt folk i slutningen af 50'erne vokser utrygheden en smule blandt dem, der stadig hænger på, men måske ikke altid får lov at fortsætte – her er 30 pct. utrygge ved deres økonomi.

En tilsvarende tendens ses i gruppen med et godt helbred – bare nogle år senere og med en andel af økonomisk utrygge på bare 5 pct.

Den følgende figur viser noget andet, selvom den ligner meget: Hvordan ser *job-utygheden* ud for grupper med forskelligt helbred?

Figur 7.2 – Helbred og utryghed i jobbet



KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2017

Spørgsmålsformulering: Nedenfor er anført en række problemer. Angiv hvor utryg du for tiden er over for disse problemer... For at miste mit arbejde. Kun personer, der tilhører arbejdsstyrken (beskæftigede og svarpersoner på midlertidige overførselsindkomster som orlov, sygedagpenge, kontanthjælp mv.).

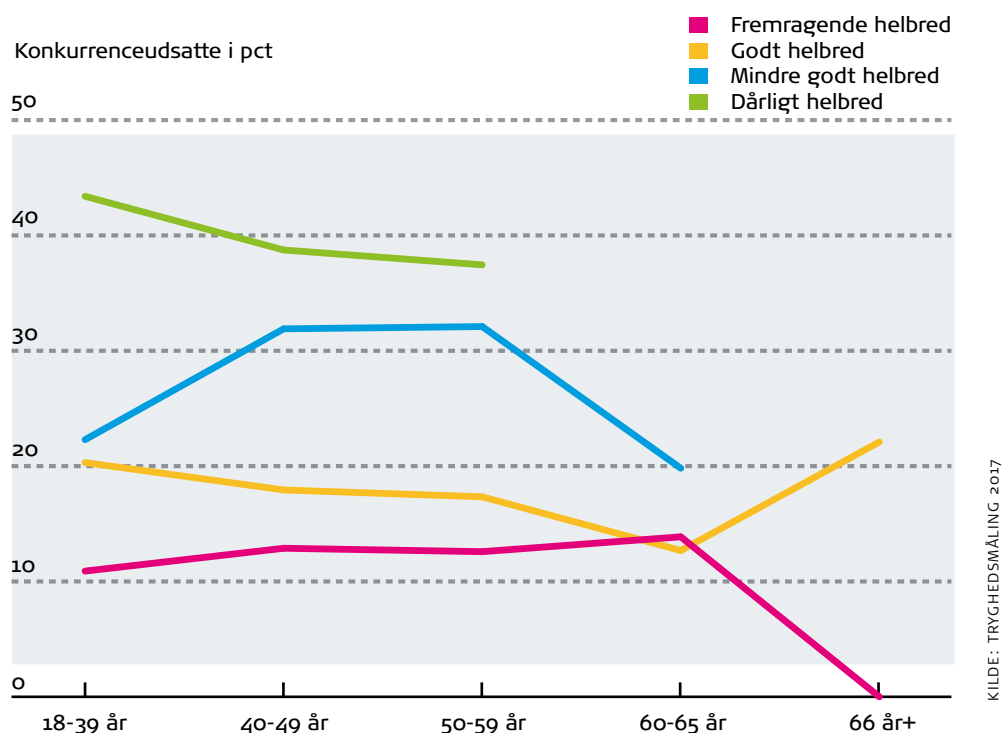
Det kan undre, at utrygheden for økonomien er mere udbredt i gruppen med et mindre godt helbred end blandt dem, hvor helbredet er direkte dårligt. Forklaringen er, at en meget større del af de unge med det rigtig dårlige helbred ikke indgår i arbejdsstyrken¹.

Når det gælder trygheden i jobbet, er helbredet tydeligvis en meget vigtig faktor. I udgangspunktet er forskellen ikke så stor mellem helbredsgrupperne. Forskellen vokser frem til fyrrerne, hvor 42 pct. i gruppen med det dårligste helbred frygter for deres job imod 11 pct. af dem med det fremragende helbred. I årene efter forlader en del af dem med ringeste helbred arbejdsmarkedet, og det får kurverne til at flade ud i det følgende tiår. Efter de 60 er forskellen i jobusikkerheden skrumpet til 10 procentpoint mellem dem med fremragende og dem med det mindre gode helbred. Blandt de sidste er 16 pct. usikre på, om de får lov at fortsætte.

Man kan naturligvis frygte for sit job af mange grunde. En af dem er, at man kan erstattes af yngre og sundere arbejdskraft fra udlandet – typisk fra Østeuropa.

Oplevelsen af konkurrence fra østeuropæere varierer ganske meget med helbred og alder – som det ses i figur 7.3.

Figur 7.3 – Helbred og jobkonkurrence



Spørgsmålsformulering: Nedenfor er anført en række problemer. Angiv hvor utryg du for tiden er over for disse problemer..For at jobs, som passer til mig, bliver overtaget af østeuropæere.

Konkurrencen fra fitte østeuropæere er især følelig for folk med helbredsproblemer.

Allerede blandt debutanterne på arbejdsmarkedet er forskellene markante. Er helbredet dårligt, frygter 44 pct. denne konkurrence. Det er nøjagtigt fire gange så mange som blandt dem med fremragende helbred. Utrygheden stiger, når mange i en gruppe skal slås for jobbet som hos de mindre sunde (lyseblå) i 20'erne og 30'erne og blandt de sunde (gule) i begyndelsen af 60'erne. Omvendt falder utrygheden for konkurrence i takt med, at de svageste falder fra – som ofre for konkurrence eller andre grunde.

Det er naturligvis ikke alle job, der kræver et godt helbred – og hvor jobkonkurrencen er lige hård.

Spørger vi til frygten for, om helbredet holder, findes den hos 35 pct. af de selvstændige og ikke færre end 39 pct. af de ufaglærte i 50'erne ². Der er også let stigende bekymring i denne aldersgruppe i de øvrige stillingsgrupper, men blandt højere funktionærer når andelen dog kun op på 19 pct.

Når det gælder utrygheden for, om dårligt helbred står i vejen for et arbejde, skiller de sygemeldte og de arbejdsløse sig dog i særlig grad ud. For sygemeldte og kon-tanthjælpsmodtagere er der udbredt utryghed med hensyn til om helbredet tillader dem at arbejde. Det gælder i alle aldre. For dagpengemodtagere er det derimod først efter det 40. år, at den utryghed slår rigtigt igennem. Arbejdsløse dagpenge-modtagere under 40 er ikke mere utrygge for helbredet end de beskæftigede.

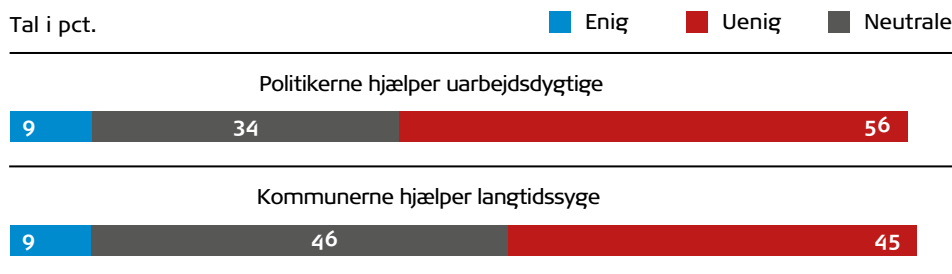
De syge og sikkerhedsnettet

Den offentlige velfærd skal bl.a. sikre, at dårligt helbred ikke er lig med utryghed. Det sker gennem økonomiske overførsler og en række ordninger, der skal fastholde syge borgere eller give dem en ny chance.

I figur 7.4 ser vi, hvad svarpersonerne tænker om politikernes og kommunernes indsats for at hjælpe borgere, der har tabt arbejdsevnen, og for at hjælpe langtidssyge borgere generelt.

Det er en type spørgsmål, der godt kan invitere til en del gratis kritik, især hvis man i forvejen er kritisk over for "politikkerne" eller det offentlige. Det har vi prøvet at imødegå ved at vende spørgsmålet positivt. Det er med andre ord de uenige, der er kritiske overfor den offentlige hjælp til borgere med helbredsproblemer.

Figur 7.4 – Den offentlige hjælp



KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2017

Spørgsmålsformulering: Politikerne gør meget for at hjælpe folk, der mister arbejdsevnen OG Hvor enig eller uenig er du i følgende udsagn. Kommunerne gør en god indsats for langtidssyge borgere Svar-skala for begge: Helt enig, enig osv.

De færreste roser den offentlige hjælp til mennesker med kroniske helbredsproblemer i det kommunale system (sundhedsvæsenet er der ikke spurgt til i denne forbindelse).

Landspolitikerne har med reformen af førtidspension og sygedagpenge givet kom-munerne en række nye redskaber til at hjælpe mennesker i sygedagpenge- og kon-tanthjælpssystemet tilbage i job, og ud af permanent forsørgelse. Meget taler for, at en lang række kommuner også har gjort en stor indsats for at bruge de nye red-skaber til gavn for de berørte borgere. Hvor godt det er lykkedes, får vi et tydeligere indtryk af, når førtidspensionsreformen evalueres omkring årsskiftet.

Befolkningens evaluering ser foreløbig ikke for positiv ud – mildt sagt. Færre end hver tiende synes, at politikere og kommuner gør det godt her. Uanset om det nu skyldes dårlig og polemisk medieomtale, eller at mange af os efterhånden kender nogle, der personligt har stiftet bekendtskab med jobafklaring, rehabiliterings-teams og ressourceforløb.

Noter

- 1 I alle disse grupper er der en andel, der af forskellige grunde ikke indgår i arbejdsstyrken. Denne gruppe er betydeligt større blandt 18-39-årige med dårligt helbred end for de sundere jævnaldrende. Havde vi medtaget grupperne uden for arbejdsstyrken ville andelen af utrygge være 27 pct., for dem med mindre godt helbred og 36 pct. for dem med dårligt helbred – og den blå kurvestreg ville ligge langt under den grønne, også for den yngre aldersgruppe.
- 2 Se også Figur 1.3 i kapitel 1 om Livsløb og økonomisk utryghed.

Kapitel 8

Gensyn med seniorproletariatet

Fra Arilds tid var det sådan, at en stor gruppe blev stadig mere velstillet med alderen, mens en meget større gruppe endte deres liv i dyb fattigdom. Jens Vejmand blev det nationale billede på seniorproletariat, som generationerne før os arbejdede hårdt på at afskaffe.

Med held. I den sidste generation har det store flertal nogenlunde kunnet skilles fra arbejdsmarkedet i mindelighed i kraft af generøse tilbagetrækningsordninger. Fattigdommen blev reelt afskaffet for ældre, i hvert fald hvis de boede til leje. Og stadig færre ældre var fattige. Folkepensionen og de mange tilskud til ældre, sikrede levelfoden for dem med små indkomster. Og dem blev der stadig færre af. Reallønsudviklingen, anciennitetstillæggene, stigende huspriser, skattebegünstigede opsparinger og almindelig, sund fornuft tillod store grupper at konsolidere sig. I 1980'erne indledtes opbygningen af gigantiske pensionsformuer, der ikke alene skal sikre kommende generationer en alderdom uden store afsavn, men endda gør en god del af dem til nettoskatteydere.

Konsolideringen kan tydeligt aflæses i Tryghedsmålingerne. Når vi spørger til utrygheden for en uventet udgift har svarene en tydelig aldersprofil: hver 3. under 40 frygter uventede udgifter mod knap hver 6. over 60¹. Konsolideringen med alderen viser sig igen, når vi spørger, om familiens økonomi trues af dårligt helbred. Den utryghed er halvt så stor i aldersgruppen over 66 som i aldersgrupperne under 60 år, selvom alderdomsskavankerne – al tale om sund aldring til trods – endnu ikke er blevet *færre* med alderen.

Spørgsmålet er, om det også vil være billedet om ti og tyve år eller om vi – billedlig talt – skal vænne os til at se nogle flere Jens Vejmande i gadebilledet. Problemet er ikke de ældste årgange, ikke i første omgang, men derimod dem, der endnu ikke er nået frem til pensionen. Seniorerne.

Dem handler dette kapitel om. Tekstboksen giver et overblik over udviklingen i seniorernes forhold og baggrunden for de senere års reformer. I det følgende ser vi

på, hvordan ændringerne afspejles i seniorernes tryghed. Hvordan tilpasser seniorerne sig de nye forhold? Og hvad gør arbejdsgiverne?

Fem bekymrende tegn

At flere skal være længere på arbejdsmarkedet er nu vedtaget – men kun i begrænset omfang trådt i kraft. I de kommende år bliver det alvor. En gigantisk samfundsforandring begynder, understøttet af nye generationer af livskraftige ældre.

Lægger man de senere års tryghedsmålinger i forlængelse af hinanden, er der dog også mindst fem bekymrende tegn:

Vi så i kapitel 2, at der år for år er blevet lidt flere, der frygter, at de ikke kan afslutte deres arbejdsliv på en værdig måde. Hvor det i 2013 var 19 pct., der var utrygge her, er det nu 25 pct. af de 40-65-årige, der svarer sådan.

Vi så også – grundigst i sidste kapitel – hvordan der er blevet stadig flere, der gruer for, om helbredet fortsat kan holde til at arbejde. Andelen er steget i hver eneste måling fra 17 pct. i 2009 til 25 pct. i 2017.

Når det gælder spørgsmålet om at have penge nok til alderdommen, er utrygheden ikke steget siden 2013, hvor spørgsmålet blev stillet første gang. Måske er den endda faldet lidt. Men den er høj. I 2017 er 29 pct. af de 40-65-årige utrygge ved, om de har penge nok, når de skal på pension.

Frygten for at miste sit arbejde tiltager heller *ikke* med alderen. Til gengæld *falder* den heller ikke nævneværdigt – før 60-års-grænsen passeres. Erfaringsmæssigt er risikoen for at blive fyret ikke så høj for seniorerne. Men det er ofte et stort problem at blive ansat igen, hvis man af en eller anden grund skulle ryge ud i de sene arbejdsår. Blandt vores 18-29-årige svarepersoner regner 54 pct. med, at de hurtigt kan finde et tilsvarende job, hvis de mister det, de har.

Den optimisme deles kun af ca. halvt så mange blandt de 50-59-årige (28 pct.) Men at man mister jobbet, kan næppe undgås i brancher, der præges af strukturudvikling, teknologisk udvikling og rationalisering. Og den slags brancher er der mange af.

Fremtidens seniorproletariat vil komme til at bestå af mennesker, der røg for tidligt ud af arbejdslivet plus dem, der aldrig nåede at komme ind og derfor ikke fik sparet op til en fornuftig pension. De havde ikke helbredet til at fortsætte ad det spor, de var startet på. De havde ikke evner og motivation til at skifte spor, mens tid var. Og arbejdspladserne og samfundet hjalp dem ikke rigtig effektivt.

Udstødning af ældre

Utrygheden for en uværdig exit fra arbejdsmarkedet spiller antagelig ikke nogen rolle for de fleste under 40, men i det følgende tiår bliver vi mere opmærksomme på den risiko og – i gennemsnit – mindre trygge.

Seniorerne og arbejdsmarkedet

Befolkningens levetid stiger hele tiden, og der er store velfærdsgevinster at hente, hvis flere af de ekstra leveår kan gøres til produktive arbejdsår. Den enkelte forbliver længere i det arbejdsfællesskab, der både giver mening og indkomster. Virksomhederne sparer omkostninger, fordi lønpresset og udgifter til rekruttering og oplæring bliver mindre. Samfundsøkonomisk bliver der større råderum for investeringer i fremtiden – og til at passe på dem, der ikke længere kan klare sig selv.

Danmark ligger lunt. En forholdsvis stor andel af de 55-65-årige danskere er på arbejdsmarkedet sammenlignet med mange andre lande ¹. Andelen af mænd mellem 55 og 64 år i arbejdsstyrken er eksempelvis på niveau med Holland og Tyskland og distanceres blandt EU-landene kun for alvor af Sverige ². De opsparede arbejdsmarkedspensioner betyder desuden, at samfundet gemmer store økonomiske reserver ³.

Udviklingen har været i gang siden halvfemserne. Især bliver efterlønnen brugt stadig mindre. Fra 2007 til ultimo 2013 blev antallet af efterlønnere reduceret fra godt 140.000 til knap 100.000 ⁴. Mens knap tre ud af fire af dem, der kunne bruge ordningen, rent faktisk gjorde det ved årtusindskiftet, var andelen i 2014 faldet til ca. hver anden.

En del af årsagen er, at de nye ældregenerationer er bedre uddannet end de ældre ditto. De veluddannede forlader arbejdsmarkedet senere – bl.a. fordi de arbejder i job og sektorer, der ikke blev ramt så hårdt af det lille økonomiske tilbageslag i 2001-03 og finanskrisen ⁵. Det er vigtigt, fordi ældre har sværere ved at komme tilbage i job, når beskæftigelsen svigter.

Forskere peger desuden på, at nye normer i samfundet der skatter "det grå guld" højere, kan have spillet en rolle – herunder de kampagner som regeringen og erhvervsorganisationer satte gang i fra slutningen af 90'erne og frem til krisens start. Også bølgen af politiske reformer har spillet en rolle. Stramningen i 1998 har konkret afskåret nogle grupper fra at bruge efterlønnen og gjort den ufordelagtig for andre. De to førtidspensionsreformer har fået antallet af førtidspensionister til at falde til trods for et demografisk pres i modsat retning. Tilbagetrækningsreformen fra 2011, der så småt trådte i kraft 2014, har foreløbig mest haft psykologisk betydning, og den mest vidtgående reform, det såkaldte velfærdsforlig fra 2006, får først praktisk virkning fra 2019.

Efterhånden som reformerne indføres, vil de bidrage til at holde flere i arbejde. Det kan måske især få effekt for dem, der allerede hænger godt fast på arbejdsmarkedet. Blandt dem, der i dag fortsætter efter det 62. år, har næsten ingen været ledige i de sidste fem år, og over halvdelen har haft det samme job i mindst 20 år ⁶.

De grupper, der sidder mindre godt fast, kan derimod få en besværlig overgang til pensionistlivet i fremtiden ⁷. En betydelig del af de +50-årige der ikke kan eller vil være med mere, har en svag stilling på arbejdsmarkedet eller slet ingen. Ca. hver fjerde nye efterløkker kommer fra ledighed. Risikoen for ledighed er især stor i brancher, hvor arbejdskraften hurtigt udskiftes, og det er tilsvarende svært at blive gammel i gårde. Det er vigtigt for de ældre, der oftere har sværere ved at finde et nyt job, og heller ikke gør det så ofte ⁸.

De rammes ofte også af den forkortede dagpengeperiode og af den gradvise fjernelse af særregler for seniorerne ⁹. Blandt de ca. 60.000, der har mistet dagpengereetten fra 2010 – 2016 var 39 pct. over 50, selvom de kun udgør 29 pct. af arbejdsstyrken. En del af de tidligere dagpengemodtagere er havnet på kontanthjælp, og det gælder ikke mindst de ældre af dem ¹⁰. Mens antallet af unge på kontanthjælp faldt fra 2010 til 2014, er antallet forøget med ikke mindre end 86 pct. blandt de 50-59-årige og med 96 pct. blandt de 60-64-årige. Nogle tusinde kan på grund af familiens økonomi ikke opnå kontanthjælp, og må så tære på familiens reserver ¹¹.

Fleksjobordningen blev ligeledes strammet i 2013, hvilket navnlig ramte dem med lidt højere indkomster.

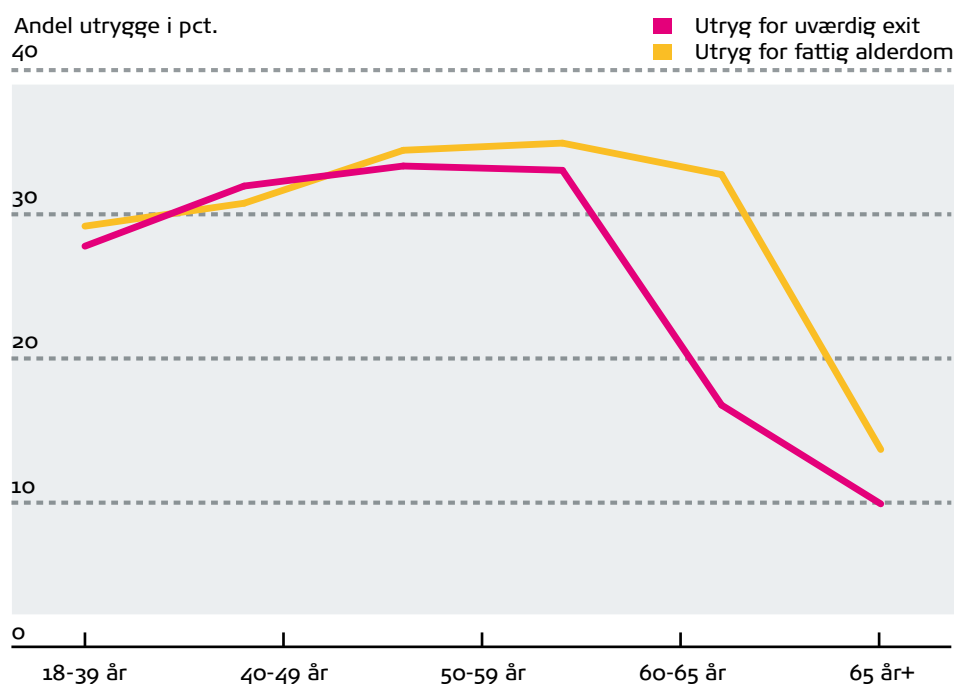
Endelig er adgangen til førtidspension blev dramatisk strammet i 2013, så antal tildelte førtidspensioner blev halveret (permanent). Der blev talt om at friholde seniorerne for stramningen via en ny såkaldt seniorførtidspension, men reglerne er de samme – der må ikke være nogen erhvervsevne tilbage.

Noter

- ¹ Ser man på de 65-69-årige ligger Danmark en anelse ringere: Danmark har haft en højere beskæftigelse end gennemsnittet i EU21, men lavere end gennemsnittet i OECD, jf. OECD: Ageing and Employment Policies Denmark, s. 40.
- ² Svenskerne tilhører en særlig liga sammen med Norge og Island. Blandt OECD-landene er der også flere ældre mænd i job i Schweiz, New Zealand og Japan. Jf. OECD: Employment Outlook (annex) 2015.
- ³ Jf. bl.a. OECD's opgørelser – se f.eks. Anna Christina D'Addio & Fritz von Nordheim (2014) : Towards an integrated agenda to deliver effective higher retirement ages.
- ⁴ Jf. A-kassernes Savirke (Danmarks A-kasser: Hvad er reformeffekten 9. oktober 2015)
- ⁵ Jørgen Goul Andersen og Per H. Jensen: Tilbagetrækning fra arbejdsmarkedet – årsager og effekter. Frydenlund Academic 2011.
- ⁶ Arbejdsliv, ledighed og tilbagetrækning. Survey til 7.544 lønmodtagere 2006-2008 foretaget af professor Per H. Jensen m.fl., Aalborg Universitet.
- ⁷ Eller som det udtrykkes i OECD's analyse af den danske tilbagetrækningspolitik fra oktober 2015: "In particular, some disadvantaged older workers are at risk of a chaotic transition from work to retirement when they lose their job: Working Better with Age in Denmark, s. 14. OECD, oktober 2015.
- ⁸ En tommelfingerregel siger, at 20 pct. af de 30-årige skifter job i løbet af et år. Er man dobbelt så gammel, sker det halvt så ofte.
- ⁹ En vigtig undtagelse er dog den kommunale jobgaranti for seniorer, "seniorjobordningen" som blev indført med Velfærdsreformen 2006, og som forudsætter, at man er tilmeldt efterlønsordningen.
- ¹⁰ De svage grupper, der ikke har en arbejdsmarkedspension, har i stort omfang sparet efterlønnen væk allerede før de seneste års reformer.
- ¹¹ Tallene for dagpengeudfald stammer fra Danmarks A-kasser og antallet af ældre kontanthjælpsmodtagere er fra Nyt fra Danmarks Statistik, marts 2015. Her er de citeret efter Lars Olsen: Kampen om seniorårene.

Det har meget med helbred at gøre, som vi så i sidste kapitel. Udviklingen fortsætter op i 60'erne, hvor utrygheden til gengæld falder brat: Her er mange begyndt at trække sig, og er derfor ikke længere utrygge for deres exit. De tilbageblevne kunne i mange tilfælde stadig i dag bruge efterlønsordningen – eller de sidder så sikkert i sadlen, at de ikke frygter at blive kastet af – jf. figur 8.1.

Figur 8.1 – Utryg exit

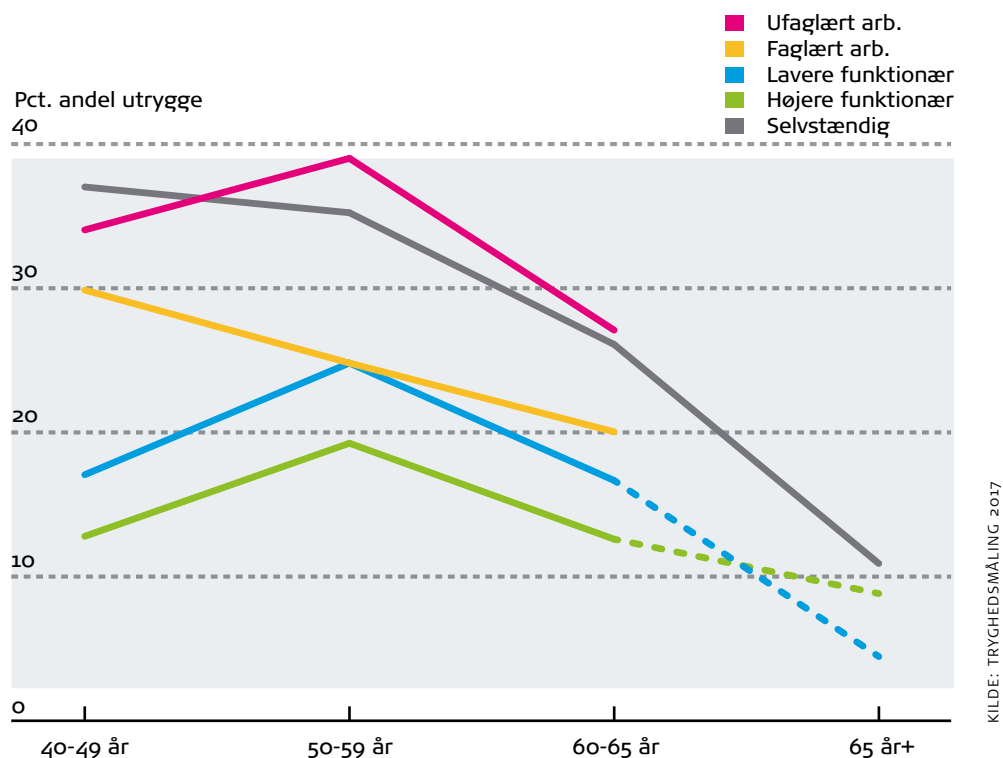


Spørgsmålsformulering: Nedenfor er anført en række problemer. Angiv hvor utryg du for tiden er over for disse problemer... For ikke at kunne forlade arbejdsmarkedet på en værdig måde, når den tid kommer ... For ikke at have penge nok, når jeg holder op med at arbejde. **Kun stillet til beskæftigede.** Ved ikke svar indgår ikke i beregningen.

Fra omkring fyrrårs alderen begynder ca. en tredjedel at grue for overgangen til pensionisttilværelsen. Utrygheden for, om man har penge til pensionen, følger samme kurve med nogle års forsinkelse. Mange er med andre ord stadig i gang med at polstre sig økonomisk til alderdommen i de sene arbejdsår.

Man kan frygte for overgangen til pensionisttilværelsen – og pensionistøkonomien – af flere grunde. Én af de vigtige handler – som vi også så i sidste kapitel – om, hvornår helbredet sætter en stopper for karrieren.

Her er markante forskelle på de forskellige stillingsgrupper – som det ses i figur 8.2.

Figur 8.2 – Helbreds faktoren

Spørgsmålsformulering: Nedenfor er anført en række problemer. Angiv hvor utryg du for tiden er over for disse problemer... For ikke at have helbred til at kunne klare at arbejde.

Anm. Tal ved de stiplede linjer er statistisk usikre.

Utrygheden for at miste arbejdsevnen stiger for de fleste grupper op igennem halvtredserne, men niveauet er meget forskelligt.

Blandt de 50-59-årige ufaglærte arbejdere udtrykker hele 39 pct. bekymring, næsten dobbelt så mange som i de øvrige grupper. I de andre grupper stiger utrygheden for helbredet dog også i disse år, bortset fra blandt faglærte arbejdere. Blandt højere funktionærer når andelen dog aldrig over 19 pct.

Når man har nået de 60, har de fleste indtil nu nogenlunde kunnet redde sig i land – mange kan stadig klamre sig til stumperne af efterlønsordningen. Andre har en pensionsordning inden for rækkevidde. Den faldende helbredsutryghed skyldes, at mange forlader arbejdsmarkedet i begyndelsen af 60'erne, og at de fleste andre ved, at de har muligheden, derfor bliver de stadig mere trygge. Tilbage i de utrygges rækker er dem, der gerne vil fortsætte med at arbejde af økonomiske eller andre grunde, men tvivler på, om fysikken holder. Det gælder bl.a. en del selvstændige.

For de sygemeldte og kontanthjælpsmodtagere er der udbredt utryghed med hensyn til, om helbredet tillader dem at arbejde. Det gælder uanset alder. For sygemeldte gælder det 75-80 pct., mens det for kontanthjælpsmodtagerne er ca. 2/3,

der har denne utryghed. Et lignende mønster går igen på alle utryghedsspørgsmål med relation til beskæftigelse og tilbagetrækning fra arbejdsmarkedet.

Kontanthjælpsmodtagernes helbred er skidt, og zoomer vi ind på dem over 40, er det elendigt.

Det hænger nok især sammen med de tiltag, der sender flere af de ikke-arbejdsduelige på kontanthjælp. En del af dem der er for syge til at få arbejde og for raske til at få pension er parkeret her.

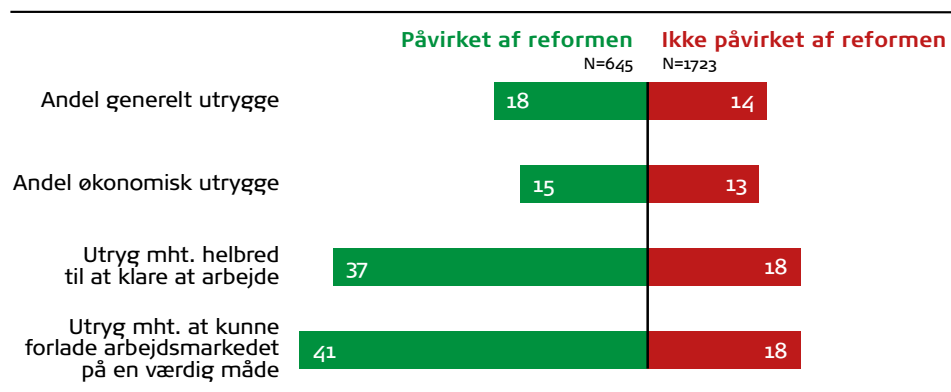
Det er måske også værd at understrege, at det vi ser på, naturligvis er *dagens* situation, hvor efterlønsordningen endnu ikke er helt afviklet. De sidste årgange (1954 og 1955), der havde en klar økonomisk fordel af at blive i efterlønsordningen – og i at modstå de kontante belønninger for at træde ud – når efterlønsalderen i disse år. På grund af modregning bliver efterlønnen fremover så lav for de fleste, at den ikke er et alternativ til at arbejde. Blandt de yngste af vores + 40-årige er den de facto afskaffet.

Reformens virkninger

Spørgsmålet er så, i hvor høj grad folk føler sig påvirket af de mange ændringer af tilbagetrækningsreglerne, og om de har påvirket deres adfærd. Ca. hver fjerde af vores svarpersoner mellem 40 og 65 oplever, at de er påvirket af efterlønsreformen². Den følgende figur giver en fornemmelse af, hvordan de føler sig påvirket.

Figur 8.3 – Efter efterlønnen

Pct. andel af 40-65-årige



KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2017

Spørgsmålsformulering: Betyder de seneste års ændringer i efterlønnen noget for dig personligt? Svarskala: Ja, nej, ved ikke.

Det er navnlig folk, der er usikre på deres job frem til pensionen, der føler sig påvirket af stramningerne i efterlønnen.

Som det ses, er de reformpåvirkede som helhed ikke nogen særlig utryg gruppe hverken økonomisk eller generelt.

Derimod er de stærkt overrepræsenterede blandt dem, der er utrygge for, om helbredet holder til arbejdslivet og for, om de får en afgang fra arbejdslivet i værdighed.

Det giver god mening sammenholdt med de analyser, vi foretog i kapitel 2. Disse to utrygheder påvirker kun den generelle tryghed ganske moderat (på vores rangliste lå de på hhv. 15. og 16. pladsen over de konkrete utrygheder, som er med til at bestemme den almindelige tryghed).

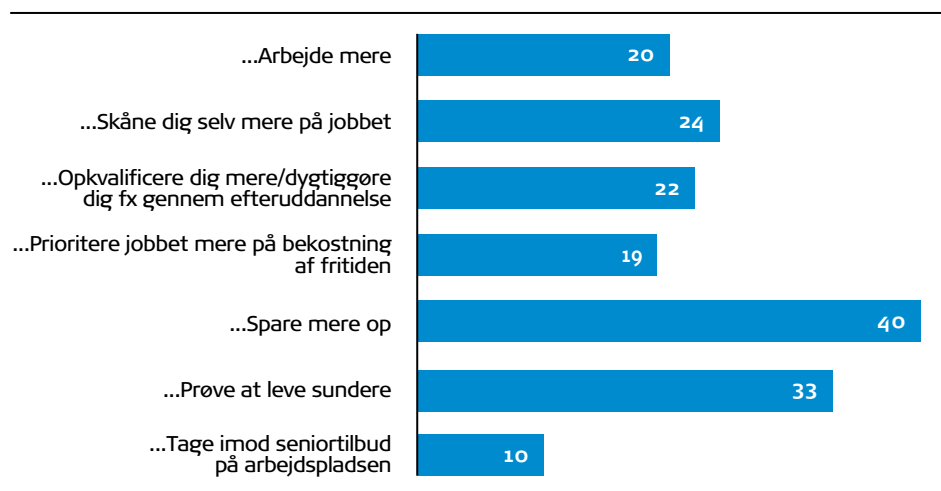
Derimod rammer de livskvaliteten hårdt. Det gælder især den kombinerede helbreds- og jobtrussel, som lå helt i top, men den uværdige exit kom også forholdsvis tæt på det, der kan slå os helt ud. Se side 24-25.

Hvad gør borgerne?

Det næste spørgsmål er, hvad de borgere der angiver at være påvirket af efterlønsreformen, har valgt at gøre for at tilpasse sig den nye situation. Det er vist i figur 8.4.

Figur 8.4 – Stramning i efterlønnen har fået dig til at ...

Pct. andele



KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2017

Spørgsmålsformulering: har de senere års stramning i efterlønnen fået dig til at... Kun stillet til svarpersoner, der angav at være berørt personligt af efterlønsreformen (se 8.3) N = 645.

Øget opsparing er den mest brugte strategi blandt dem, der føler sig påvirket af tilbagetrækningsreformen.

Den mest almindelige reaktion er at spare mere op. Det nævnes af 40 pct., mens 33 pct. oplyser, at de prøver at leve sundere. Hvad det nøjagtigt dækker over, kan være svært at vide, og naturligvis også i hvor høj grad reformerne skal have æren – mange faktorer kan trække i den retning. Hver fjerde oplyser, at de skåner sig selv mere, hvilket kan dække over alt fra bedre løfteteknikker til at sige nej til ekstra vagter.

Ca. hver femte af de påvirkede nævner, at de arbejder mere, og/eller prioriterer jobbet højere og/eller opkvalificerer sig. En del af de påvirkede har således valgt at investere mere i arbejdet.

Spørgsmålet er så, om de private og offentlige arbejdsgivere også har valgt at investere mere i seniorerne.

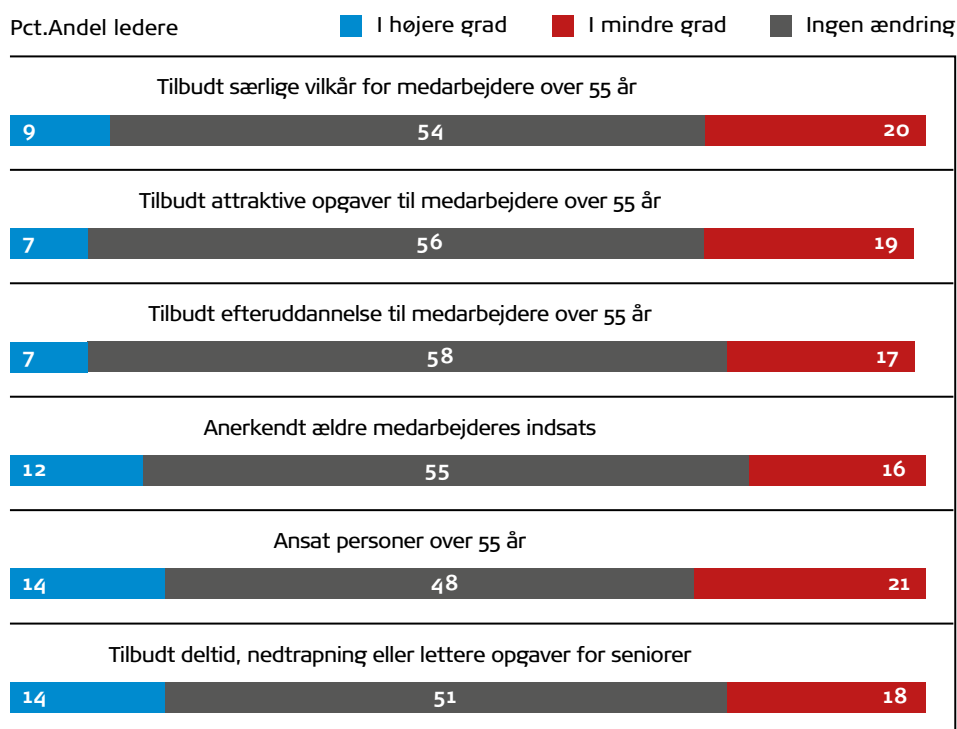
Hvad gør arbejdsgiverne?

Blandt kritikere af efterlønsordningen i 00'erne blev det ofte fremført, at arbejdsgiverne var lidt interesserede i at efteruddanne ældre medarbejdere eller nyrekruttere seniorer, fordi de snart kunne formodes at gå på efterløn. Tilbagebetalingstiden for investeringen var ganske enkelt for kort.

Spørgsmålet er så, om det er blevet bedre efter reformerne. Det kan vi ikke give noget endeligt svar på grundlag af denne form for undersøgelse, men vi kan give et fingerpeg.

Vi har stillet vores svarpersoner en række spørgsmål om, hvad arbejdspladsen har gjort for seniorerne i de senere år.

Figur 8.5 – Seniorpolitik



KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2017

Spørgsmålsformulering: Har din arbejdsplads i de senere år i højere eller mindre grad... Og har du ansvar for at lede en eller flere ansatte i din nuværende stilling? Ja, Nej, Ved ikke.

Anm. Svar fra 324 højere funktionærer med ledelsesansvar i den offentlige og den private sektor. Ved ikke andelen i alle spørgsmål er 16-18 pct.

Hver femte personaleleder oplyser, at arbejdspladsen ansætter færre folk over 55.

Vi har stillet spørgsmålet til alle, der har et job, men man kan måske ikke forvente, at alle ansatte kender arbejdspladsens praksis endsige politik. Derfor gengives kun svarfordelingen fra personaleledere i den offentlige og private sektor³. (Der er dog ikke ret stor forskel på de menige medarbejderes og ledernes svar).

Det typiske svar er ”ingen ændring” – hvilket i sig selv er tankevækkende – men faktisk er der på de fleste områder flere, der angiver negative svar end positive.

Først er der det aspekt, der hedder *nyrekruttering* – om man har ansat personer over 55 år. Det angiver 9 pct., at man ”i højere grad” har gjort, mens 20 pct. svarer, at man ”i mindre grad” har nyansat personer over 55 år.

Samme situation gælder med hensyn til *investeringer i de medarbejdere, man allerede har* i form af efteruddannelse eller attraktive opgaver. Også her finder vi en lille overvægt af negative svar.

Så kan man gøre *arbejdet mindre belastende* for de seniorer, man har – tilbyde særlige vilkår, deltid, nedtrapning osv. eller omvendt særlig attraktive opgaver. Igen er det de færreste, der kan svare ”i højere grad”, mens flere svarer ”i mindre grad” og langt de fleste ”ingen ændring”.

Endelig er der den omkostningsfri mulighed i højere grad at *anerkende* seniorernes indsats. Det mener 12 pct. af lederne, at man er blevet bedre til, mens 16 pct. erkender, at det også her er gået ned ad bakke.

Det er vedtaget politisk, at folk skal være længe på arbejdsmarkedet. Det er gjort meget sværere/dyrere at træde fra og derfor mere sandsynligt, at arbejdspladserne kan se en fordel i at investere i deres seniorer. Tilbagemeldingen fra *insiderne* efterlader det indtryk, at der sker meget lidt – eller at udviklingen endda går lidt baglæns. Det er ildevarslende at så påtrængende en samfundsopgave øjensynlig ikke følges op på hverken private eller offentlige arbejdspladser.

Noter

- 1 Sammenhængen mellem alder og utryghed for uventede udgifter er helt lineær. For de under 40 årige er det som nævnt 1/3, der nærer denne utryghed. For 40-54 år ligger den omkring ¼, og derefter bliver det kun bedre: 19 pct. blandt 55-59-årige, 16 pct. hos de 60-65-årige, og kun 12 pct. i aldersgruppen 66 år og derover. Man kunne forestille sig, at husejeres frygt for at miste penge på boligen fulgte samme mønster. Det er dog ikke tilfældet. Her er der mindre variationer, men ikke en monoton sammenhæng med alder.
- 2 Andelen, der oplever, at de blev påvirket af efterlønsreformen, er faldet fra 30,5 pct. i 2015 til 23,4 pct. i 2017. Ud over at nogle kan have glemt eller tilpasset sig siden, kan det hænge sammen med den naturlige udskiftning i vores aldersgruppe af 40-65-årige. Netop disse årgange hører til dem, der fik højere uddannelser i stor stil, og som ofte kan og vil fortsætte længere på arbejdsmarkedet.
- 3 Svarfordelingen fra lederne giver arbejdspladsen lidt mere credit end svarene fra alle medarbejdere, men forskellene er generelt små.

Kapitel 9

De utrygge jobs og prekariatet

Kapitel 3 viste, at bekymringen for arbejdsløshed nu er nede på niveauet før krisen, men kapitel 2 viste på den anden side, at det kan være slemt nok, hvis jobbet svæver i farezonen. Det er noget af det, der tærer mest på livskvaliteten, og når udsigten til ledighed også medfører trusler mod økonomien, truer det også den almindelige tryghed.

Danmark er lidt et særtilfælde ved, at jobsikkerheden generelt er lavere end i de fleste andre lande. Beskyttelsen *mod* ledighed har været ringe, mens beskyttelsen *under* ledighed især tidligere har været god. Det har udviklet sig over 100 år, men blev navngivet flexicurity, da hollandske forskere begyndte at beskæftige sig med emnet.

I disse år ændres lovgivningen, så ledige sikres mindre. Samtidig er der eksempler på nye ansættelsestyper med meget flex i flexicurityen. Det giver mindre trygge indkomster.

Derfor er det værd at behandle temaet om jobtrygheden særligt, og vi vil undervejs se, om data fra Tryghedsmåling 2017 kan kaste lys ind i debatten om ”prekariatet” – en ny klasse af løst ansatte, der til dels går på tværs af mere traditionelle klasseinddelinger. Se nærmere om prekariatet i tekstboksen.

Det nuværende job – og det næste

At miste sit job og at finde et nyt job er to meget forskellige ting. Katastrofens omfang afhænger i høj grad af, om man regner med at kunne finde et nogenlunde lige så godt job nogenlunde hurtigt. Tryghedsmåling 2017 viser, at optimismen er absolut fremherskende, specielt hvis man sammenligner med 2013, da jobpessimismen nåede sit højdepunkt. Dengang forventede kun 22 pct. at kunne få et tilsvarende arbejde, men i 2017 er tallet vokset til 35 pct. I 2013 frygtede 33 pct. at have svært ved at finde et andet job, selv til en lavere løn. I 2017 er dette skrumpet til 21 pct.

Den oplevede risiko er dog langt fra lige fordelt. Væsentlig flere kvinder end mænd – 26 pct. mod 18 – mener, at det vil være svært at finde andet arbejde¹. Lønmodtagere over 50 år bliver også mere pessimistiske, og ofte med god grund, sådan som vi så i kapitel 8. Blandt de unge op til 30 regner over halvdelen med at finde et tilsvarende job hurtigt. Mellem 30 og 50 år gælder det en tredjedel. Blandt de 50-59-årige er det kun en god fjerdedel, der regner med at kunne finde et tilsvarende job hurtigt – af mange grunde, men vel også fordi mange får skaffet sig bedre og bedre jobs og vilkår med alderen.

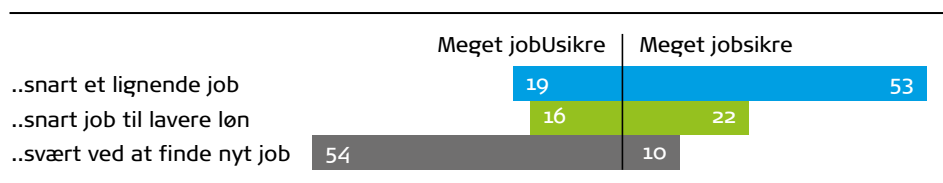
Stillingsmæssigt er både faglærte arbejdere og højere funktionærer optimistiske, mens ufaglærte arbejdere og lavere funktionærer er mere pessimistiske. 30 pct. af de ufaglærte og 25 pct. af de lavere funktionærer forventer, at det bliver svært at finde andet arbejde – også selv om de accepterer et arbejde med en lavere løn end hidtil.

Nu er spørgsmålet jo ret hypotetisk for mange af dem, der sidder i sikre stillinger. Men hvad nu, hvis man både frygter at kunne miste sit arbejde og regner med at få svært ved at finde et nyt?

Det får man et indtryk af figur 9.1. Her har vi spurgt alle svarpersoner i beskæftigelse, hvor sandsynligt det er, at de kan beholde deres nuværende job og bagefter krydset svarene med deres jobchancer (som de selv opfatter dem). De der finder det *meget* usandsynligt, at de kan fortsætte i jobbet findes til venstre – dem, der finder det *meget* sandsynligt, at de selv får lov at bestemme stoptidspunktet, står til højre for midterstregen.

Figur 9.1 – Mister jeg jobbet, får jeg...

Andel i pct.



KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2017

Spørgsmålsformulering: Hvor sandsynligt er det, at du kan fortsætte i et job, der svarer til dit nuværende job, så længe du selv ønsker det? Meget sandsynligt, Overvejende sandsynligt, Hverken sandsynligt eller usandsynligt, Overvejende usandsynligt, Meget usandsynligt, Ved ikke, og Hvis du mister dit nuværende job, hvilken situation ville du så være i? Svarskala: Jeg kan hurtigt skaffe et tilsvarende job med nogenlunde samme løn, Jeg kan hurtigt skaffe et andet job, men lønnen vil sandsynligvis være lavere, Jeg vil have svært ved at finde et andet job, også selv om jeg accepterer en lavere løn, Ved ikke: N er 2621.

Figuren viser kun de mest ekstreme svarkategorier, men tendensen er den samme i alle svar: Jo mere sikker man er på sit nuværende job, jo mere sikker er man også på, at man hurtigt kan få et andet, hvis galt skulle være.

Beregningen giver et indtryk af, hvor værdifulde svarpersonerne opfatter sig selv i jobmæssigt forstand: Sidder man godt i sadlen, er det ikke så problematisk at skifte hesten ud. Balancerer man på vippen jobmæssigt, tror man statistisk set også, at det bliver svært at finde et nyt.

Her er ikke unaturligt en klar sammenhæng til den økonomiske utryghed:

Blandt dem, der både frygter for deres nuværende job og for det næste, er 35 pct. økonomisk utrygge (N=196). Blandt dem, der ikke er utrygge for at miste jobbet, og forventer hurtigt at kunne finde tilsvarende arbejde, gælder det bare 2 pct. Det er næsten det samme som den store gruppe, der forventer hurtigt at kunne finde arbejde til en lavere løn, men ikke frygter ledighed, hvor 3 pct. er økonomisk utrygge. De to sidstnævnte grupper tæller halvdelen af alle lønmodtagere – den halvdel hvor økonomisk utryghed så at sige er ikke eksisterende.

Blandt dem, der frygter at kunne miste arbejdet, er der derimod en hel del økonomisk utryghed, selv hos dem, der hurtigt forventer at finde et nyt job. Utryghed for det aktuelle job gør 16 pct. økonomisk utrygge.

Dansk flexicurity har høstet mange roser, men når det gælder økonomisk tryghed, kan det ikke kompensere for at føle sig sikker i ansættelsen. Og flexicurity kan hurtigt blive til et tryghedsproblem for dem, der ikke forventer, at det bliver let at finde nyt job i tilfælde af ledighed.

Passende jobs

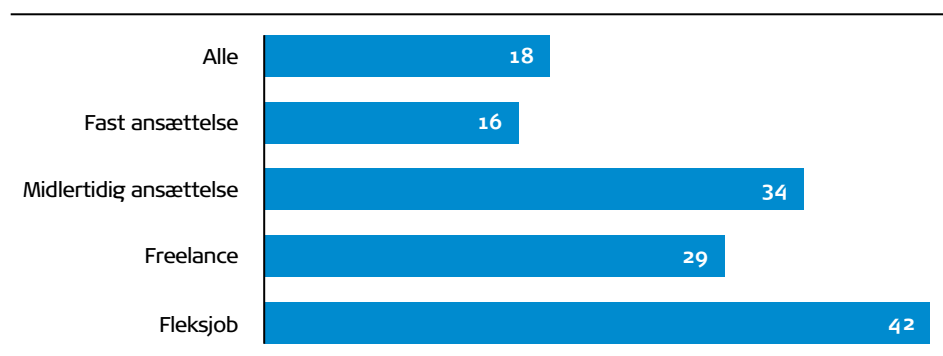
En anden form for jobutryghed kan dreje sig om, hvorvidt man er kommet på den rette hylde.

Vi har spurgt vores svarpersoner, om de arbejder i jobs, der står mål med deres kvalifikationer. Det svarer omtrent hver femte – 18 pct. – nej til. Vi har ud over de beskæftigede lønmodtagere, herunder freelancerne, også stillet spørgsmålet til fleksjobbere og sygemeldte. Og vi har opdelt deres svar efter den måde, de er ansat på.

Det er tydeligvis ikke kun højtuddannede indvandrere, der ikke rigtigt får brugt deres (uddannelses-) ressourcer. Så mange som hver sjette fastansatte arbejder i job, der ikke matcher de kvalifikationer, de mener, at de har. Fænomenet er endnu mere udbredt i de (talmæssigt langt mindre) grupper med mere løse ansættelsesformer. Her finder ca. en tredjedel, at deres faglighed ikke rigtigt sættes i spil. Det kan dreje sig om en kortvarig tilstand, som ikke mindst mange nyuddannede i midlertidige jobs må finde sig i. Det kan også dreje sig om mennesker, der udbyder kvalifikationer, som arbejdsmarkedet har rigeligt af. I værste fald finder de aldrig den "rette hylde".

Figur 9.2 – Er jobbet kvalificeret?

Nej-andel i pct.



KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2017

Spørgsmålsformulering: Mener du, at dit nuværende arbejde svarer til din uddannelse og dine kvalifikationer? Ja, Nej, Ved ikke. Kun lønmodtagere. N=2756. N/fleksjob=79, N/Freelance = 41. Ved ikke andel mellem 2 og 7,3 pct.

Ca. hver tredje af de løst ansatte synes ikke, at jobbet matcher deres kvalifikationer.

Vi fulgte derfor spørgsmålet op ved at spørge, om svarpersonerne forventer *nogensinde* at få en fast stilling, hvor arbejdet passer til kvalifikationer. Blandt dem, der i dag arbejder i ikke-passende job, er næsten hver anden (47 pct.) usikker på, om de nogensinde får et passende job. Mere overraskende er, at også 18 pct. af dem, der i dag arbejder i passende job, er usikre på, om de nogensinde får et fast job, der matcher dem (igen). Her er antagelig tale om løst ansatte og andre, der fornemmer, at Jeppes tid i himmerig kun varer kort. De kan heller ikke nødvendigvis se alle de muligheder, der venter rundt om næste hjørne.

Har det så nogen betydning for trygheden? Igen er svaret: Ikke den generelle utryghed, men den økonomiske. Blandt dem, der føler at kvalifikationer og job passer sammen, er seks pct. utrygge på økonomien. Blandt dem, hvor uddannelse og kvalifikationer ikke matcher jobbet, er 16 pct. utrygge, og det afspejler antagelig ikke mindst en usikker – prekær – placering på arbejdsmarkedet.

Prekariatet

I de senere år har der været særlig intens diskussion om ”prekariatet”, som består af personer uden fast ansættelse og med ustabil beskæftigelse, til dels på tværs af de traditionelle sociale klasser. Midlertidige ansættelser, ufrivillig deltid, underbeskæftigelse mv. er nogle af de kriterier, der indgår. Det kan rumme alt fra vikarer og freelance medarbejdere med relativt god uddannelse til kortuddannede kvinder og indvandrere uden fast tilknytning til arbejdsmarkedet.

Vi kan ikke på basis af Tryghedsmålingens data opgøre størrelsen af dette ”prækariat”², og selve begrebet bruges i øvrigt ret løst i debatten. Ud fra en snæver afgrænsning ville man navnlig lægge vægt på midlertidig ansættelse, ufrivillig deltid

En ny samfundsklasse?

'Prekariat' var på listen over nominerede til Årets Ord i 2016. Det overrasker ikke, når man gennemgår nyhedsstrømmen fra de seneste år. Især i debatspalterne bliver der ofte henvist til prekariatet – en betegnelse, der er sat sammen af ordene "prekær" (usikker) og "proletariat" og indgår i diskussioner om fremtidens arbejdsmarked.

Den nyere definition af betegnelsen tilskrives den britiske økonomiprofessor, Guy Standing, der i 2011 udgav bogen "The Precariat", om en nye klasse på arbejdsmarkedet, der præges af stor jobusikkerhed og få sociale rettigheder – betalt ferie, sygeforsikring, pension mv., som det organiserede arbejdsmarked ofte tilbyder. Standing bygger især analysen på data fra Storbritannien og lande med et mindre reguleret arbejdsmarked end det danske.

Vi har ingen grundige opgørelser af prekariatet i Danmark, og det er heller ikke enkelt at opgøre gruppens størrelse, da den er meget uensartet. Om der virkelig er tale om en ny "klasse" kan diskuteres. I hvert fald spænder den lige fra fra den succesfulde eksterne lektor ved universitetet over det menneske, der lever hele livet i midlertidige vikariatet på plejeområdet og til dem, der tilbyder deres tjenester via platforme på nettet. De sidste indgår juridisk set ikke i et ansættelsesforhold og har minimale rettigheder, men bruger i nogle tilfælde mest dette som et midlertidigt supplement til f.eks. SU. De første har vilkår, der i nogle henseender minder om fastansattes.

LO har i 2017 undersøgt ansættelsesforhold for en del af den atypiske beskæftigelse, afgrænset til deltidsansatte, ansatte på midlertidige kontrakter og soloselvstændige uden ansatte. Deltidsansatte udgør 25 pct. af det samlede antal beskæftigede, 8 pct. er på midlertidige kontrakter og 4,3 pct. er soloselvstændige. Alle grupper har dårligere vilkår på arbejdsmarkedet end de normalbeskæftigede. Det gælder både overenskomstdækning, ret til løn under sygdom og barsel, sjette ferieuge, adgang til kompetenceudvikling og medindflydelse på opgaver og arbejdsmiljø. De føler sig også generelt mere usikre på fremtidens økonomi og jobmuligheder. Vilkårene er dog blevet bedre for de midlertidigt ansatte sammenlignet med en lignende undersøgelse fra 2010. Der findes dermed en gruppe med ansættelsesforhold, der skaber et mere usikkert arbejdsliv end under normale fastansættelser.

Kilder:

Danmarks Statistik: *Deltid:* <http://www.dst.dk/da/Statistik/nyt/NytHtml?cid=24077>

Deltid: <http://www.dst.dk/da/Statistik/nyt/NytHtml?cid=23493>

Midlertidigt ansatte: <http://www.dst.dk/da/Statistik/nyt/NytHtml?cid=27996>

EU Employment and Social Developments: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=da&catId=89&newsId=2841&furtherNews=yes>

Information:

FAKTA: Her er Årets Ord siden 2008, 16. december 2016, Ritzau

OECD Employment Outlook:

<http://www.oecd.org/els/oecd-employment-outlook-19991266.htm>

<http://www.oecd.org/employment/jobs-gap-closes-but-recovery-remains-uneven.htm>

Scheuer, Steen (2017): Atypisk beskæftigelse i Danmark, for LO. <https://lo.dk/wp-content/uploads/2017/09/atypisk-beskaeftigelse-i-danmark-2017-steen-scheuers-rapport.pdf>

og tendens til underbeskæftigelse. Ud fra en bred afgrænsning ville man også se nærmere på dem, der arbejder i jobs, de er overkvalificerede til.

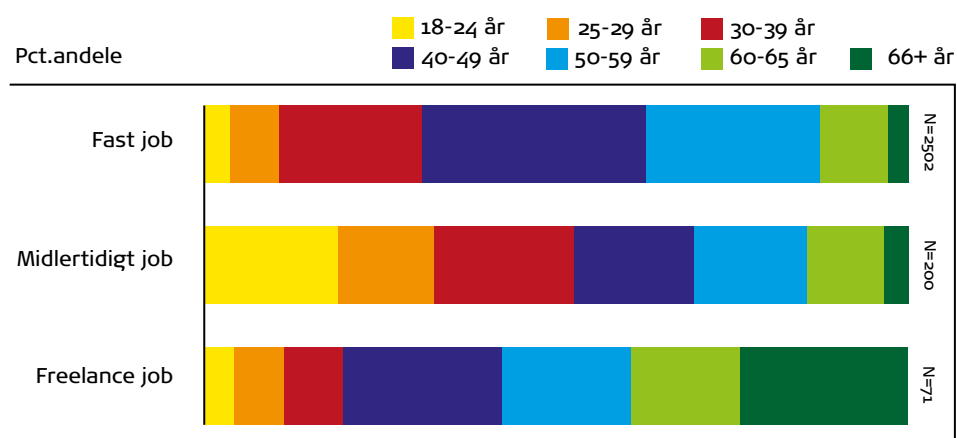
Det er også et åbent spørgsmål, om prækariatet overhovedet er voksende i Skandinavien, sådan som det givetvis er tilfældet i andre lande.

Tager vi alle inklusive fleksjobbere, er der 7 pct. i midlertidige stillinger og 3 pct. i freelance job. Det ændrer ikke nævneværdigt på tallene, hvis man holder fleksjobbere uden for beregningen. Til gengæld kunne der være mange begrundelser for udelukkende at holde sig til lønmodtagere, og ikke medtage selvstændige.

Blandt lønmodtagerne er 90 pct. i fast stilling uden tidsbegrænsning, 8 pct. er i midlertidig stilling (f.eks. vikar- eller projektansættelse) og 2 pct. i freelance job. Det kan bemærkes, at andelen af freelance-jobbere er mindre, når vi afgrænser således, fordi cirka halvdelen af freelancerne opfatter sig som selvstændige. Det er de også i skatteteknisk forstand, selvom nogle måske mere er det af nød end af lyst.

Precarious jobs diskuteres mest som et ungdomsproblem ³, og de midlertidige ansættelser er da også særligt udbredte blandt unge, som det ses i figur 9.3

Figur 9.3 – Frie og løse jobs



Spørgsmålsformulering: Er din stilling: En fast stilling uden tidsbegrænsning? En midlertidig stilling? Et freelancejob? Et praktikjob? Ved ikke/ønsker ikke svare. Spørgsmålet er kun stillet til lønmodtagere, og medtager ikke freelancere, der er selvstændige. N/midlertidige job = 200, N/freelancejobs = 71.

Ca. ti pct. arbejder i "løse" jobs – halvdelen er over 40 år.

I aldersgruppen under 25 er mere end hver fjerde ansat i en midlertidig stilling, blandt 25-29-årige er det hver ottende, og blandt de 30-39-årige når man så ned på 7 pct. Derefter svinger tallet mellem 4 og 8 pct. i de ældre aldersgrupper. Det kunne forlede én til at tro, at næsten alle der er ansat i en tidsbegrænset stilling, er unge. Så enkelt er det dog ikke, som det ses i figur 9.3. Godt nok er 1/3 af de midlertidigt ansatte under 30 år – mod 10-11 pct. blandt de ansatte i normal stilling. Men næsten halvdelen af de midlertidigt ansatte er over 40 år.

Fra arbejdsmarkedet til afgrunden

En sikker plads på arbejdsmarkedet er næsten lig med økonomisk tryghed, og en usikker plads giver med stor sandsynlighed økonomisk utryghed. Blandt de jobtrygge, der føler sig sikre på deres job og regner med at kunne få et nyt, er næsten ingen utrygge for familieøkonomien, heller ikke selvom prisen for et nyt job kan være en lønnedgang. Når de ellers jobtrygge er usikre på, om de har alternative jobchancer, begynder utrygheden at vokse lidt, men det er først, blandt de jobutrygge, som ikke oplever deres nuværende job som sikkert, at den økonomiske utryghed breder sig. Sidder man yderligt og med tvivl om de alternative muligheder, er man lige så utryg for økonomien som de ledige på dagpenge (hvor mange erfaringsmæssigt er hurtigt tilbage i job igen). Blandt de jobløse sygemeldte og kontanthjælpsmodtagere, hvor vejen til arbejdsmarkedet kan være ufremkommelig af mange grunde, oplever omtrent hver anden familiens økonomi som utryg.

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2017

Spørgsmålsformuleringer: Hvor sandsynligt er det, at du kan fortsætte i et job, der svarer til dit nuværende job, så længe du selv ønsker det? Meget sandsynligt, overvejende sandsynligt, hverken sandsynligt eller usandsynligt, overvejende usandsynligt, meget usandsynligt, ved ikke. OG: Hvis du mister dit nuværende job, hvilken situation ville du så være i? Jeg kan hurtigt skaffe et tilsvarende job med nogenlunde samme løn, jeg kan hurtigt skaffe et andet job, men lønnen vil sandsynligvis være lavere, jeg vil have svært ved at finde et andet job, også selv om jeg accepterer en lavere løn, ved ikke. OG: Hvor tryk eller utryk vil du overordnet set betragte den nuværende økonomiske situation i din husstand? Meget tryk, tryk, hverken tryk eller utryk, utryk, meget utryk, ved ikke.



De jobtrygge

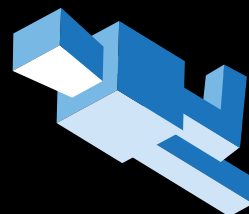


De jobutrygge

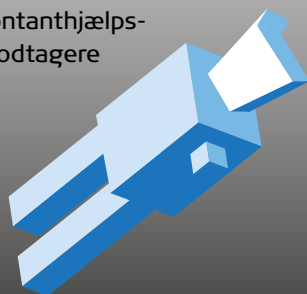


De jobløse

35 % Ledige på dagpenge

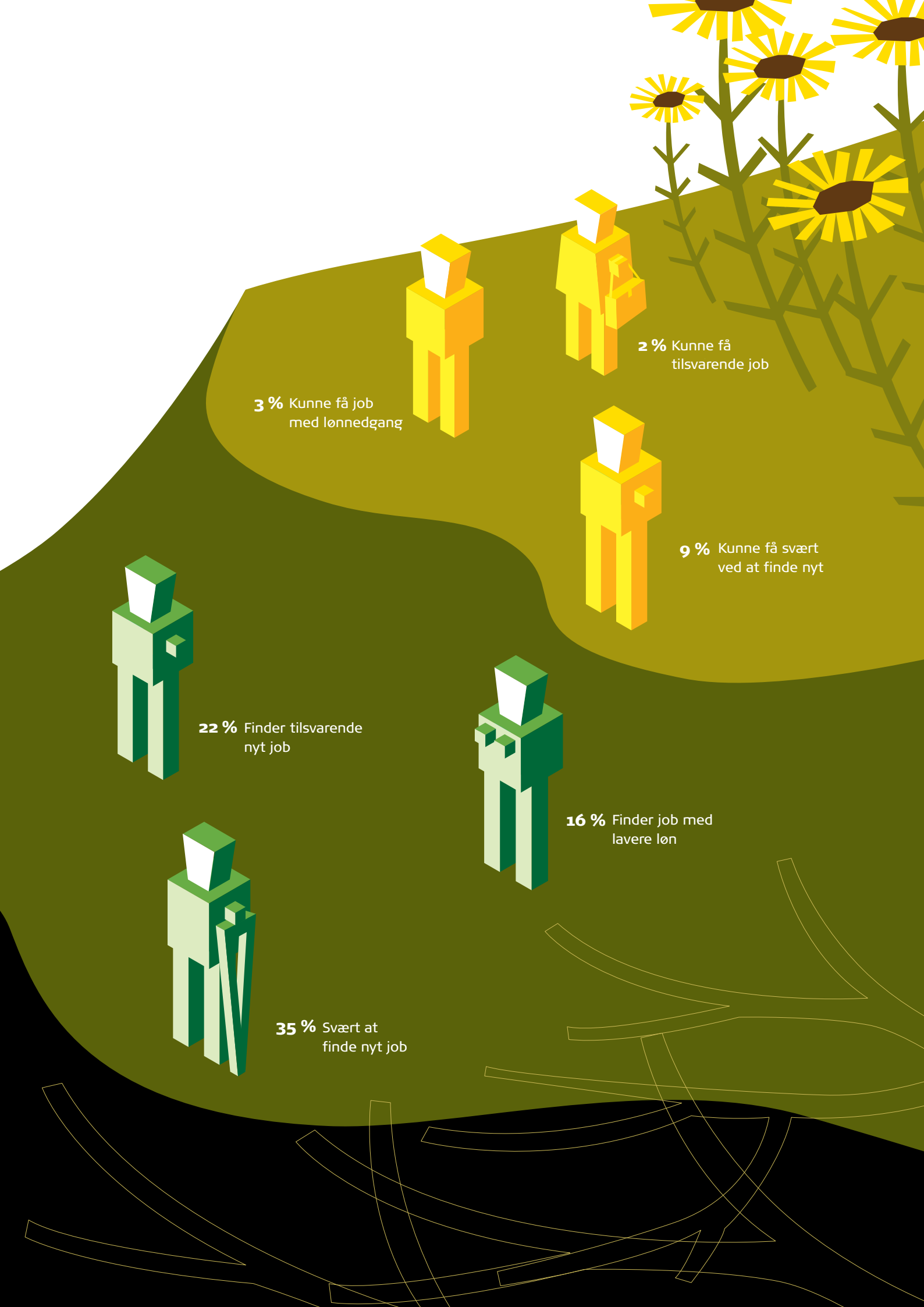


52 % Kontanthjælpsmodtagere



46 % Sygedagpenge-modtagere





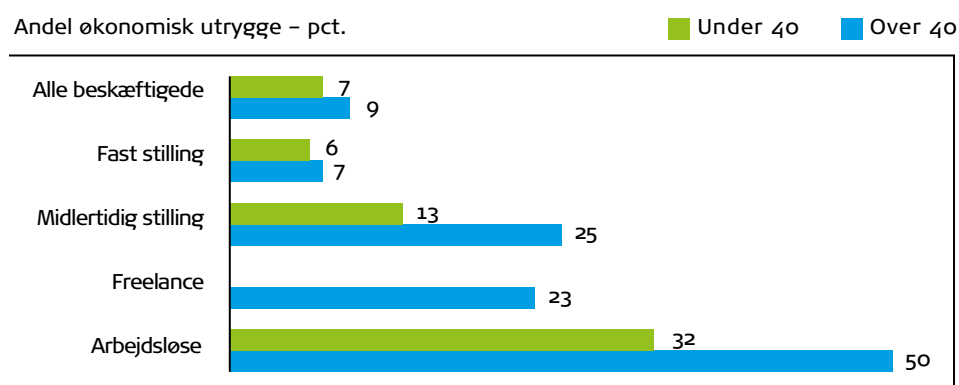
Freelancere, der også nogle gange regnes til prekariatet, har en helt anden aldersprofil. Gruppen omfatter kun 71 svarpersoner, men det er nok til, at man kan få en pejling af, hvad den dækker over. Freelance-jobbere er gennemsnitligt en lille smule *ældre* end de fastansatte. Det tyder *ikke* på, at freelance er en typisk redningsplanke for unge, der har svært ved at finde beskæftigelse. Derimod tyder data i Tryghedsmåling 2017 på, at det er udbredt blandt ældre over 65 år, der stadig ønsker at have et ben inden for arbejdsmarkedet. Her kan måske også være et interessant bidrag til diskussionen om seniorernes muligheder, jf. sidste kapitel, men det kræver en grundigere undersøgelse med en større stikprøve.

Midlertidig tryghed

Et af de store spørgsmål med hensyn til prekariatet handler om deres tryghed: lever man af vikariater, er det svært at lægge langtidsplaner, og navnlig freelancegruppen kan savne nogle af de rettigheder, der følger med den velregulerede lønmodtager-tilværelse.

Som det ses i figuren er den økonomiske utryghed lav hos det store flertal i fast stilling, og her er i øvrigt ingen forskel på aldersgrupperne.

Figur 9.4 – Løsarbejdere og arbejdsløse



Spørgsmålsformulering: Hvor tryk eller utryk vil du overordnet set betragte den nuværende økonomiske situation i din husstand? Meget tryk, Tryk, Hverken tryk eller utryk, Utryk, Meget utryk, Ved ikke. Andel utrykke/meget utrykke.

Jo fastere job, jo større økonomisk tryghed, især hvis man er over 40.

Blandt de midlertidigt ansatte er utrygheden væsentligt højere, uanset alder, men den er dobbelt så høj for de 40-65-årige som for de 18-39-årige. Det er nogenlunde samme mønster, som man finder i sammenligning mellem arbejdsløse og beskæftigede. Arbejdsløshed er altid kilde til økonomisk utryghed, men det er særlig markant i aldersgrupperne over 40 år.

Den generelle utryghed følger ikke samme mønster – trods den stærke sammenhæng mellem økonomisk utryghed og generel utryghed. Som konklusion levner

data ingen tvivl om, at midlertidig ansættelse er en problemramt størrelse. Der er dog den nuance, at det rammer knapt så hårdt i de yngre aldersgrupper – på samme måde som arbejdsløsheden – måske fordi der ikke altid er tale om en *nedgang* i forbrugsmuligheder, måske fordi der oftere er håb om, at det vil gå fremad senere.

Data tyder derimod ikke entydigt på, at freelance er en problemramt størrelse. Det kan være alternativ til manglende beskæftigelse, men det ser ud til at være atypisk. Der er dog en ret høj utryghed blandt selvstændige. Den kan jo skyldes, at mange selvstændige lever med ret store risici indimellem. Den kan også skyldes, at de frie agenter ved nærmere eftersyn viser sig at være almindelige løsarbejdere.

Noter

- 1 Videre analyser i materialet giver ikke en tilfredsstillende forklaring på, *hvorfor* kvinderne er mere pessimistiske mht. at finde et nyt job i tilfælde af afsked. Dårligere helbred er ikke forklaringen. De er hyppigere ansat i det offentlige, men offentligt ansattes oplevede jobtryghed er kun marginalt større.
Kvinderne oplever sig dog – på tværs af sektorer – mere sikre i jobbet end mændene. Det ville gå galt, hvis de mistede jobbet – tror temmelig mange – men langt de fleste forventer ikke, at det sker.
- 2 Surveydata er ikke de mest pålidelige til at beskrive situationen, og vi har bl.a. ikke spurgt om ufrivillig deltid – og i øvrigt heller ikke om overenskomstmæssig løn eller sociale sikringer som f.eks. arbejdsløshedsforsikring. Derimod har spurgt om svarpersonerne er fast eller midlertidigt ansat, freelancere mv. Det giver et fingerpeg, omend usikkert. *Free lance* kan nogle gange dække over *precarious* employment – andre gange over en privilegeret position, hvor man kan klare sig uden fast arbejdsgiver.
- 3 Se f.eks. denne gennemgang fra fagbevægelsens ugebrev A4: <http://www.ugebreveta4.dk/flere-unge-maa-hoppe-fra-job-til-job.20522.aspx>

Del 4

Den multikulturelle virkelighed



Kapitel 10

Frisprog, diskrimination og "hadforbrydelser"

Ytringsfrihed er en kerneværdi i Danmark. I Tryghedsmåling 2015 bad vi svarpersonerne om at pege på de ting, som Danmark kan være stolt af – fra danske film og tv-serier til den høje ulandsbistand. Ytringsfriheden kom ind på en 2. plads med 82 pct. stolte danskere.

Ytringsfrihed indebærer i daglig tale, at man må sige noget, som andre ikke bryder sig om at høre. Men er der alligevel ikke et men? Det spørgsmål er blevet diskuteret indgående i de senere år. Naturligvis sætter lov og domstole grænser for bagvaskelse og opfordringer til vold, men er der også sammenhænge, hvor man skal lægge bånd på frisproget, selvom det ikke bør forbydes ved lov – f.eks. fordi de krænker andre særligt dybt? Det er bl.a. disse dilemmaer, der behandles i kapitel 10.

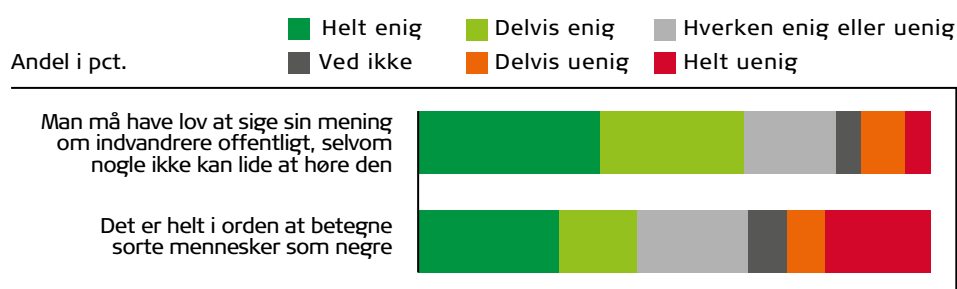
I nogle tilfælde angår krænkelserne en hel bredere samfundsgruppe og kan i så fald lægge op til diskrimination af gruppen eller måske være diskriminerende i sig selv. I afsnit to belyser vi befolkningens oplevelse af, hvilke grupper der diskrimineres i ord og/eller handling. Resultatet er på flere punkter overraskende.

I sidste afsnit ser vi på, hvor mange af de overgreb, vi rapporterede om i kapitel 4, der kan være betinget af offerets gruppetilhørsforhold. Der går bestemt ikke nogen lige linje fra den grovkornede bemærkning over diskrimination til fysiske overgreb. Men oplever man hyppigt krænkelser og diskrimination, kan man føle sig mere udsat og evt. opfatte simpel kriminalitet som udslag af andre grupperes onde hensigter.

Hvad kan man tillade sig?

Vi har i Tryghedsmåling 2017 brugt to spørgsmål til at teste befolkningens syn på mere uformelle grænser – den politiske korrekthed anno 2017 vil nogen sige. Det første drejer sig om, hvilke tanker man bør lufte om indvandrere. Det andet drejer sig om brugen af ordet neger om sorte mennesker.

Den fulde svarfordeling ses i figur 10.1.

Figur 10.1 – Hvad er meningen?

KILDE: TRYKEDSMÅLING 2017

Spørgsmålsformulering: Hvor enig eller uenig er du i de følgende udsagn? (se figuren) Svarskala: Helt enig, Delvist enig, Hverken enig eller uenig, delvist uenig, Helt uenig, Ved ikke (N=6053).

Kun én ud af tyve mener ikke, at man har lov at sige, hvad man vil om indvandrere.

Synspunktet at "man må have lov at sige sin mening om indvandrere offentligt, selvom nogle ikke kan lide at høre den" er tæt på at være en fælles norm i Danmark. 64 pct. er helt eller delvist enige, og kun 14 pct. helt eller delvist uenige, heraf er bare 5 pct. helt uenige.

En større andel, nemlig 18 pct., giver udtryk for, at de hverken er enige eller uenige. De finder måske spørgsmålet mere indviklet i virkeligheden end i spørgeskemaet. Neutraliteten kan måske også skyldes, at det modsatte synspunkt – at der er visse meninger om indvandrere, som man ikke bør have lov at udtrykke offentligt – er (blevet?) ganske kontroversielt i mange kredse.

Det har i mange år navnlig været højrefløjen, der har kæmpet for at udvide friheden til at fremsætte indvandrerkritiske ytringer, men de politiske forskelle er mindre, end man kunne tro. Blandt tilhængere af Dansk Folkeparti går 79 pct., ind for frit slag i indvandrerdebatten, men blandt enhedslistevælgere er 57 pct. af samme mening (med 21 pct. uenige). Blandt de radikales bakker 50 pct. op bag den fælles ytringsfrihedsnorm. Halvt så mange (26 pct.) er imod.

Det andet spørgsmål i skemaet går videre end til at anerkende alles ret til at ytre sig. Det handler ikke om at kunne udtrykke sine holdninger, men om at respektere, at en gruppe oplever en bestemt benævnelse som nedsættende.

43 pct. erklærer sig helt eller delvist enige i, at "det er helt i orden at betegne sorte mennesker som negre". Kun 28 pct. er helt eller delvist uenige, heraf er de 21 helt uenige, så spørgsmålet skiller vandene. Ikke desto mindre ville et lignende resultat formentlig have vakt bestyrtelse i USA og i en del andre lande, hvor reelle samfundsmæssige konflikter holder racespørgsmålet levende.

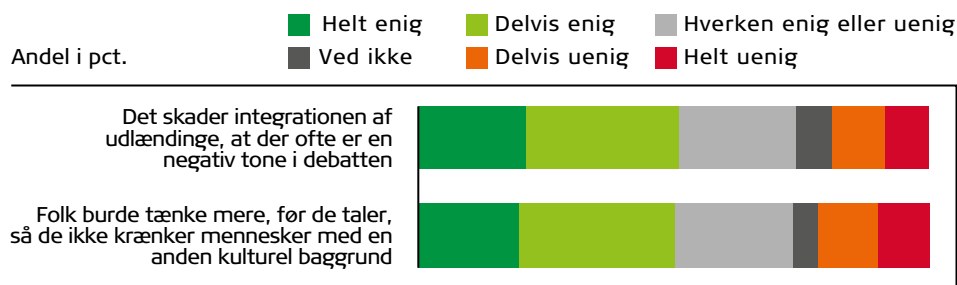
Tolerancen overfor udsagnet er også her størst blandt DF'ere, hvor 46 pct. er helt enige i, at det går an at bruge n-ordet, mens yderligere 16 pct. er delvis enige. Blandt Enhedslistens vælgere er et flertal uenige, men der er dog 31 pct., som er på linje med DF-flertallet her.

Det skal medgives, at spørgsmålet er lidt tvetydigt. Hvad vil det egentlig sige, at et udsagn er ”helt i orden”? For nogle betyder det måske bare, at man ikke skal kunne straffes for at bruge det. For andre er det afhængig af konteksten. Man synes måske ikke, at det er noget stort problem, hvis ældre mennesker bruger ordet neger, som ikke var noget fy-ord for en generation siden. Man tager let på, at ordet bruges humoristisk eller satirisk, og ønsker ikke Pippi Langstrømpe censureret med tilbagevirkende kraft. På anden side synes man heller ikke, at ordet hører hjemme i en civiliseret, offentlig samtale og ville f.eks. tage afstand, hvis statsministeren talte om negre i en officiel tale.

Uanset den slags nuancer må svarfordelingen ses som et udtryk for, at flertallet *ikke* misbilliger sprogbrugen, blot fordi andre krænkes af den. Spørgsmålet er så, om vi omvendt kan slutte, at flertallet billiger den?

Som man ser i figur 10.2 er spørgsmålet ikke så sort-hvidt.

Figur 10.2 – Tonen



KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2017

Spørgsmålsformulering som 10.1.

En lille minoritet kan slet ikke se, at tonen i udlændingebatten risikerer at skade integrationen.

Halvdelen finder, at ”det skader integrationen af udlændinge, at der ofte er en negativ tone i debatten” mens kun hver femte er uenig. At nogle skader integrationen, er bestemt ikke lige meget. Som vi så i kapitel 3, er integrationen af indvandrere en af danskernes helt store fælles bekymringer.

Vi får omtrent samme svarfordeling i forhold til udsagnet: ”Folk burde tænke mere, før de taler, så de ikke krænker mennesker med en anden kulturel baggrund”, hvor der også er et flertal på halvdelen af befolkningen bag ved den løftede pegefinger.

Men kan man virkelig erklære sig enig i det hele? Umiddelbart kan det virke selvmodsigende, at man både finder det OK at tale om negre og opfordrer andre til at tænke sig om, før de krænker nogen med en anden baggrund. Spørgsmålene er stillet i samme batteri, så svarpersonerne har forholdsvis let kunnet undgå selvmodsigelser – hvilket svarpersoner i denne type undersøgelser normalt ønsker.

En forklaring kan være, at de fire synspunkter ikke nødvendigvis udelukker hinanden. Om ikke andet kan man erklære sig delvis enig, hvad mange rent faktisk også har gjort. For ja, man skal have lov at sige hvad man mener og ja, man har lov at selv at vælge sine ord – men ja, man bør også undgå at krænke folk med anden baggrund, bl.a. fordi man så får sværere ved at leve sammen med dem.

Principielt harmonerer den ubegrænsede ytringsfrihed ikke med ønsket om almindelig fordragelighed, men i praksis er vi nødt til at navigere mellem de to hensyn – og flere til – i den givne kontekst.

Diskrimination i Danmark

En grund til at være på vagt over for nedsættende omtale af bestemte samfundsgrupper er, at det ikke altid bliver ved snakken. Hvis en gruppe forstås som anderledes, ligger det lige for at behandle dem derefter. Det ender let i diskrimination, som pr. definition er forkert (dog accepteres positiv diskrimination undertiden i visse sammenhænge).

Vi har bedt svarpersonerne om at pege på de grupper, som de synes bliver diskrimineret, og vi hjalp dem på vej med en liste med 16 mulige ofre for diskrimination. De kunne sætte så mange krydser, de ville. Resultatet ses i figur 1.3.

Mest udsat er kontanthjælpsmodtagere, som efter en 1/3 af svarpersonernes opfattelse er udsat for nævneværdig forskelsbehandling. Måske er der ikke i alle tilfælde tale om forskelsbehandling i teknisk forstand, men om at nogle til- eller omtales på en nedværdigende måde. Under alle omstændigheder er der en udbredt fornemmelse af, at kontanthjælpsmodtagere ikke bliver godt behandlet. Lige efter følger de handikappede, der åbenbart har en vis lydhørhed for deres synspunkt, at Danmark faktisk ikke er verdensmester, når det kommer til lige muligheder for handikappede.

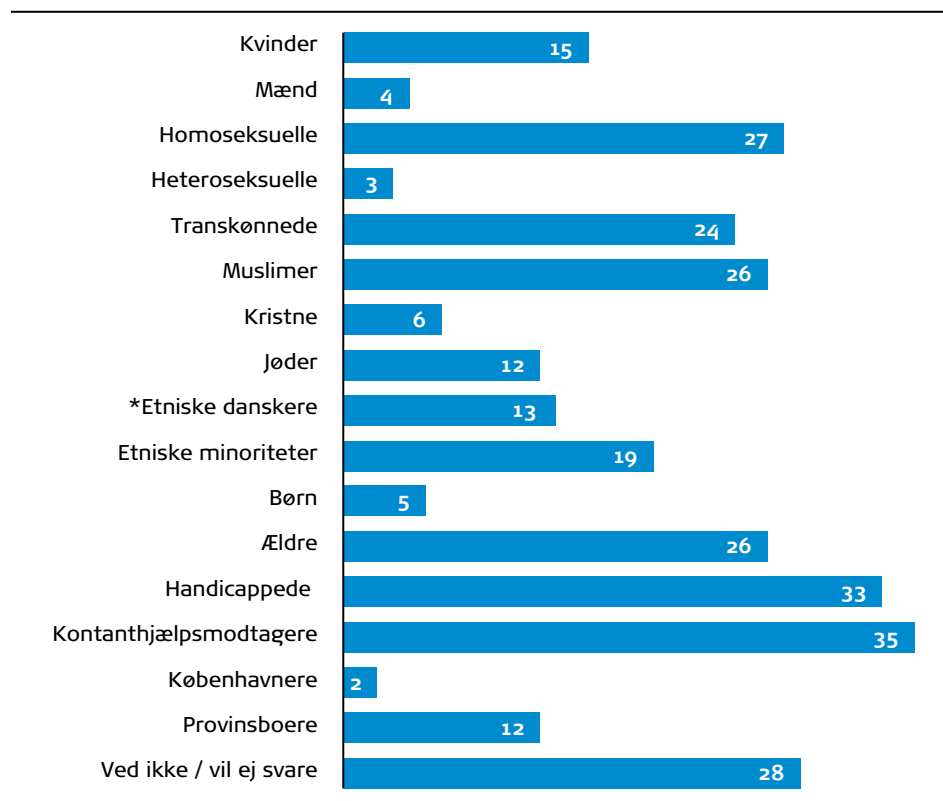
Ca. hver fjerde ser et diskriminationsproblem for homoseksuelle og transkønnede. Når det gælder religion, er der ingen tvivl om, hvem der topper listen. 26.4 pct. mener, der diskrimineres mod muslimer. Når det gælder jøder, er tallet 12 pct. Endelig mener 6 pct., at der diskrimineres mod kristne.

Det er usikkert, hvordan det skal tolkes. Der kan være tale om nogle, der gerne så kristendommen indtage en endnu mere dominerende stilling i samfundet og som finder, at minoritetsreligioner får lov at fylde unaturligt meget. Det kan også være

svarpersoner, der oplever at alvorligt og synligt troende mennesker ikke har nogen helt let gang i samfundet, uanset hvilken religion, de tilhører.

Figur 10.3 – Diskrimination ifølge danskerne

Andel i pct.



KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2017

Spørgsmålsformulering: Er der en eller flere af de følgende grupper, som du synes bliver diskrimineret i det danske samfund? * Nærmere analyser tyder på, at dette tal er overvurderet, idet nogle synes at have misforstået spørgsmålet. Svarpersonerne kunne sætte så mange krydser, de ønskede. Jf note 1. N= 1497.

Der ingen af grupperne på vores liste som efter flertallets opfattelse udsættes for diskrimination.

At der bl.a. ligger en form for indvandringsskepsis bag er ret sikkert. Den ses også, når der spørges til etnisk diskrimination – den som etniske minoriteter i Danmark oplever, og den som etniske majoritetsdanskere kan føle sig udsat for, når en flygtningefamilie f.eks. får lov at springe boligkøen over. 19 pct. mener, der diskrimineres mod minoriteterne, mens 13 pct. finder, at etniske danskere diskrimineres.

Der er ikke tvivl om, at dette bl.a. er udtryk for indvandringsskepsis hos en del af dem, der svarer sådan. Det ses, når man sammenholder svaret med andre holdninger hos de samme svarpersoner. Der er dog også tale om, at nogle der forstår udtrykket ”etniske danskere” som ”etniske minoriteter,” så om det virkelig er hver syvende, der synes at majoritetsdanskerne diskrimineres i Danmark, tør vi ikke hævde ¹.

Kønsdiskrimination

Hver sjette finder fortsat, at kvinder diskrimineres i Danmark. Som i alle disse spørgsmål har vi spurgt til begge sider, og altså til diskrimination mod mænd. Den kan dog kun de færreste – 4 pct., hvis vi runder op – få øje på. 15 pct. mener derimod, at der diskrimineres mod kvinder.

Når det overhovedet kan være relevant at spørge om diskrimination mod mænd, skyldes det bl.a. påstanden om, at kvindelige værdier er blevet dominerende i samfundet (herunder skolerne), så der ikke er plads til at være dreng eller mand.

Det har vi også spurgt mere direkte om i et andet spørgsmålsbatteri. Det er et emne, folk ikke har så let ved at tage stilling til – der er 45 pct. neutrale/ved ikke svar. Men blandt de resterende er der en svag overvægt af uenige (31 pct.) over for de 25 pct., der er helt eller delvist enige.

Vi har også spurgt om diskrimination/positiv særbehandling på anden vis, ved at bede folk tage stilling til synspunktet "Kvinder opnår meget tit fordele, bare fordi de er kvinder" – og tilsvarende for mænd. Det bringer flere frem, der mener, at kvinder begunstiges, men der er dog stadig et relativt flertal, der er uenige (-22 procentpoint), mens et relativt flertal mener, mænd ofte begunstiges pga. deres køn (+10).

Man kunne forvente, at der er forskel mellem mænds- og kvinders opfattelse. Det er sandt, og forskellene er store, som det ses i figur 10.4

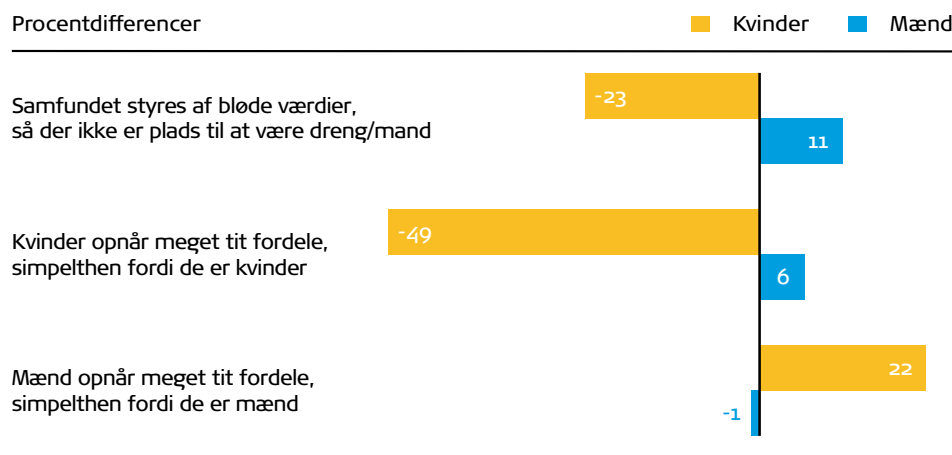
Forskellen er specielt stor i spørgsmålet, om kvinder opnår fordele, fordi de er kvinder. Den mistanke nærer et (lille) flertal af mændene, mens kvinderne afviser det massivt ².

Mændene er ikke tilsvarende afvisende over for, at de bliver privilegeret som mænd, men her er der ligevægt mellem enige og uenige. Mens der blandt kvinder er flertal for, at mænd begunstiges.

At samfundet styres af bløde, feminine værdier, er der en del i aldersgruppen over 50, der mener. Her er der en svag overvægt af enige over uenige. Blandt de unge er der langt større afvisning – og jo yngre folk er, desto tydeligere afvisning.

At kvinder opnår fordele, fordi de er kvinder, ses der stort set ens på tværs over aldersgrupperne, og der er langt flere uenige end enige. Blandt de yngre er der til gengæld flere, der er uenige i, at mænd får fordele, fordi de er mænd. Her skiller de 18-39-årige sig ud fra danskere over 40 år. Blandt de sidste er der langt flere enige end uenige, men i grupperne under 40 står det lige.

Figur 10.4 – Mande- og kvindeøjne



KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2017

Spørgsmålsformulering: Hvor enig eller uenig er du i de følgende udsagn? (se figuren) Svarskala: Helt enig, Delvist enig, Hverken enig eller uenig, Delvist uenig, Helt uenig, Ved ikke.

Ifølge mændene er ligestillingsproblemet stort set løst, men kvinderne er absolut ikke enige.

Vold og diskrimination

I kapitel 4 spurgte vi til utrygheden hos dem, der var blevet udsat for vold og/eller trusler i det sidste år. Det drejer sig om 370 personer i vores undersøgelse. Vi bad dem også komme med deres bud på, hvorfor de blev ramt. De kunne her vælge mellem en eller flere mulige grunde på den liste, der er gengivet i figur 10.5.

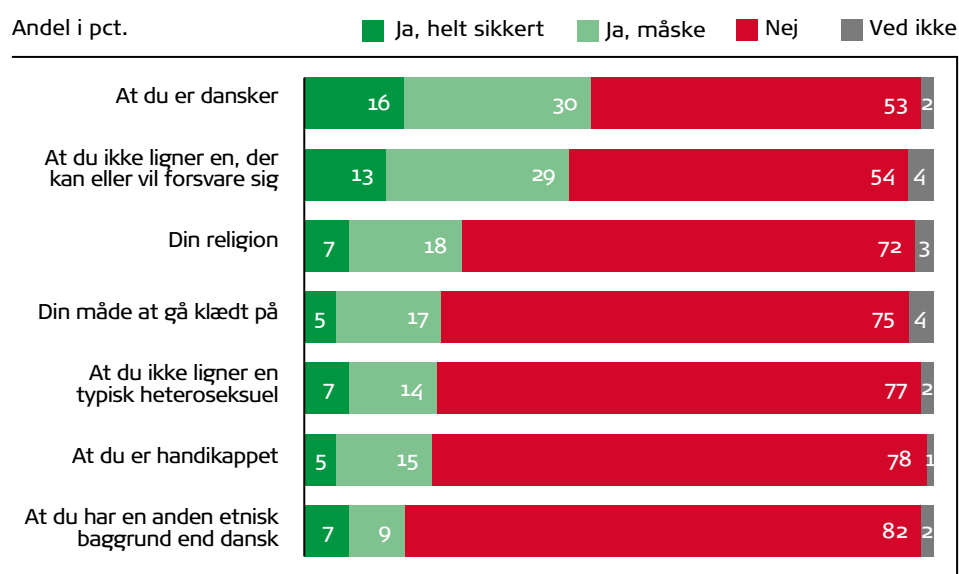
Vi kan her indledningsvis konstatere, at handicappede og seksuelle minoriteter ikke alene ligger i top på diskriminationslisten (jf. figur 10.2 ovenfor). De rangerer også højt blandt ofre for vold og trusler. Ikke færre end hver femte angiver, at overgrebet måske eller helt sikkert hang sammen med deres handicap eller med, at de ikke så ud som typisk heteroseksuelle. Der er dels tale om en massiv overrepræsentation af disse grupper sammenlignet med deres andel af befolkningen. Dels er der sket en markant stigning fra 2015 og tilbage til 2013. I 2013 nævnte 15 pct. af vores forholdsvis lille stikprøve enten deres ikke-hetero-look eller deres handicap som (mulige) begrundelser.

Lidt færre, nemlig 16 pct. angiver, at volden og/eller truslerne kan hænge sammen med, at de ikke har dansk baggrund, mens hver 4. nævner deres religion som mulig årsag. Der er et stort overlap mellem de to grupper. Der er derfor belæg for at formode, at disse ofre især har rod i etniske minoriteter med muslimsk baggrund, selvom chikane af jøder ikke kun er noget, man kun oplever i Frankrig og andre lande med mere dramatiske spændinger. Uanset om det er tilfældet, ser det også ud til, at medlemmer af de muslimske mindretal også er kraftigt overrepræsenteret

i offerstatikken. Da ofrene overvejende er unge, svarer det til at risikoen for mere eller mindre etnisk motiverede overgreb er ca. dobbelt så stor blandt unge med minoritetsbaggrund som hos gennemsnittet.

Langt den største gruppe af ofre mener dog, at de – måske – blev udsat for vold eller trusler, fordi de var danskere – se figur 10.5

Figur 10.5 – Hvorfor mig?



Spørgsmålsformulering: Du har svaret, at du har været udsat for (her indsættes: vold, trusler eller både vold og trusler). Tror du, at dette blandt andet kan skyldes ... (N=370).

Overfald og røverier kan tolkes som diskrimination eller indslag i en gruppekonflikt, når voldsudøveren tilhører en anden etnisk gruppe. Det er dog ikke det samme som at der er tale om "hadforbrydelser".

Begrundelsen "at jeg er dansker" var også den hyppigste i 2013 og 2015, men andelen er steget fra 40 pct. i 2013, til 42 pct. i 2015 til 46 procentpoint i 2017. Vores svarpersoner bekræfter altså, at en uforholdsmæssig stor del af voldskriminaliteten i Danmark udøves af personer med baggrund i andre lande. Da andelen af ofre i de samme grupper ligeledes stiger, må vi konstatere, at stadig flere var tilbøjelige til at sætte voldsepisode ind i en etnisk forklaringsramme i juni 2017 – og før bandedeopgøret i København for alvor tog fart.

Noter

- 1 "Usikkerheden skyldes en uheldig formulering i spørgeskemaet. Det er sandsynligvis forklaringen på at en del af Alternativets vælgere svarer, at etniske danskere diskrimineres. Der er dog 3-4 gange så mange DFs vælgere som har svaret positivt her.
- 2 Forskellen afspejles i en eta-koefficient på ikke mindre end 0,36.

Kapitel 11

Utryghed og indvandring

Danmark har ændret etnisk sammensætning i løbet af den sidste generation. I begyndelsen af 1980'erne havde 2 1/2 pct. udenlands baggrund. I dag har ca. 13 pct. udenlandsk baggrund heraf ca. 2/3 fra ikke-vestlige lande. Ifølge Danmarks Statistiks seneste fremskrivning vil hver femte borger i 2050 være enten indvandrer eller efterkommer af indvandrere. Det er en udvikling, der foruroliger mange mennesker – og af mange grunde.

Vi har set en række tegn i de foregående kapitler:

I kapitel 3 så vi, at bekymringen for, om integrationen mislykkes ligger helt i top blandt befolkningens bekymringer på Danmarks vegne, og at der er kolossal bekymring for, at der vil komme langt flere flygtninge og migranter fremover. Vi har også set utrygheden fra mange lønmodtagere for østeuropæisk jobkonkurrence, utrygheden i boligområder med overvejende indvandrerbefolkning og den sammenhæng mellem islam og terror, der findes i en del af befolkningen.

Endelig så vi i kapitel 10 at ca. 6 ud af 10 af ofrene for vold eller trusler sidste år helt eller delvis satte hændelsen i forbindelse med deres danske eller ikke-danske baggrund.

Man kunne godt forestille sig, at al denne bekymring og utryghed kunne udløse meget negative holdninger til udlændinge generelt, i hvert fald hvis de har rod i meget anderledes samfund og kulturer.

I realiteten er holdningerne meget mere sammensatte. I dette kapitel forsøger vi at sammenfatte det brogede holdningsmønster, der træder frem af svarene om Danmarks udlændingepolitiske udfordringer i Tryghedsmåling 2017.

Trusler mod harmonien

Naturligvis er der grupper i befolkningen, der f.eks. gerne ser alle udlændinge sendt ud af landet, eller som på anden måde kan siges at have generelt negative holdninger til indvandring.

Der er også et flertal i de fleste meningsmålinger fra de sidste par år, der ønsker adgangen til Danmark strammet, selvom dette billede ikke er entydigt. For to år siden, da forhulede syriske familier vandrede på motorvejene, fandt et pænt flertal i en kort periode, at Danmark burde åbne for flere flygtninge fra Syrien og Irak ¹. I perioden fra 2005 til 2011 fandt vælgerne gennemgående det politiske flertals stramninger af udlændingepolitikken passende – men flere ønskede politikken løsnet end strammet. Specielt de lave kontanthjælpsydelse til udlændinge har haft flertallet imod sig i en række meningsmålinger ².

Forklaringen er grundlæggende, at danskerne skal have deres holdninger til masseindvandringen til at passe nogenlunde med de holdninger og selvbilleder, de har i forvejen. De fleste danskere kan samles om ønsket om at fastholde deres forholdsvis solidariske samfund. Det er en solidaritet, der også rækker udad. De fleste har en forestilling om Danmark som et land, der yder en indsats i verden, og som holder menneskerettens fane højt.

På den anden side udfordrer indvandringen samfundets harmoni: de nye borgere bringer nye konflikter med sig – ikke mindst internt i majoritetsbefolkningen. Fra andre lande ved vi desuden, at det kan blive meget værre. Der er med andre ord mange hensyn, og holdningerne skifter tydeligvis med omstændighederne og den – undertiden højrostede – debat.

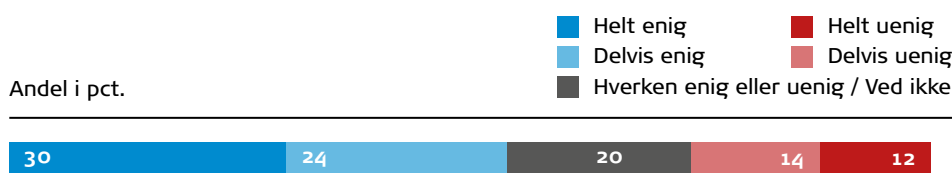
Der er med andre ord langt fra bare indvandrerkritiske synspunkter bagved bekymringen for, om integrationen lykkes jf. spørgsmålet, som vi refererede ovenfor. Bekymringen er omtrent lige udbredt hos Dansk Folkepartis vælgere (74 pct.) som hos de radikales tilhængere (77 pct.) – og hos Venstres vælgere (68 pct.) såvel som Enhedslistens (63 pct.).

Indvandringsskepsissen får mere kant, når vi spørger om den nationale kultur trues af indvandring – jf. figur 11.1.

Niveauet er steget i de seneste år, selvom det kan være svært at fastlægge helt præcist. Forskellige dataserier viser en parallel udvikling, men niveauet er lidt forskudt. Undersøgelser foretaget med et webpanel som det, vi anvender her i Tryghedsmålingen, giver mere negative svar over for indvandring, end man finder i undersøgelser med personlige eller telefoniske interviews (se tekstboksen side 12-13). Skal tallene gøres sammenlignelige, er det nødvendigt at korrigere data på dette punkt, og vi benytter her valgundersøgelserne fra Det Danske Valgprojekt som standard – selvom det ikke principielt kan udelukkes, at sandheden befinder sig et sted imel-

lem (f.eks. pga. en interviewereffekt ved besøgs- eller telefoninterviews). Under alle omstændigheder er det muligt at tage højde for denne skævhed, eftersom der er foretaget parallelle undersøgelser med nøjagtig det samme spørgsmål og den samme afvigelse ved flere lejligheder.

Figur 11.1 – Truer indvandringen dansk kultur?



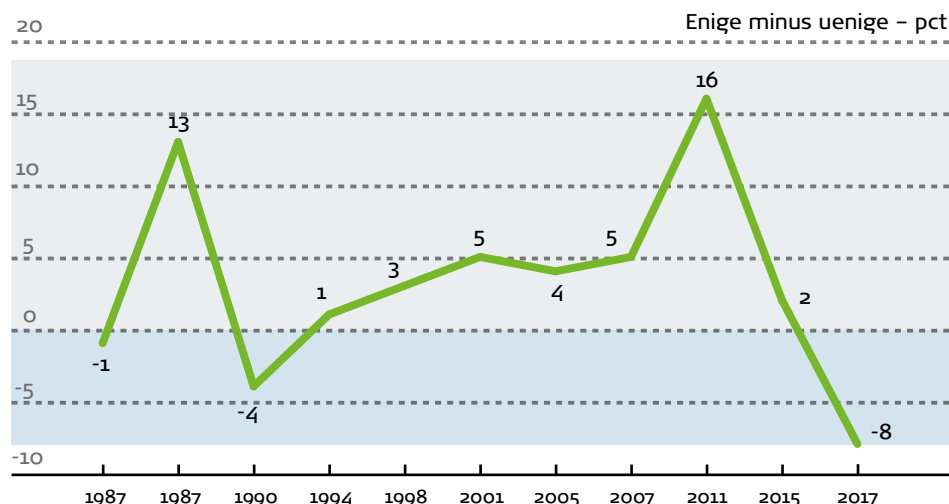
KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2017

Spørgsmålsformulering: Hvor enig eller uenig er du i de følgende udsagn? Indvandring udgør en alvorlig trussel mod den danske kultur.

Som det ses deler et flertal frygten for at indvandringen truer dansk kultur. Trækker man dem, der er uenige i, at indvandring truer kulturen fra dem, der ser indvandringen som en trussel, får vi en procentdifference på +28 procentpoint.

Procentdifferencerne fra figur 11.1 er således korrigeret med 20 procentpoint i opadgående retning i figur 11.2 (det svarer til en afvigelse på godt 10 procentpoint på den andel, der er enig i, at indvandring udgør en trussel).

Figur 11.2 – Kulturpessimisme



KILDER: UNIVERSITETERNES VALGUNDERSØGELSERNE
 FRA 1987-2011: VALGUNDERSØGELSERNE
 2015: OPFØLGENDE VALGUNDERSØGELSE PÅ STIKPRØVEN
 FRA TRYGHEDSMÅLING 2015, SAMT TRYGHEDSMÅLING 2017

Spørgsmålsformulering: Se figur 11.1.

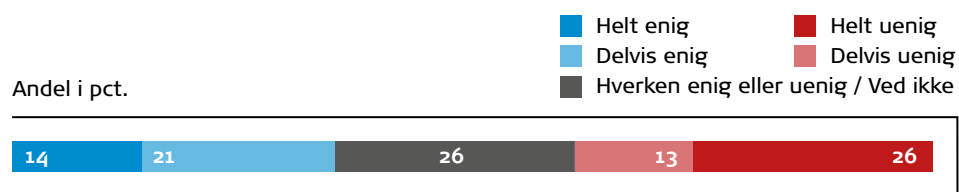
Frygten for at indvandring skader kulturen er – selv med en korrektion af skævheder i stikprøven – højere end på noget tidspunkt i de sidste 30 år. Holdningen svinger dog ganske meget.

Frygten er tiltaget siden 2015, idet 5 procentpoint flere er ”helt enige” og 6 procentpoint færre ”helt uenige” i at indvandringen er en alvorlig trussel mod kultu-

ren. Man skal dog ikke særlig langt tilbage, før et flertal afviste forestillingen om, at dansk kultur skulle være truet.

Flertallet forsvinder også, hvis man spørger på en lidt anden måde, der anvendes i mange udenlandske undersøgelser: Er samfundet ved at blive forandret til ukendelighed? Se figur 11.3.

Figur 11.3 – Fremmed i sit eget land



KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2017

Spørgsmålsformulering: Hvor enig eller uenig er du i de følgende udsagn? Forholdene har ændret sig så meget, at jeg tit føler mig som en fremmed i mit eget land. Svarskala: Helt enig, delvis enig osv. N=6053.

Et relativt flertal på 39 pct. af befolkningen føler sig ikke som fremmede i Danmark.

Indvanderne og kriminaliteten

Det er et faktum, at indvandrere og deres efterkommere oftere overtræder loven end den danske normalbefolkning, men oplysningen giver ikke meget mening i sig selv.

For det første er kriminalitet ret ualmindelig både blandt borgere med udenlandsk baggrund og blandt borgere med dansk baggrund: hvor 98,8 pct. af danskerne er ustraffede, gælder det samme for 97,3 pct. af indvanderne og deres efterkommerne (mindre trafikforseelser er ikke medregnet).

For det andet er der vældig forskel mellem de etniske grupper indbyrdes. De vestlige indvandrere er mindre kriminelle end gennemsnittet blandt danskerne, mens de ikke-vestlige indvandrere har en højere kriminalitet. Dvs. at en beregning som den ovenfor, kan få kriminalitetsproblemer blandt indvandrere fra visse lande til at forsvinde lidt i mængden.

Den bedste måde at opgøre problemet på, er at tage højde for gruppernes alderssammensætning – tilbøjeligheden til at begå forbrydelser er meget lille hos småbørn og ældre. Vi nøjes med at se på mændene, der er langt de mest kriminelle. Gør man det, ses det, at kriminaliteten i 2015 er 43 pct. højere blandt **indvandrere** fra ikke-vestlige lande og 144 pct. højere blandt **ikke-vestlige efterkommere** end blandt hele den mandlige befolkning. Det viser Danmarks Statistiks beregninger.

Her er flertallet borte igen, hver tredje er enig, lidt flere er uenige, og ganske mange i tvivl. Der er dog et par vigtige forbehold her: For det første er det et af de spørgsmål, hvor vores stikprøve godt kan tendere mod at overvurdere utilfredsheden, sammenlignet med normalbefolkningen (jf ovenfor). For det andet udtrykker det ikke nødvendigvis bare modvilje mod den multikulturelle udvikling. Når også eksempelvis 28 pct. af Enhedslistens vælgere heller ikke altid synes, at de kan kende fædrelandet, er det ikke nødvendigvis indvandringen, de tænker på. Ubehaget eller skuffelsen over udviklingen i Danmark i dag findes i mange varianter.

Der er dog ikke tvivl om, at spørgsmålet i høj grad er udtryk for markant modvilje mod multikulturalisme. Det skyldes bl.a., at spørgsmålet er stillet sammen med andre spørgsmål om indvandring. Samtidig viser en fordeling på partifarver, at 63 pct. af DF-vælgerne er enige, og kun 14 pct. uenige. Der er i øvrigt ikke tale om nogen "gammelmands-bekymring". Der er 20-25 pct. af de under 30 årige, der er enige her. Og synspunktet har faktisk større tilslutning blandt de midaldrende end hos de + 60 årige.

Man kan herudover vælge at tage højde for, at kriminaliteten altid er forskellig i forskellige samfundslag. Gør man også det, viser det sig, at de ikke-vestlige indvandrere er 18 pct. mere kriminelle end de tilsvarende socioøkonomiske grupper i Danmark, mens de ikke-vestlige efterkommere har en kriminalitet, der er 137 pct. højere end de danskere, som de ligner mest socioøkonomisk.

Også de ikke-vestlige indvandrere er dog ret forskellige – ikke bare som mennesker, men også som grupper. Kinesiske indvandrere har f.eks. en lav kriminalitet, mens borgere fra nogle lande i Nordafrika og Mellemøsten i gennemsnit begår mange straffelovsovertrædelser. Topscoreren hos Danmarks Statistik er mandlige libanesiske indvandrere og efterkommere, hvoraf en stor del er statsløse palæstinensere. De overtræder loven 118 pct. oftere, mens deres efterkommere har en overhyppighed på 259 pct., sammenlignet med de danskere, som de ligner mest aldersmæssigt og socialt.

Kilder:

Indvandrere i Danmark. Danmarks Statistik november 2016.

<http://www.dst.dk/Site/Dst/Udgivelser/GetPubFile.aspx?id=20704&sid=indv201>

Hjarn v. Zernikow Borberg på basis af Statistikbanken STRAFNA1 og FOLK2 2013.

Er vi så forskellige. Multivers 2016.

De harmonisøgende og ganske solidariske danskere

Det gode spørgsmål er så, hvordan befolkningen finder, at vi bedst holder fast i harmoni og solidaritet, da en massiv tvangsfordrivelse af udlændinge som bekendt ikke er på tale.

Vi har ikke spurgt direkte til, hvad befolkningen forestiller at man skal gøre ved indvandrerbanderne eller de boligsociale problemer, som mange opfatter som en slags ghettoer eller parallelsamfund. Alligevel har vi fået et par interessante fingerpeg i Tryghedsmåling 2017:

Som vi så i sidste kapitel, mener et flertal, at negativ sprogbrug kan gøre den vanskelige integration endnu sværere og af folk burde lægge mere bånd på sig selv, når de ytrer sig om disse forhold (uden at deres ytringsfrihed i øvrigt skal trædes for nær).

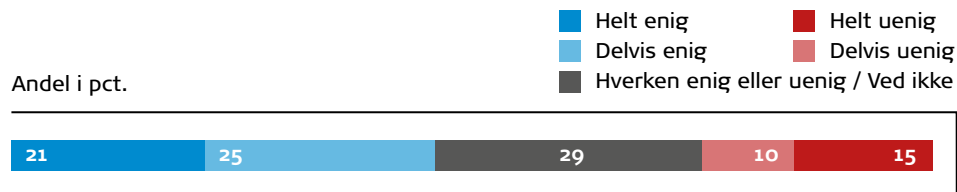
I kapitel 6 fandt vi tilsvarende, at den største gruppe af danskere tilstræber en form for balance i tilgangen til terror, som mange sætter i forbindelse med muslimske mindretal.

Flertallet så her overreaktion som en risiko, bl.a. fordi den skader forholdet til minoriteterne. I specialundersøgelserne af befolkningens holdninger til terrorproblematikken fandt vi ydermere en overvældende tilslutning til forsøg på at indtage unge udlændinge mere i nærområdets fællesskaber.

Flertallet lagde også vægt på samfundets evne til at sørge for, at unge med anden etnisk baggrund kommer i arbejde eller uddannelse. På spørgsmålet om hvorfor, Danmark hidtil er gået fri af større terrorangreb, svarede 37 pct., at der "trods alt (er) færre unge i Danmark, som slet ikke får en chance i samfundet". Solidaritet og harmoni skal med andre ord sikres med – mere solidaritet og harmoni.

Solidariteten gælder også udadtil, bl.a. i forhold til de globale flygtningeproblemer, som er bredt anerkendte i befolkningen, og som et flertal i kapitel 3 fandt, at medierne beskæftiger sig for lidt med. At Danmark skal "tage sin del" som det ofte siges i debatten, ses bl.a. i holdningen til en fælles flygtningepolitik i EU. Se figur 11.4.

Figur 11.4 – Internationale løsninger



KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2017

Spørgsmålsformulering: Hvor enig eller uenig er du i de følgende udsagn? Danmark bør tilslutte sig, at der føres en fælles flygtningepolitik for EU Svarskala: Helt enig, delvis enig osv. N=6053.

Ca. hver tredje afviser tanken om, at flygtningepolitikken bør afgøres i EU.

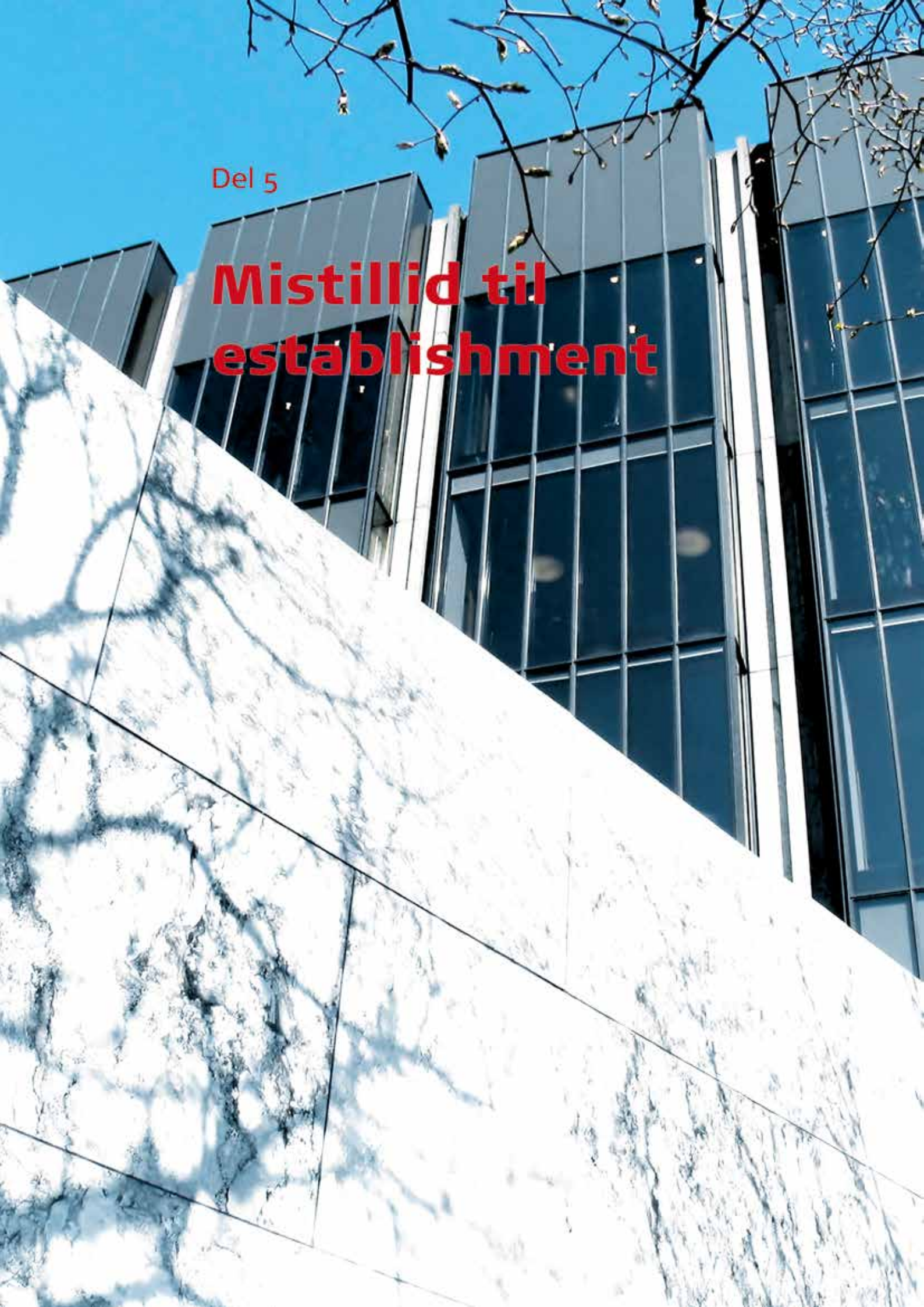
Svaret er ikke en enlig svale. Spørgsmålet er blevet stillet i mindst fem andre målinger siden 1998, og har altid samlet meget brede flertal. At det så ikke harmonerer med, hvad flertallet mener, at flertallet mener, er en anden sag. I debatten bliver danskernes holdninger til indvandringen ofte udlagt mere negativt end de egentlig er, når man spørger danskerne selv.

Noter

- 1 Jf. I en Gallupmåling for 12 september 2015, kort efter episoden med flygtningene på motorvejen, støttede 56 pct., at Danmark tager flere flygtninge under henvisning til situationen i Syrien og Irak, mens 37 sagde nej.
- 2 Jf. Goul Andersen i "Er flygtningekortet altid en vindingsag for blå blok" i Fra krisevalg til jordskredsvalg 2011-2015 s. 157
- 3 Tallen svarer til, hvad man finder i aktuelle undersøgelser fra USA: På spørgsmålet: These days, I feel like a stranger in my own country er 14 pct helt enige, 24 pct delvis enige, 35 pct. delvis uenige og 27 pct helt uenige. Se Hunter og Bowman: The Vanishing Center of American Democracy. The Advanced Studies in Culture Foundation. 2016 http://www.iasc-culture.org/survey_archives/VanishingCenter.pdf
- 4 Noter om de to terrorundersøgelser
- 5 Goul Andersen s 159.

Del 5

Mistillid til establishment



De sidste par år har været præget af opbrud blandt vælgerne i USA og flere europæiske lande. Mest spektakulært kom det til syne med præsidentvalgene i USA og Frankrig og i briternes nej til EU, men utilfredsheden ulmer mange steder. Selv det stabile Tyskland har nu fået et utilfredshedsparti i parlamentet, der lover, at nu skal politikerne til at lytte til "manden på gaden" og hans utryghed for fremtiden.

Opbrudstendensen har fået nogle til at forudse enden på den liberale verdensorden, og en gradvis afvikling af de værdier, som efterkrigstidens demokratiske retsstater bygger på. De peger bl.a. på valgdeltagelsen, der har været faldende bl.a. i U.K., Tyskland og Frankrig i en menneskealder. I Frankrig nåede den faretruende dybde ved valget i 2017, da næsten seks ud af ti franskmænd blev hjemme på valgdagen.

Målinger af befolkningens demokratiske holdninger i en række lande er desuden blevet brugt til at sandsynliggøre, at ikke mindst de unge er ved at vende ryggen til deres forældres og bedsteforældres demokrati ¹. Hvis det skal tages som en strømpil for udviklingen, kan det ændre grundlaget for vores samfunds- og hverdagsliv og udfordre trygheden radikalt.

Vi skriver udtrykkeligt *hvis*. Der er en række tegn på, at opbruddet allerede er kulmineret, i hvert fald har det udløst modreaktioner af mange slags. Den ubesindige Trump har f.eks. fået europæiske vælgere til at besinde sig ², ligesom Brexit har skabt (mere) samling blandt de tilbageblevne i EU. Nogle af de mest ekstreme meningsmålinger var måske ved nærmere eftersyn mere egnede til at skabe opmærksomhed end egentlig oplysning ³. Og i Tyskland tog valgdeltagelsen ved forbundsvalget pludselig et hop opad (til 76 pct.). Øjebliksbilledet er på ingen måde entydigt.

Det gælder også det øjebliksbillede, vi tegner i det følgende af den danske befolknings tillid hhv. mistillid til establishment, som det så ud i juni 2017. Meningen er at afdække, hvor langt opbrudstendenserne, vi har set i andre lande, gør sig gældende her.

Det sker ved at teste en række af de forklaringer på den nye mistillid, som bruges i den danske og internationale debat.

Som læseren måske har bemærket sker det ikke under overskriften "populisme", en betegnelse der bruges på meget forskellige måder i debatten. Vi taler heller ikke om mistillid til *eliten*, da også dette udtryk anvendes polemisk og i flæng. Eliten kan tilsyneladende rumme alt fra Ordenskapitlet til fuldmægtigene i Finansministeriet, selvom sidstnævnte ikke optræder i Billedbladet, og førstnævnte ikke styrer staten.

I stedet har vi valgt det knap så værdiladede ord "establishment" som samlebetegnelse for forskellige grupper og samfundsaktører, der har en særlig fremtrædende rolle i samfundets beslutninger – i samspil og ikke mindst i konkurrence med hinanden. I hvor høj grad rammes de af mistillid i disse år?

I kapitel 12 ser vi på tilliden til de folkevalgte og andre af "samfundets bærebjælker" – principper, aktører og institutioner. Det følgende kapitel handler om befolkningens bedømmelse af nogle af det politiske livs mørke sider – korruption, indspisthed, vælgerbedrag – og her dukker de store utrygheder fra de foregående kapitler også op igen. Sidste kapitel har overskriften "Globaliseringen og dem, der blev tilbage".

Kapitel 12

Tillid til samfundets bærebjælker

Danmark ligger højt i internationale undersøgelser, når det gælder tilliden til samfundets institutioner, også de politiske. En af de løbende internationale undersøgelser European Social Survey, ESS, giver det typiske billede. Da ESS i 2014 spurgte borgere i mere end 20 europæiske lande om deres tillid eller mangel på samme til politikerne, parlamentet, retssystemet, politiet, Europa-Parlamentet og FN, lå Danmark i top fem på samtlige spørgsmål. Som sædvanligt.

Ikke mindst tilliden til politikerne var høj, navnlig fra 2002 til 2009, Anders Fogh Rasmussens, kontraktpolitikens og opsvingets periode. Fra 2010 med den langvarige krise, og genopretningspolitikken under Lars Løkke Rasmussen faldt tilliden brat, og det blev nærmest værre, da S- R-SF-regeringen kom til og fortsatte kursen. Danmark lå i 2014 stadig på niveau med de andre nordiske lande, når det gjaldt tilliden til politikerne, men forspringet fra Fogh-årene var sat over styr. Senere målinger, bl.a. universiteternes valgundersøgelse, viser, at det bestemt ikke er gået frem siden.

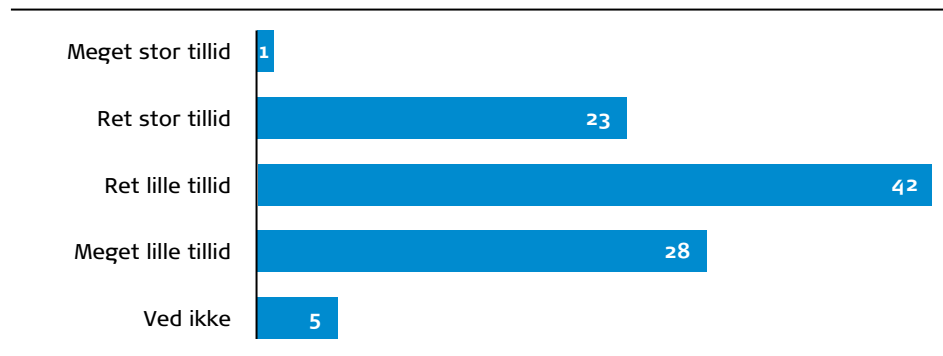
Fire blik på tilliden til de folkevalgte

Tryghedsmålingen medtager to spørgsmål om politisk mistillid, der har været brugt i danske valgundersøgelser siden hhv. 1971 og 1994. Det første spørger ganske enkelt om tillid til politikere i almindelighed – i det følgende kaldet *generel tillid*. Det andet er, om man kan stole på, at politikerne i det store og hele træffer fornuftige beslutninger for landet. Det betegnes herefter som *pragmatisk tillid*, fordi det først og fremmest er relateret til *udfaldet* af beslutningerne, uagtet at folk måske ikke bryder sig så meget om politikerne eller deres metoder.

Svaret på det første spørgsmål er vist i figur 12.1.

12.1 – Generel tillid til politikerne

Andel i pct.



KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2017

Spørgsmålsformulering: Hvor stor tillid har du til danske politikere i almindelighed?
N= 6053.

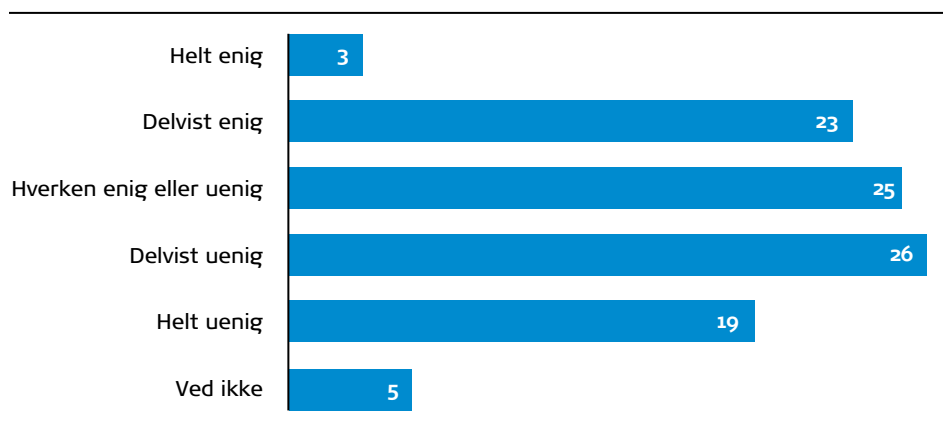
Kun sammenlagt 24 pct. har ret stor eller meget stor tillid til politikerne generelt. Næsten 71 pct. udtrykker ret lille eller meget lille tillid til politikerne.

Det giver en procentdifference på minus 47 procentpoint. Det svarer til den hidtidige bundrekord, man har set med det spørgsmål i Danmark.

Som det fremgår af figur 12.2 kan der heller ikke mobiliseres flertal for, at politikerne træffer de rigtige beslutninger. 26 pct. er helt eller delvist enige, men 44 pct. er uenige. Det giver en procentdifference på minus 19.

Figur 12.2 – Tillidskrisetegn

Andel i pct.



KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2017

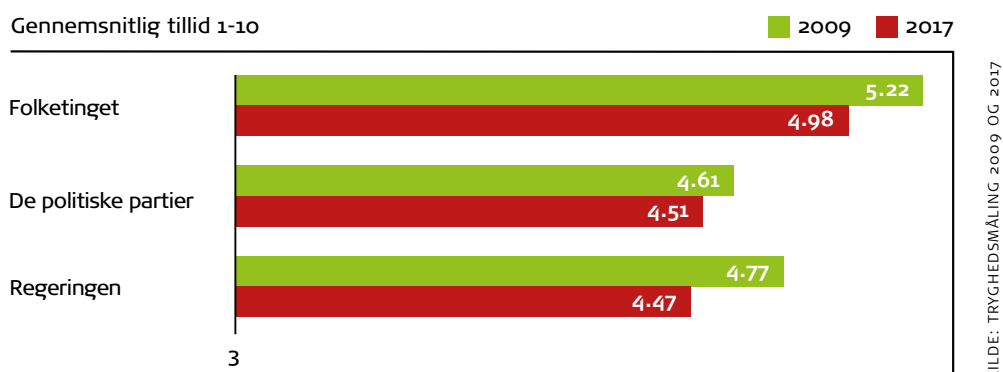
Spørgsmålsformulering: Man kan i almindelighed stole på, at vore politiske ledere træffer de rigtige beslutninger for landet. Anm. N=6053.

Den såkaldt pragmatiske tillid til de politiske beslutninger er ikke høj, men heller ikke signifikant lavere end i tryghedsmålingerne fra 2013 og 2015.

Hvis man sammenligner den pragmatiske tillid til politikerne bagud i tid, bliver det tydeligt, at den ikke bare går nedad som det ses i flere andre lande. Siden den første måling i 1971 har der været både bakker og dale. Bunden blev nået i 1989, da både regering og opposition fremlagde store skatteplaner, som de først betegnede som nødvendige, og derefter ikke kunne enes om og opgav. Et lignende lavpunkt i den pragmatiske tillid er – trods mange udsving – ikke set før i kriseårene. Forskningen har identificeret et særlig skarpt knæk i 2010, der kan hænge sammen med den mere håndfaste krisepolitik, herunder ikke mindst dagpengestramningerne. Efter krisen er kurven fladet ud, men tilliden er ikke vokset, som man kunne forvente i en økonomisk optur.

Lidt pænere ser det ud i den næste figur, hvor tilliden til en række politiske institutioner er opgjort på basis af en skala mellem 0 og 10. Fremgang kan man ikke tale om, men den voldsomme tilbagegang, vi kan se i andre tidsserier, manifesterer sig heller ikke.

Figur 12.3 – Tillid til landspolitiske institutioner



Spørgsmålsformulering: Her er en liste med forskellige institutioner. Angiv venligst på en skala 0-10, hvor stor tillid du personligt har til hver af disse institutioner.

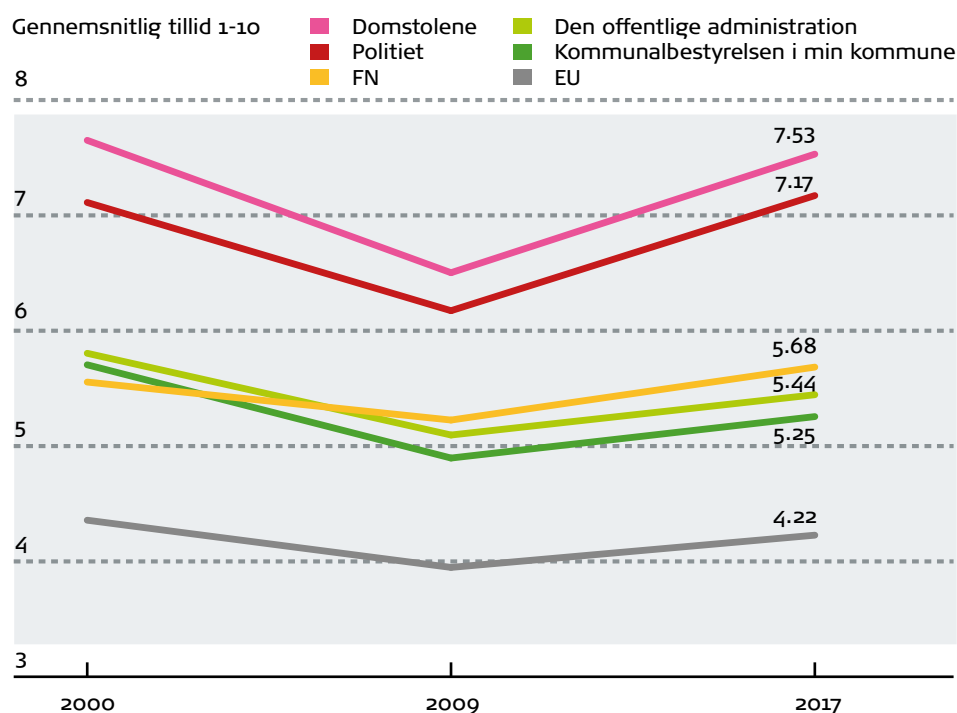
Hverken Folketinget, partierne eller regeringen opnår så meget som middelkarakter. Særlig kraftig er tillidstabet for regeringen.

De bærende bjælker

Man kunne godt forestille sig, at den faldende tillid til såvel regeringen som Folketinget og de politiske partier, hang sammen med, at tilliden til autoriter og myndigheder i det hele taget svækkes. Det er der ikke uden videre tale om, jf. figur 12.4

Vi har i denne figur også inddraget tal fra det samme spørgsmål i Magtudredningen i år 2000, selvom om man måske kan have en mistanke om, at denne, på grund af indsamlingsmetoden, kan have vist et lidt højere niveau af tillid end de to tryghedsmålinger.

Figur 12.4 – Tillid til autoriteterne



KILDE: MAGTUDREDNINGENS MEDBORGERSKABSUNDERSØGELSE
TRYGHEDSMÅLING 2009 OG 2017

Spørgsmålsformulering mv. ses under figur 12.4.

Alle de institutioner, vi måler på, har højere tillid hos befolkningen end i 2009.

Under alle omstændigheder kan vi konstatere, at tilliden til politi og retsvæsen fortsat ligger i top. Den massive kritik af politiet, vi så i kapitel 4, rammer ikke den generelle tillid, og både politi og domstole har vundet den meste af den tillid, de satte til i sidste årti – måske som en følge af politireformen og koncentrationen af retskredsene. Også kommunalbestyrelserne har vundet lidt sammenlignet med 2009, da mange havde travlt med at sammenlægge kommuner.

Embedsmændene i den offentlige administration fremstår fortsat mere tillidsvækkende end deres politiske chefer, men embedsstanden har ikke vundet meget siden 2009.

Det har FN heller ikke, selvom FN i dag er den politiske institution, som befolkningen har mest tillid til. Tilliden til EU er også vokset, omend mikroskopisk. Forskellen mellem tilliden til EU og nationale politiske institutioner er blevet mindre. At danskerne skulle være blevet mere nationale eller kritiske over for det globale ser vi ingen tegn på her.

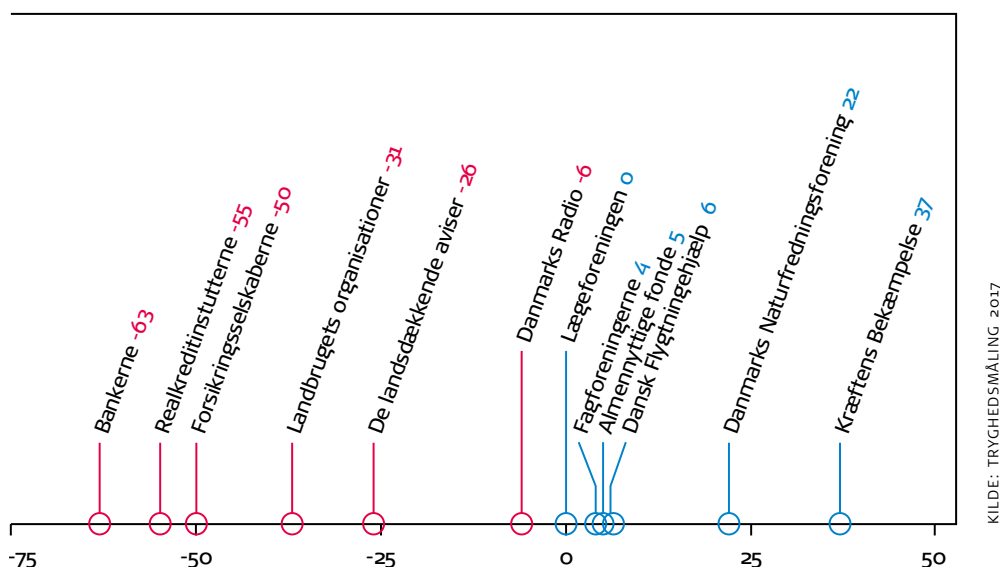
Som nævnt har befolkningen ret høj tillid til institutionerne sammenlignet med den, man finder i andre lande. Noget lignende gælder interesseorganisationerne. Nu kan man ikke bebrejde interesseorganisationer, at de varetager deres medlem-

mers særinteresser, lige så lidt som man kan bebrejde virksomheder, at de ønsker tjene penge. Når nogle af dem ikke desto mindre vurderes at tage bredere samfundshensyn, er det udtryk for høj tillid.

I figur 12.5 er de anbragt på en akse: jo længere mod højre, jo mere vejer samfundshensynet i forhold til egeninteressen.

Figur 12.5 – Organisationers samfundshensyn

Enige minus uenige – pct.



Spørgsmålsformulering: Tager de følgende virksomheder og organisationer kun hensyn til egne særinteresser, eller tager de også hensyn til samfundet? Marker på en skala, hvor 1 betyder "kun egne interesser" og 5 betyder "stort hensyn til samfundet" 1+2 er derefter fratrasket 4+5 N=6053.

Selvom flertallet af aktører ses som mere egennyttige end almennyttige, er disse tal alligevel et tegn på forholdsvis høj tillid, sammenlignet med andre lande.

Det er klart, at disse virksomheder og organisationer ikke spiller i samme liga. Man forventer ikke samme samfundshensyn af bankerne som af Naturfredningsforeningen, så det er nok mest fornuftigt at sammenligne dem i klumper.

Finanskrisen gav den finansielle sektor et blakket ry, og de senere års nødvendige konsolidering har gjort det svært at vinde det tabte tilbage. Bankerne ligger værst, men forsikringsselskaber og realkreditinstitutter ligger ikke stort bedre.

Mere overraskende er måske, at tilliden til mediernes samfundshensyn ikke er større. De landsdækkende aviser – ingen nævnt, ingen glemt – scorer ganske dårligt. Danmarks Radio klarer sig væsentligt bedre, men befinder sig også under det kølige nulpunkt.

Fagforeningerne klarer sig bedre. Selvom de er økonomiske interesseorganisatio-

ner, oplever folk, at de ser ud over egne interesser. Trods lægernes høje prestige, kan selv Lægeforeningen ikke komme op på dette niveau, og landbrugets organisationer kan slet ikke (måske bl.a. fordi landbruget i de sidste år i høj grad er blevet tegnet af Bæredygtigt Landbrug).

Almennyttige fonde vurderes ikke helt så almenyttige, som navnet kunne tilsige. Nogle ved måske ikke, hvad begrebet dækker over – her er over 50 pct. ved-ikke og neutrale svar.

De resterende er såkaldt ideelle interesseorganisationer, der virker for en bestemt sag, ikke en bestemt gruppeinteresse. De bedømmes på deres formål, men nok mindre end man måske kunne forvente. Kræftens Bekæmpelse klarer sig bedst – her er et formål alle kan dele, selvom heller ikke denne organisations score er prangende: også i ”Godhedsindustrien” kan mindre ædle motiver spille en rolle. Danmarks Naturfredningsforening er blevet kontroversiel, og Dansk Flygtningehjælp er ikke den brede folkesag, den engang var (formodentlig er det ikke Flygtningehjælpens arbejde i flygtningenes nærområder, der vurderes her).

Man kan naturligvis altid diskutere, om glasset er halvt fuldt eller halvtomt. Vi har ikke tilsvarende data fra andre lande. Men man ville nok ikke i mange lande finde så høj tillid til de økonomiske interesseorganisationer. Alt i alt er det en påmindelse om befolkningens forholdsvis store tillid til danske institutioner.

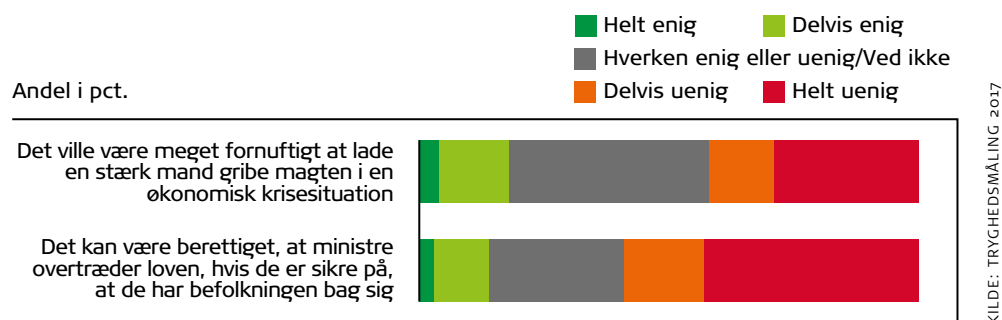
Demokratiet og reststaten

Selvom mistilliden til de folkevalgte er høj, sætter de færreste spørgsmålstegn ved demokratiske grundprincipper, som der er tendenser til i andre lande.

Det viser sig bl.a., når vi spørger, om der trods alt ikke kunne tænkes situationer, hvor det var bedre at overlade styringen af landets økonomi til en autoritær leder – en såkaldt ”stærk mand”. Udtrykket var tidligere almindeligt om en diktator med demokratisk fernis, men bruges ikke så ofte mere. Mange kender det måske ikke længere, hvilket forklarer at 40 pct. ikke tager stilling, heraf næsten halvdelen af de unge.

Blandt dem, der tager stilling er omtrent hver 5. (19 pct.) åben for tanken. 42 pct. er imod, og de fleste er lodret imod. Modstanden varierer lidt med uddannelsesbaggrund og politisk observans – kort uddannede eller handelsuddannede er mindre negative end dem med studentereksamen, og DF’ere er knap så meget imod stærke mænd som f.eks. SF’ere. Men der er et solidt flertal imod i alle uddannelsesgrupper og blandt alle partiers vælgere.

Tilslutningen er langt mindre end en generation tilbage. I 1971 var mere end dobbelt så mange – og et relativt flertal på 44 pct. – helt eller delvis enige i nøjagtig den samme formulering.

Figur 12.6 – Den stærke mand og retsstaten

Spørgsmålsformulering: Hvor enig eller uenig er du i følgende udsagn? N = 6053.

Det overvældende flertal afviser, at en minister kan blæse på loven, hvis han eller hun har flertallet med sig. I hvert fald i princippet.

Også sammenlignet med udlandet er tallene forholdsvis lave. I den globale måling World Values Survey ⁴ fra 2011, var det eksempelvis 26-27 pct. at de adspurgte i Sverige og Holland og 34 pct. af amerikanerne, der syntes ”ret godt” eller ”meget godt” om at få en stærk mand, der ikke skal bekymre sig om parlamenter eller valg. Blandt spanierne var andelen ikke mindre end 40 pct. og blandt tyrkere og russere endnu højere.

Det andet spørgsmål i figuren drejer sig om retsstatens princip nr. 1, at ingen er hævet over loven. Det er ikke nok, at en minister har en bred folkestemning bag sig, hvis han eller hun gør noget ulovligt. Kun 3 pct. er helt uenige her, mens yderligere 10 pct. er delvis enige, når princippet trækkes så skarpt op som i dette spørgsmål.

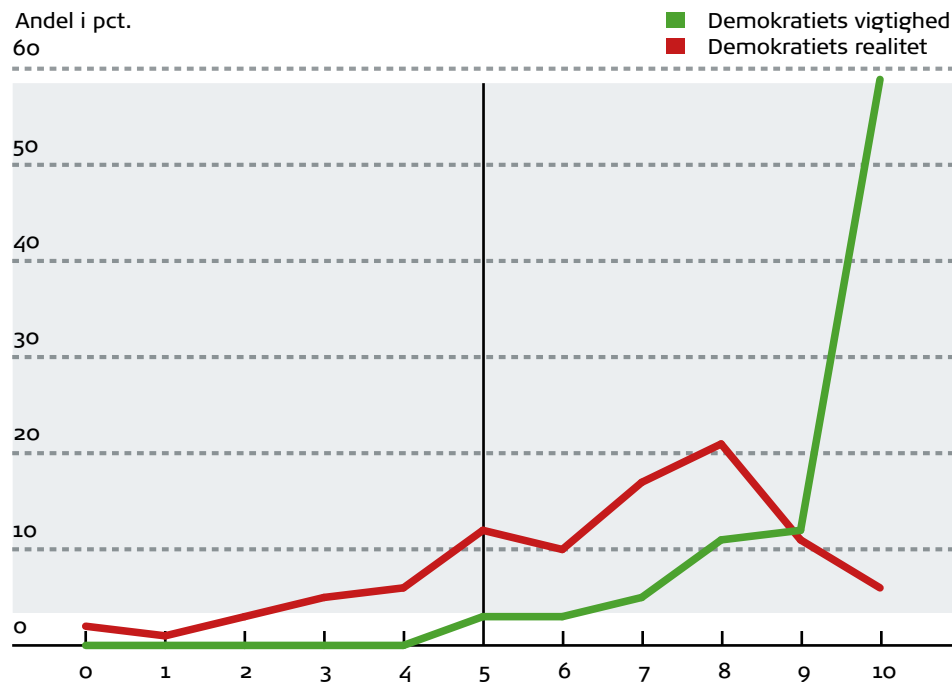
Der er ikke flertal blandt tilhængerne af noget parti for at lade ministre regere på folkestemningen. Venstrefløjen er mest entydigt imod, men overvægten af retsstatens støtter er på 32 pct. blandt Dansk Folkepartis vælgere.

At demokratiet som princip har overvældende støtte, kan heller ikke betvivles. Beder vi svarpersonerne angive på en skala mellem 0 og 10, hvor vigtigt det er, at deres land er demokratisk, vælger 6 ud af 10 topkarakteren, mens ingen vælger en karakter under tre – som det ses i figuren.

Det er især de +50-årige, der giver karakteren 10: 72 pct. af denne gruppe har givet demokrati den højest mulige værdi, mod 51 pct. af de 30-49 årige og 52 pct. af dem under 30. Kigger man i stedet på **gennemsnitsscoren** i de tre aldersgrupper er forskellen mindre: 9,4 blandt de ældste, 8,7 i mellemgruppen og 8,6 pct. blandt de yngste ⁵.

Andelen af personer, der giver en karakter under middel er så lav, at man ikke kan beregne sammenhænge statistisk.

Figur 12.7 – Demokrati – ideal og realitet



KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2017

Spørgsmålsformulering: Hvor vigtigt er det for dig at bo i et land, der styres demokratisk? Du bedes svare på en skala fra 0 til 10, hvor 0 betyder "Slet ikke vigtigt" og 10 betyder "Afgørende vigtigt" (grøn streg). Og Hvor demokratisk styres Danmark i dag? Du bedes svare på en skala fra 0 til 10, hvor 0 betyder "Slet ikke demokratisk," og 10 betyder "Fuldstændig demokratisk" (brun streg). 5 pct. har svaret Ved ikke på det første spørgsmål og 9 pct. har svaret Ved ikke på det andet N= 6053.

En lille tredjedel af danskerne er skeptiske over for demokratiets måde at fungere på i praksis.

Spørger man derimod til, hvor demokratisk landet så rent faktisk styres, er billedet mindre imponerende – og spredningen i svar langt større. En enkelt pct. finder slet ikke Danmark demokratisk og 29 pct. giver dansk demokrati middelkarakteren fem eller derunder – mens bare syv pct. ikke har en finger at sætte på dansk demokrati. Ikke engang i praksis.

Her er en vis forskel efter politisk orientering. Navnlig blandt de allermindst tilfredse (der giver karakteren 0-2) støder man ofte på DFs og Enhedslistens vælgere, mens V- og K-vælgere er lidt af et særsyn. Her er også en overvægt af de svarpersoner, der fandt landet så forandret, at det er svært at genkende (jf figur 11.3 side 114) Det skal dog understreges, at vi er nede i en ganske små undergrupper af stikprøven.

Alt i alt er der dog positiv stemning om den måde, demokratiet fungerer på – den stigende kritik af demokratiets nuværende forvaltere til trods. 71 pct. giver en karakter over middel.

Billedet passer umiddelbart godt med det, der er kendes fra internationale undersøgelser fra de senere år. I European Social Survey svarede danskerne i gennemsnit på 7,01 på en skala fra 0-10, da ESS i 2014 spurgte, hvor godt de synes, at demokratiet fungerer i deres land. Det er hverken det højeste eller laveste niveau, ESS har målt siden 2006 (og den danske score har i øvrigt i alle fem ESS-målinger ligget i top tre sammen med Norge og Schweiz).

I Eurobarometer september 2015 fandt 63 pct., at "min stemme tæller i Danmark", mens 36 pct. var uenige. I september 2016 var de tilfredses andel faldet til 53 pct., og de utilfredse var nu blevet 44 pct. Det markerer en forholdsvis høj utilfredshed, sammenlignet med de fleste andre Eurobarometerundersøgelser siden år 2000, men demokratisk opbrud er der altså ikke tale om.

I hvert fald ikke endnu.

Noter

- 1 The Signs of Deconsolidation af Roberto Stefan Foa and Yascha Mounk. Journal of Democracy. Januar 2017. http://www.journalofdemocracy.org/sites/default/files/02_28.1_Foa%20%26%20Mounk%20pp%205-15.pdf En gengivelse på dansk findes i Christian Foldagers: Tør du se, hvor mange mennesker der har mistet troen på demokratiet? Chr. Folddager. Zetland 19. september 2017.
- 2 Se <https://fivethirtyeight.com/features/donald-trump-is-making-europe-liberal-again/> Nate Silver.
- 3 Nathaniel Persily og Jon Cohen rapporterer 14. Oktober 2016 i Washington Post en webundersøgelse, de har foretaget på SurveyMonkey, hvor registrerede vælgere er blevet stillet spørgsmålet: "When it comes to U.S. democracy, which is closest to your view". De adspurgte kunne vælge mellem ikke at svare samt samt mulighederne "I never had faith" (6 pct.), "I have lost faith" (40 pct) og "I have faith" (52 pct.) Resultatet udlægges – og refereres bl.a. i Zetlands artikel jf.note 1 – som om, at næsten halvdelen af amerikanerne har mistet deres tillid til demokratiet, selvom der efter ordlyden spørges til USA's demokrati, og svarmulighederne ikke lægger op til finere nuancer. Spørger man i stedet amerikanerne – som Gallup har gjort i 40 år – om deres tillid til kongressen, er det kun ca. 3 pct., der svarer "ingen" i 2017 – et tal, der i øvrigt har ligget bemærkelsesværdigt stabilt over årene.
- 4 Se World Values Survey på <http://www.worldvaluessurvey.org/wvs.jsp>
- 5 Foa og Mounk tæller i artiklen, der henvises til i kapitel 12 note 1, alene dem, der tildeler demokratiet topkarakteren 10 på skalaen fra 0 til 10, på spørgsmålet om, hvor vigtigt det er at leve i et demokratisk samfund. Det er der ganske rigtigt betydeligt færre unge end ældre, der gjorde i en række målinger fra 2011 til 14, som Foa og Mounk bygger på. Sandsynligvis vidner de om en tilbagegang i unges entusiasme for demokratiet i målingerne fra denne periode, sammenlignet med dem, der blev gennemført ca. fem år før (- dog med en anden svarskala). Ser man på udviklingen i gennemsnittet i stedet for at tælle topkarakterer er forskellen mellem aldersgrupperne dog mindre dramatisk end Foa og Mounks stejle kurver giver indtryk af. Eksempelvis gav 84 pct. af de +50-årige svenskere topkarakteren 10, da de blev spurgt, hvor vigtigt det er for dem at leve i et demokratisk land. Kun 54 pct. af de 18-29-årige gjorde det samme. I gennemsnit gav de unge svenskere karakteren 8.54, mod de +50-åriges 9.67. Tallene er i øvrigt fra 2011.

Kapitel 13

Globaliseringen og dem, der blev tilbage

En meget udbredt forklaring på disse års mistillid er, at globaliseringen har skabt nye tabere, som længe bagud til nationalstatens trygge favn.

På OECDs ministerrådsmøde i juni 2017, der havde statsminister Lars Løkke Rasmussen og kronprinsesse Mary for bordenden, var globaliseringens skyggesider hovedpunktet på dagsordenen.

I oplægget til mødet fastslog OECD, at globaliseringen er foregået på en måde, der har været med til at nære utilfredsheden i mange af OECDs medlemslande. Mens toplønningerne er vokset er mellemindkomsterne i mange lande stagneret, hvis ikke faldet. Den sociale mobilitet har lidt skade, og regeringerne har ikke været i stand til at levere tilfredsstillende svar, fastslog OECD, der bl.a. anbefaler regeringerne at erstatte mottoet ”Vækst først – så fordeling” med et mere integreret perspektiv. De bør tage bedre hånd om udsatte områder, virksomheder og lønmodtagere og fremme efteruddannelse og progressiv beskatning, fastslog den vestlige verdens økonomiske samarbejdsorganisation¹.

Det er derfor velbegrunder at undersøge, om globaliseringen har været en kilde til den øgede mistillid til establishment i Danmark på linje med det, der kendes fra andre lande. Det har vi gjort i Tryghedsmåling 2017, og det er temaet for dette kapitel. Men først nogle data om globaliseringens kulturelle aspekter.

De fremmede og de fremmedgjorte

I kapitel 10 spurgte vi, hvem der diskrimineres i Danmark, og hensigten var bl.a. at finde frem til majoritetsgrupper, der føler sig klemte i udviklingen og reagerer identitetspolitisk: hvor mange føler at Danmark er ved at blive overtaget af etniske minoriteter (eller homoseksuelle og transkønnede).

Bl.a. i USA lader dette til at være en del af baggrunden for den vælgermæssige polarisering og til mistilliden hos dem, der mener, at det en nu gang var dem, der koloniserede Amerika først.

Der var dog ikke meget bid i vores spørgsmål. Der er ikke mere end par procent, der synes, at der diskrimineres mod kristne og/eller etniske danskere i Danmark. Hos denne gruppe er der ganske vist en overvægt af personer, der nærer mistillid til politikernes evne til at styre landet – også kaldet pragmatisk mistillid (se side 120 ff.). Da de ikke er flere, fylder de heller ikke så meget i det store billede af mistilliden til de folkevalgte.

Et andet spørgsmål gik på, om svarpersonerne oplever, at forholdene har ændret sig så meget, at de tit føler sig som en fremmed i deres eget land (se kapitel 11 figur 11.3) Det er i alt 35 pct., der svarer positivt på spørgsmålet, nemlig hver femte af de unge og hver tredje over 40.

I denne gruppe ser man også en klar og kraftig effekt, navnlig når man sammenligner de 14 pct. der er helt enige i at landet ikke er til at kende med dem, der er helt uenige i samme spørgsmål. Blandt de helt enige nærer 52 pct. pragmatisk mistillid til politikerne, blandt de helt uenige er kun 6 pct. mistillidsfulde.

Som nævnt tidligere er det især er svarpersoner, der er bekymrede over den multikulturelle udvikling, der er enige, men der er også andre, der har svært ved at genkende fædrelandet².

Globaliseringens "left behinds"

OECD sætter især fingeren på globaliseringens effekter for udsatte lønmodtagergrupper, udkantsområder og for den sociale mobilitet.

I en lang række lande er velstandsudviklingen gå i stå for middelklassen eller den er direkte gået tilbage.

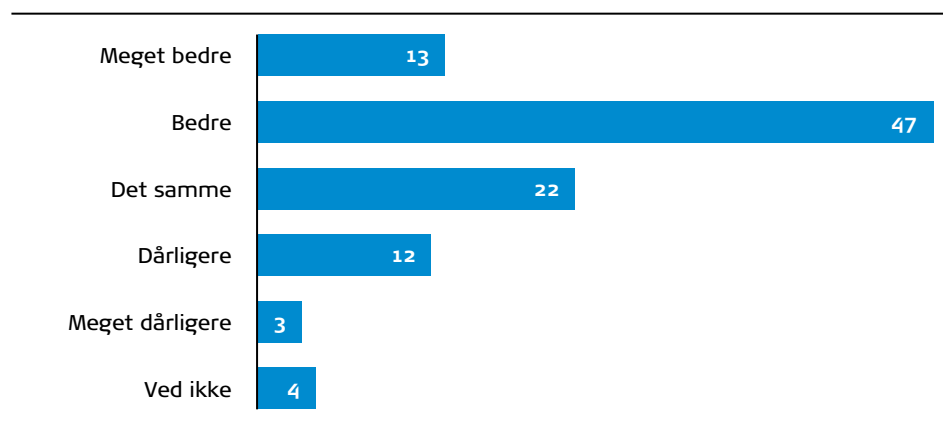
I USA har protesten mod *The Establishment* fået næring af den skæve indkomstudvikling – en meget stor del af den amerikanske befolkning har ikke har nydt gavn af indkomstfremgangen de sidste 30-40 år, der fortrinsvis er tilfaldet de ti pct. rigeste. Selvom det skal erindres, at de ti pct. ikke er helt de samme personer over perioden, har der været almindelig grund til frustration for almindelige amerikanere.

I Danmark må det antages at være meget få, der ikke har oplevet fremgang. Men der kan være flere, der har grund til at føle, de er sakket alvorligt bagud. Og uanset de faktuelle forhold kan der være mange, der *føler*, det forholder sig sådan.

Svarene ses i figur 13.1.

Figur 13.1 – Mindre at leve af?

Pct. andel over 50 år



KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2017

Spørgsmålsformulering: Hvordan synes du alt i alt, det er gået med levestandarden for folk som dig, sammenlignet med for 20 år siden? N= 2929.

15 pct. synes, at det er gået tilbage økonomisk for folk som dem.

Som ventet har få oplevet egentlig tilbagegang, selvom der har været meget beskedent økonomisk vækst i halvdelen af de 20 år, der refereres til. 60 pct. oplever, at de har haft fremgang, mens 22 pct. mener, at økonomien for folk som dem er ca. det samme som for 20 år tilbage. I alt 15 pct. oplever, at det er gået tilbage for "folk som dig". (Det sidste udtryk vil blive forstået forskelligt af svarpersonerne: man kan være mellemuddannet, sygemeldt og enlig mor på samme tid, så "folk som mig" referer ikke nødvendigvis til en bestemt socialgruppe.)

Der er kun meget små demografiske eller regionale forskelle, Midtjylland oplever størst fremgang, Region Sjælland mindst. Der er også en effekt af stilling efter de velkendte mønstre: mindst fremgang blandt ufaglærte og størst blandt højere funktionærer, mest blandt de beskæftigede og mindst blandt de ikke-beskæftigede i den erhvervsaktive alder.

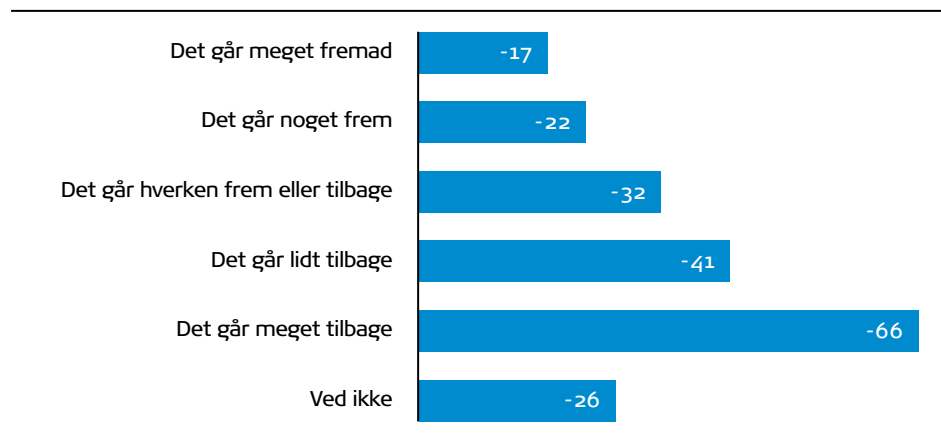
Som allerede omtalt har oplevelsen af manglende fremgang mærkbar effekt på tilhiden til politikerne, men der kan altså for flertallets vedkommende ikke være tale om en gennem mange år opspareret utilfredshed som i USA. Den kan bidrage til den øgede mistillid, men ikke mere.

Et tilsvarende spørgsmål drejer sig om de områder, som oplever at de hægtes af udviklingen. Det amerikanske præsidentvalg blev afgjort på marginaler i det såkaldte *Rust Belt* og i mange lande (i et vist omfang også i Danmark) har vi indimellem set kraftige vælgerreaktioner fra landsdele, der ikke længere synes, at de andre deler med dem.

Faktisk ser det ud til at spille en rolle, som det ses i figur 13.2.

Figur 13.2 – Lokal udvikling og politisk tillid

Gennemsnitlig indekssværdi (se nedenfor)



KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2017

Spørgsmålsformulering: Hvordan vil du generelt beskrive udviklingen i det område af landet, du bor i? Svarfordelingen på spørgsmålet om tillid til politiske beslutninger (se figur 12.2) er omregnet til indekssværdier mellem plus og minus 100. Figuren viser den gennemsnitlige indekssværdi i de grupper, der oplever, at det går bedre hhv. dårligere i deres lokalområde. N= 6053.

Der er klart mindre pragmatisk tillid til politikerne i områder i tilbagegang, men de tæller kun sammenlagt otte pct. af befolkningen.

Man skal dog her være opmærksom på, at de områder, der oplever meget kraftigt tilbagegang heldigvis kun fylder lidt i landskabet. Der er f.eks. kun 2 pct. af svarpersonerne som oplever, at det ”går meget tilbage”. Desuden lader vi det være op til svarpersonerne selv at tolke ordet ”det område af landet, hvor du bor i”, så her er ikke bare tale om udkantsområder i geografisk forstand, men også områder med det, der på nudansk hedder boligsociale udfordringer. Her har vi en beboersammensætning, hvor de fleste kender de tryghedsproblemer, vi omtalte ovenfor – om ikke andet så fra naboen. Hvad vi ser her, er m.a.o. i høj grad en effekt af mistillid fra *sociale* ”left behinds” og i mindre grad en reaktion fra bestemte geografiske områder.

Et tredje spørgsmål der ofte bruges i udenlandske undersøgelser til at måle, om folk føler sig kørt over af udviklingen, drejer sig om forhåbningerne på børnenes vegne³.

Vi har spurgt: ”tror du at de børn, der vokser op i Danmark i dag, bliver bedre eller dårligere økonomisk stillet end deres forældre?” På det spørgsmål svarer 20 pct. dårligere, 42 pct. omtrent som forældrene og 28 pct. mener, at dagens børn stilles bedre.

Det er alt i alt en ganske moderat pessimisme sammenlignet med målinger fra andre lande, også selvom nogle af de mest refererede udenlandske målinger nok også rammer noget i overkanten.

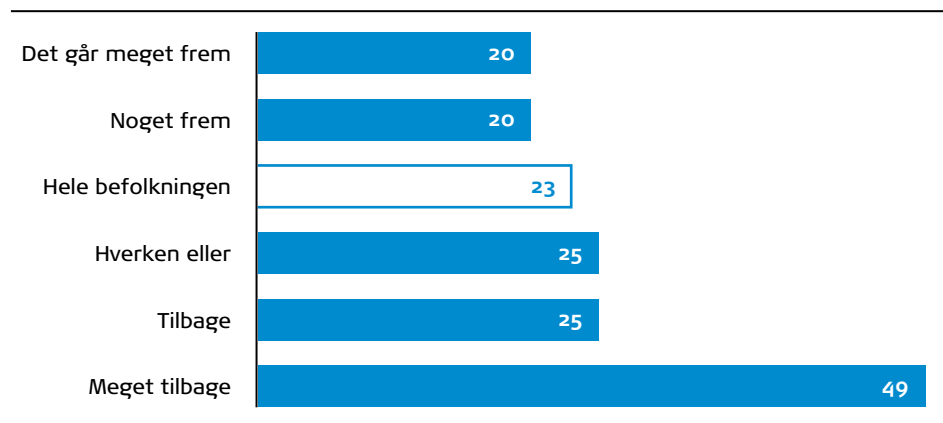
Tryghedsmålingen indeholder som omtalt i kapitel 2 også et andet fremtidsspørgsmål, hvor der spørges til svarpersonernes egne børn og ikke en hel generation – her var 17 pct. var i større eller mindre grad utrygge.

Som tidligere nævnt var der ikke nogen større social variation og utrygheden var især knyttet til børnenes konkrete chancer for praktikpladser og erhvervsuddannelse, og ikke så meget til de generelle udsigter. I det store billede fejler optimismen på næste generations vegne ikke noget.

En lidt større variation får vi frem, hvis vi deler bekymringen for næste generations økonomi op efter det område svarpersonerne bor i. Det ses i figur 13.3.

Figur 13.3 – Hænger børnene fast?

Andel i pct.



KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2017 ??

Spørgsmålsformulering: Nedenfor er anført en række problemer. Angiv hvor utryg du for tiden er over for disse problemer... for at mine børn bliver dårligere økonomisk, stillet end jeg selv er.

Beboere i områder, der oplever kraftig tilbagegang, er særdeles utrygge på deres børns vegne.

Koster globaliseringen jobs?

Den måske vigtigste anklage mod globaliseringen globalt er, at den koster jobs. Det er der antageligt noget om, særligt i lande, der har oplevet den internationale konkurrence og udflytning af jobs meget pludseligt. I Danmark har vi i det meste af sidste århundrede vænnet os til at være en lille, åben økonomi, hvor uddannelses- og velfærdssystemer bl.a. havde til opgave at mildne konsekvenserne for dem, der ikke kunne følge med.

Danskerne hører da også til de allermest globaliseringsoptimistiske i EU. Det har Eurobarometer vist gennem 25 år. Den vigtigste konkurrent til førstepladsen er Sverige.

Ifølge Eurobarometer fra foråret 2016 er 78 pct. af danskerne helt enige i at globalisering ”er en mulighed for økonomisk vækst” – i Sverige er tallet 80 pct. Alle andre ligger lavere, men har bortset fra Grækenland en overvægt af positive.

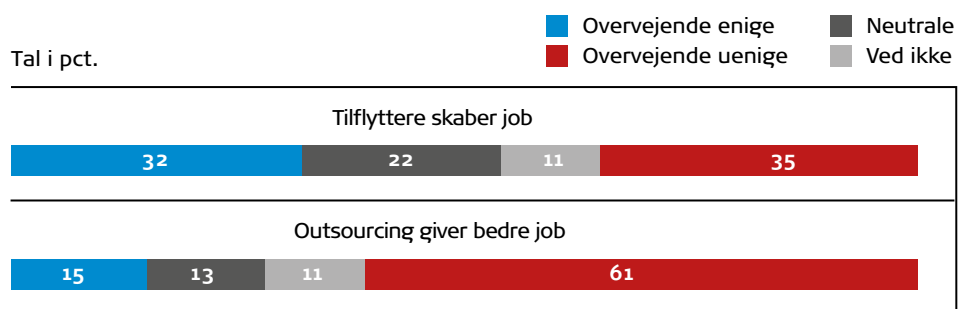
Hermed måske også sagt, at Eurobarometers globaliseringsspørgsmål ikke hører til de sværeste at være enige i.

At globaliseringen giver flere jobs, kan være lidt sværere at tro, selvom befolkningen i nogen grad har været lydhør over for arbejdsgivernes vedholdende argument om, at de mangler visse typer arbejdskraft.

Og at outsourcing ligefrem skulle gavne beskæftigelsen, skal man næsten være nationaløkonom for at mene. Argumentationen har været, at Danmark skal lægge de lavtlønnede job ud og i stedet hellige sig de mere produktive og højtlønnede job i toppen af værdikæden. Hvis Danmark skal fortsætte med at forbedre bytteforholdet i forhold til udlandet – og det er en afgørende del af velstandsframgangen – så forudsætter det en stadig nedlæggelse af de lavest lønnede og mindst produktive job i Danmark, siger økonomerne.

Befolkningens svar fremgår af figur 13.4.

Figur 13. 4 – Jobs og globalisering



Spørgsmålsformulering: Mener du, at mennesker, der flytter hertil, generelt tager arbejde fra danskerne eller generelt bidrager til at skabe nye job? Når firmaer flytter arbejdspladser til udlandet, mener du så, det generelt tager arbejde fra danskerne, eller generelt bidrager til, at danskerne får bedre job i stedet? Svarmuligheder var en skala fra 0-11, hvor 0-4 er vist som "overvejende uenige", 5 er "neutrale" og 6-10 er "overvejende enige".

Outsourcing giver ikke bedre job, mener befolkningen.

På spørgsmålet om tilflyttet arbejdskraft er der nogenlunde balance mellem ”optimister” og ”pessimister” – og ikke så mange i de ekstreme positioner. Dog er der 7.3 pct., der tilslutter sig den mest ekstreme svarkategori 0.

Beregner man et gennemsnit af svarene, kommer man tæt på midterpunktet 5 på skalaen.

Det andet spørgsmål skiller virkelig fædrelandets får fra globaliseringens bukke. Her er gennemsnittet 3.1 – udflytning af arbejdspladser er først og fremmest en trussel, og 19.5 pct. anser det for så stor en trussel, at de vælger svarkategorien 0.

Aldersmæssigt er det de unge, der er mest globaliseringsoptimistiske, mens det de 50-59-årige hhv. de 40-59-årige, der scorer lavest på de to spørgsmål. Køn påvirker kun svagt holdningen til udenlandsk arbejdskraft, men har ret stor effekt på synet på outsourcing – i begge tilfælde er kvinderne de mest skeptiske.

Stillingsmæssigt ligger de studerende i top sammen med højere funktionærer og selvstændige. De svageste grupper af ledige og førtidspensionister er de mest pessimistiske. Blandt de beskæftigede er det de ufaglærte, der ser mest negativt på globaliseringen.

Effekten af (egen-)indkomst er lidt svagere, end det kunne forventes, og de geografiske effekter er ligeledes svage. Der er en vis variation, med Storkøbenhavn hhv. Region Hovedstaden som de mest globaliseringspositive, men bortset fra det, er der ikke tydelige mønstre, og den statistiske sammenhæng mellem geografi og modvilje mod globaliseringen er beskeden. Modsat en del andre lande, ser der altså ikke ud til at være basis for noget ”udkantsoprør” mod globaliseringen.

Globaliseringsfrygt og mistillid

Dermed ikke sagt, at der ikke sammenhæng mellem uvilje mod globalisering og mistillid til politikerne. Der fremgår klare af følgende analyse:

Vi opdeler svarpersonerne efter deres tillid til politikerne målt på begge de to tillidsspørgsmål, så vi i den ene ende har svarpersoner, der svarer mest negativt på både vores spørgsmål om generel tillid til politikerne OG på spørgsmålet om den mere pragmatiske tillid til de politiske beslutninger. I den anden ende har vi svarpersoner, der svarer mest positivt på begge spørgsmål, og mellem de to yderpunkter anbringes de øvrige svarpersoner.

Dernæst opdeles svarpersonerne på samme måde efter, hvor negativt/positivt, de svarede på de to globaliseringsspørgsmål i figuren. Derefter undersøges den statistiske sammenhæng mellem de to skalaer. Resultat viser, at der er en statistisk signifikant sammenhæng: Er man negativ overfor globaliseringen, er man med en vis sandsynlighed også negativ over for politikerne. Sammenhængen er statistisk sikker, men den er ikke voldsomt stærk ⁴. Globaliseringskritik bidrager med andre ord til den politiske mistillid, men andre forhold er vigtigere.

Dem ser vi på i det sidste kapitel.

Noter

- 1 ..."discontent is fuelled by the fact that, in spite of all its positives, the way globalisation has proceeded is also linked to the stagnation of the well-being of many in the lower half of the income distribution in a number of OECD countries, in contrast to the situation at the top end of the income distribution. Median household incomes have risen only slowly in many OECD countries and have even fallen in some, while the conditions of employment and social mobility have deteriorated to some extent in some advanced economies (...) Top-earners have prospered in the era of rapid globalisation and the economic prospects for the lower deciles of the wage distribution have decreased in many advanced economies. Government policies have been unable so far to redress the situation in a satisfactory manner. (...) Experience and analysis have shown that we need to replace the "growth first, distribute later" approach with one that is more integrated, one in which low-income groups are better placed to contribute to the growth process, and are also able to benefit from it. "Making Globalisation Work – Better Lives for All" Key Issues Paper OECDs minister-rådsmøde 7.-9. juni 2017.
- 2 Ud fra hvad disse svarpersoner i øvrigt svarer, er dette er en vigtig årsag for ca. 2/3 af dem, der har svaret sådan. Den sidste tredjedel har svært ved at kende Danmark af andre grunde – f.eks. fordi de synes, at Danmark har mistet for meget af sit internationale udsyn i de senere år.
- 3 Spørgsmålet stilles i forskellige varianter i forskellige undersøgelser, og med ret forskellige resultater PRRI/Atlantic stillede således følgende spørgsmål i september 2016 til amerikanske borgere: "Do you think that your generation will be better off, about the same or worse off than your children's generation will be? Her svarer 39 pct., at de regner med at børnegenerationen får en strammere økonomi end deres egen (altså dobbelt så mange som i Tryghedsmåling 2017.) mens lidt færre (24 pct. mod 28 pct.) tror, at børnegenerationens økonomi bliver bedre end deres egen generations. En anden måling nemlig PEW fra 2017 når frem til at ikke færre end 56 pct. af amerikanerne regner med, at "de børn, der vokser op i USA i dag" vil være "worse off" sammenlignet med deres forældre. De meget negative svar kan evt. hænge sammen med, at svarpersonerne umiddelbart ikke tilbydes svarmuligheden "det samme", men kun bedre eller værre. Uanset om man foretrækker den ene eller anden spørgeform, er der altså ikke tvivl om, at en ganske stor del af amerikanerne, måske over halvdelen, nærer bekymring for de opvoksende generationers økonomiske fremtid. Flere befolkninger er dog endnu mere pessimistiske ifølge PEW-målingen i Canada, Italien, Spanien og Grækenland siger ca. 70 pct. f.eks. at børnene vil blive "worse off", og et tilsvarende niveau nås i det Brexit-ramte UK. Derimod er pessimismen mindre udtalt i Sverige, Tyskland, Holland, Polen og Ungarn, hvor niveaet ligger omkring 50 pct. Mindst pessimisme finder PEW i Rusland, hvor kun 24 pct. regner med at børnene får det værre end de selv. <http://www.pewglobal.org/2017/06/05/2-public-divided-on-prospects-for-the-next-generation/>
- 4 Mere teknisk udtrykt: Korreleres et indeks fra -100 til +100 af de to globaliseringsspørgsmål i 13.4 med et tilsvarende indeks af de to tillidsspørgsmål, når vi op på $r = .27$. Korreleres med et indeks på spørgsmålet, om "folk som mig" har bedre eller dårligere levestandard end for 20 år siden (figur 13.1) nås $r = .29$.

Kapitel 14

Når de folkevalgte svigter

De foregående kapitler har vist, at tilliden til de folkevalgte har det dårligt. I det forrige kapitel så vi på nogle af de stærke trends, der synes at drive mistilliden i andre lande, først og fremmest virksomheders ageren i den globale økonomi.

I det sidste kapitel ser vi på nogle af de årsager til mistillid, der især drejer sig om politikerne selv – sådan som de fremtræder i befolkningens øjne. Hvad er det nærmere for synspunkter og forestillinger, som mistilliden bygger på?

Vi har stillet en række *meget* direkte spørgsmål: Oplever befolkningen at der er lige forhold for alle, eller præges systemet af snyd og indspisthed? Hvor gode er politikerne til at løse de opgaver, som vælgerne forventer, og hvor oplever folk omvendt, at deres folkevalgte svigter?

Korruption og kammerateri

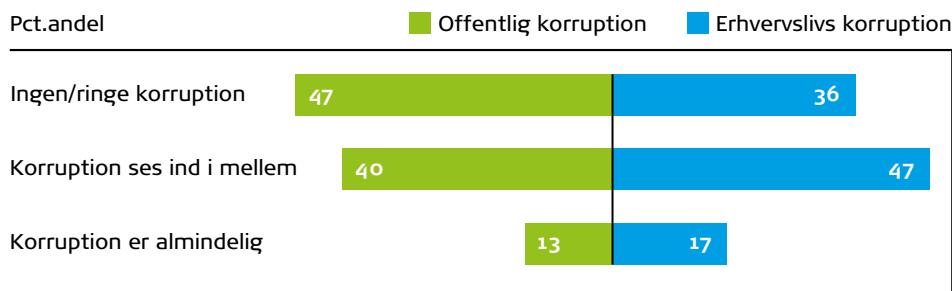
Hvor udbredt er korruption i politik og erhvervsliv? I internationale ekspertanalyser, der rangordner landene, kommer Danmark altid ud i toppen af den pæne ende. Men hvordan opfatter befolkningen i Danmark det? I det følgende har vi spurgt til folks fornemmelse af, hvor korrupt deres samfund er. Resultatet ses i figur 14.1 – med korruption i erhvervslivet til venstre og i det offentlige sektor til højre.

På en skala fra 0-10, hvor 10 er den dårlige ende, ligger befolkningens opfattelse af erhvervslivets korruption på en gennemsnitlig score på 4.87, mens det offentlige ligger på 4.17. Vi er langt fra Palermo, men rigtig godt er det ikke.

Man kunne godt forestille sig, at der her er tale om et område, hvor svarpersonerne fordeler sig efter deres politiske anskuelser. Og sådan er det:

Blandt Enhedslistens vælgere opfatter 15 pct. det offentlige som præget af korruption, og 27 pct. at det samme kan siges om erhvervslivet. Tallene for Dansk Folkepartis vælgerkorps ligner meget, blot anser vælgerne her det offentlige som mere korrupt end det private. Mønstret ser meget anderledes ud hos f.eks. de radikale vælgere, hvor kun 4-5 pct. oplever korruption som et udbredt fænomen.

Figur 14.1 – Korruption



KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2017

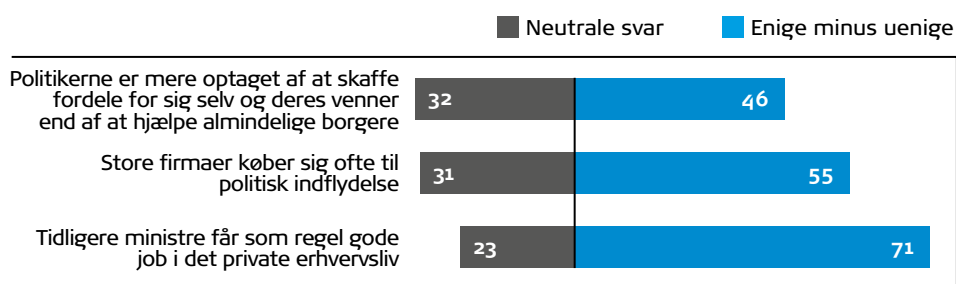
Spørgsmålsformulering: På en skala fra 0 til 10, hvor udbredt tror du, at korruption er indenfor dansk erhvervsliv? Vælg et tal på skalaen fra 0 til 10, hvor 0 betyder "Ingen/lav korruption", og hvor 10 betyder "Korruption er særdeles udbredt". OG: På en skala fra 0 til 10, hvor udbredt tror du, at korruption er indenfor det offentlige i Danmark? 0 betyder "Ingen eller lav korruption," og 10 betyder "Korruption er særdeles udbredt". Figuren er opdelt i venstre og højre del, hvor venstre er korruption i erhvervslivet og højre er korruption i det offentlige. 0-3 er benævnt Ingen/ringe korruption, 4-7 er benævnt sammenfattet som "Korruption ses ind i mellem" 8-10 kaldes "korruption er almindelig". Anm. Ved ikke er udeladt.

Kun 13 pct. finder, at korruption ligefrem er almindeligt i det offentlige, men noget ukendt fænomen er der slet ikke tale om.

Et spørgsmål her er, hvad vores svarpersoner lægger ind i korruptionsbegrebet. Der behøver ikke at være tale om rå bestikkelse, hvor pengefolkene får nøjagtig, hvad de betaler for. Der kan også være tale om den lille forskelsbehandling, som gavner dem, der har de rigtige forbindelser – beskyldningen for "kammerateri" er ikke ukendt ¹.

Når vi spørger, om vores svarpersoner kan få øje på den slags mildere korruptionsformer, vokser andelen af kritiske svar. Det ses i figur 14.2 hvor den blå søjle viser forskellen mellem dem, der er enige og den, der er uenige, mens den grå søjle viser den andel, der svarer neutralt.

Figur 14.2 – Sammenspiste eliter



KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2017

Spørgsmålsformulering: Hvor enig eller uenig er du i følgende udsagn? Uenige er trukket fra andelen af enige i de nævnte udsagn (blå søjle) Hverken-eller og ved-ikke er lagt sammen til neutrale (grå søjle) N= 6053.

En betydelig overvægt at svarpersoner vurderer, at penge bruges til at skaffe politisk magt – og omvendt – også i Danmark.

Om politikerne er mest optaget af at sørge for sig selv, er et klassisk mistillidsspørgsmål, som måske kan forekomme lidt for firkantet til et veluddannet vælgerkorps. I gamle dage var der en mere udbredt "dem-os"-mentalitet, ikke mindst i arbejderklassen. Det må derfor siges at være lidt overraskende, at hele 57 pct. svarer enig og kun 11 pct. uenig her. Det er trods alt et ret "skrap" spørgsmål efter ordlyden.

Der er nok en overtalelses – eller medløbseffekt i denne måde at spørge på – måske ligger det ikke så langt fra, hvad vi alle kan finde på at sige engang imellem uden at lægge alverden i det. Hertil kommer (som omtalt side 13), at et vælgerpanel som YouGovs har en tendens til at være mere kritisk indstillede i denne type spørgsmål end borgerne flest.

Vi ved heller ikke, om formodningen om, at politikerne hjælper vennerne beror på flygtige indtryk fra medierne eller bunder i mere konkrete oplevelser – af nyere dato ².

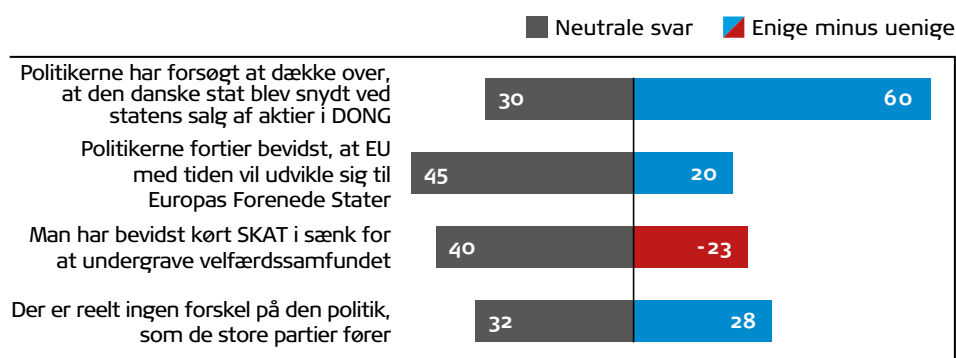
At der også kan være tale om overfladiske eller fordomsfulde holdninger ses i holdningerne til udsagnet om, at tidligere ministre som regel får gode job i erhvervslivet. Når man trækker de få uenige fra, finder godt 70 pct., at det netop er sådan det forholder sig.

Men gør det ikke. I alt fire ud af 26 ministre i Lars Løkke Rasmussens regeringer fra 2009 – 2011 har i dag ledende jobs i erhvervslivet, hvortil kommer et par stykker på fremtrædende poster i erhvervsorganisationer. Ser vi på regeringen med S-R (+) SF, fik kun en enkelt, nemlig Bjarne Corydon, et topjob i det private ³. Tæller man bestyrelsesposter etc. med, kommer man givetvis højere op, men at der "som regel" skulle være lukrative stillinger i erhvervslivet efter ministerkarrieren, får man ikke mange eks-ministre til at skrive under på.

Blandt vores svarpersoner er der en betydelig overvægt, der har den opfattelse, at store firmaer kan købe sig til politisk indflydelse. Om svarpersonerne har mistanke om ulovlige forhold eller om der tænkes på bidragene til partiernes valgkampe, kan vi ikke vide. Under alle omstændigheder er her en fornemmelse hos flertallet af, at økonomisk magt giver politiske fordele.

Mistanken om, at politikernes moral også kan være anløben, ses i den følgende figur, hvor det grå felt angiver andelen af neutrale svar og de grønne og røde viser procentdifferencen, når uenige er trukket fra enige.

Figur 14.3 – Vælgerbedrag



KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2017

Spørgsmålsformulering: Hvor enig eller uenig er du i følgende udsagn? Helt enig, delvist enig osv. Hverken enig eller uenig og ved ikke er sat som neutrale N=6053, dog er sp. om Skat kun stillet til 1497.

Vælgerne tvivler på de folkevalgtes oprigtighed, men ikke lige meget i alle sager.

Historien om urent trav i DONG-salget har stor tilslutning: Forholdsvis mange tager stilling og de fleste mener, at politikerne blev snydt og bagefter har prøvet at dække over det – på trods af at sagen er undersøgt i en offentlig rapport fra Rigsrevisionen, der bagefter er kommenteret af de politisk udpegede statsrevisorer.

Langt mindre opbakning er der til forestillingen om, at der skulle være en form for indre drivkraft i EU, som politikerne har skjult for os. Ikke desto mindre er der dog et relativt flertal for denne forestilling – som nok var endnu mere populær dengang, EU så ud til at være på vej frem med fuld fart.

Man har af og til i medierne kunnet høre debattører antyde, at SKATs problemer skulle bunde i et bevidst forsøg på at undergrave det økonomiske grundlag for velfærdsstaten. Den idé kan samle tilslutning fra knap hver femte – 18 pct. – mens 41 pct. afviser ideen.

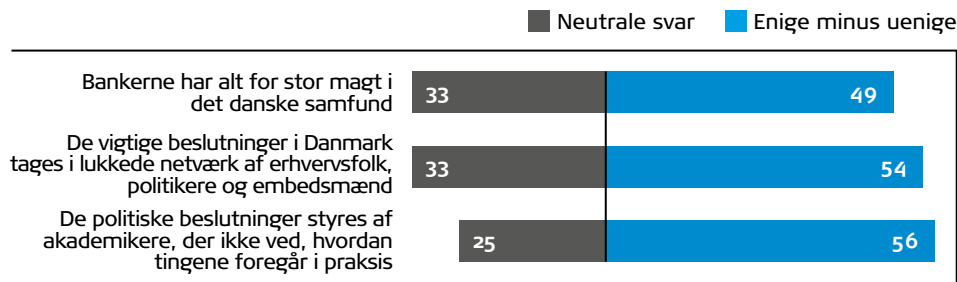
Svarpersonerne er trods alt ikke parate til at tro hvad som helst om politikerne, selvom det er negativt.

Omvendt tror de heller ikke på de folkevalgtes oprigtighed. F.eks. mener en betydelig overvægt af vælgere, at de store partier overdriver deres virkelige uenigheder. Man kan nok med rette spørge, hvor bogstaveligt disse svar skal tolkes, men samlet set må man konkludere, at en stor del af befolkningen oplever de politiske og økonomiske eliter som sammenspiste. Det kan minde om opfattelsen blandt mange amerikanere af, at Washington hænger for tæt sammen med den økonomiske elite, men man skal trods alt næppe tro, at der er tale om lige så intense spændinger som mellem USA's "Main Street" og "Wall Street".

Forskel på folk?

Ligesom amerikanerne er også danskerne skeptiske over for magtkoncentrationer – jf. figur 14.4, hvor de neutrale svar igen er sat i en grå søjle, mens forskellen mellem enige og uenige står med blåt:

Figur 14.4 – Magtkoncentrationer



KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2017

Spørgsmaalsformulering: Hvor enig eller uenig er du i følgende udsagn? Uenige er trukket fra enige og fremgår af den blå søjle. Hverken-eller og ved-ikke er lagt sammen til neutrale (grå søjles). N= 1497.

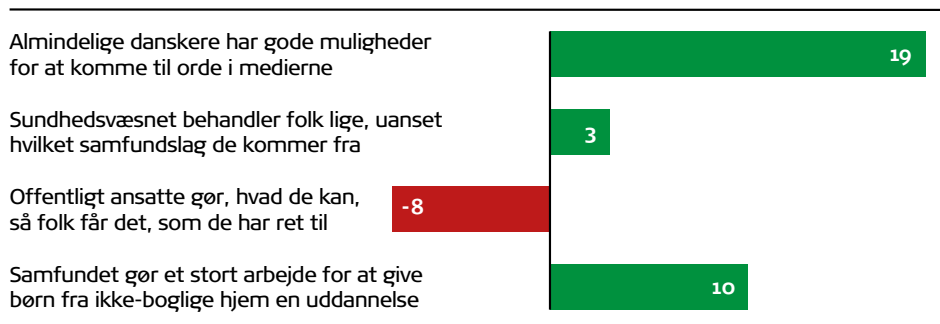
Det er ikke dialogen med vælgerne, der fylder mest, når der tages politiske beslutninger, mener vælgeren.

Også her er der nok en medløbseffekt i spørgsmaalsformuleringerne, og også her må man forvente, at det slår kraftigere ud i en webpanelundersøgelse, men billedet er ikke desto mindre ganske kritisk: bag ved de demokratiske kulisser er magten samlet hos de få. Fornemmelsen af at finansfolk/bankerne styrer for meget, kan delvis tilskrives sektorens generelle image (jf. kapitel 12) men måske også bankøkonomernes løbende bidrag til meningsdannelsen. Endelig er det en meget udbredt oplevelse, at politikerne lytter for meget til dem med teoretisk viden og for lidt til dem, der kender til tingene i praksis.

Lige behandling af borgerne og lige muligheder for alle er stærke demokratiske værdier. Oplever folk, at der er lige chancer for alle, også i praksis?

Figur 14.5 – Lige muligheder?

Enige minus uenige – pct.



KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2017

Spørgsmaalsformulering: Hvor enig eller uenig er du i følgende udsagn? Hverken enig eller uenig og ved ikke er sat som neutrale. N= 1495.

Borgerne er ikke voldsomt overbeviste om, at det offentlige arbejder for at give borgerne lige chancer.

Her finder vi noget så sjældent som en positiv vurdering af medierne: Flertallet vurderer, at ”almindelige danskere” har mulighed for at komme til orde.

Der er også en overvejende positiv bedømmelse af uddannelsessystemets forsøg på at give børn fra ikke-boglige hjem en chance for at uddanne sig.

Generelt er det dog ikke opfattelsen, at det offentlige – ved hjælp af de offentligt ansatte – gør hvad de kan for at sikre, at resourcesvage borgere får deres ret. Selvom de offentligt ansatte selv trækker procenten op, havner vi et stykke under nul på dette (generelle) spørgsmål.

På det specifikke spørgsmål, om alle uanset social baggrund får samme behandling i sundhedsvæsenet, svarer lidt flere ja end nej. Ganske mange er således ikke overbevist om, at vi faktisk har ”lige adgang til sundhed” i Danmark, hvilket talrige undersøgelser og en del mediedebat jo også bekræfter.

Det skal dog med, at mange svarer neutralt/ved ikke. For nogle er spørgsmålene svære at tage stilling til, og de opfattes måske ikke som noget, man kan svare entydigt på i et spørgeskema.

Velfærdskritik rammer den politiske tillid

I kapitel 12 introducerede vi forskellen på *den generelle tillid* til politikerne, der især afspejler synet på politikernes moral og *den pragmatiske tillid* til, at de trods alt løser deres styringsopgaver ordentligt.

Den pragmatiske tillid er især gået tilbage, når vælgerne fik indtryk af, at politikerne ikke havde godt nok styr på samfundsøkonomien. I de senere år har der dog også været tegn på, at undladelsessynder på velfærdsområdet har ramt den pragmatiske tillid.

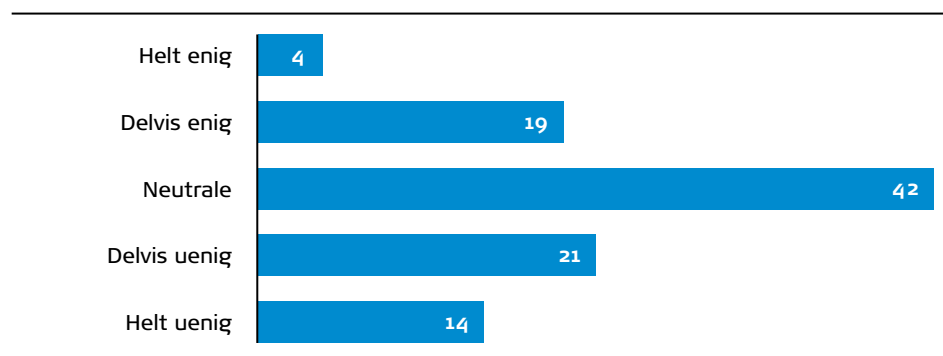
Det minder om den kritik, man finder i f.eks. USA, hvor mistillid til *establishment* kædes sammen med en tilbagegang for lighed og social tryghed. Forskellen er dog, at dette for USAs vedkommende har stået på siden slutningen 1960'erne, mens tendens til større ulighed og utryghed i Danmark først slår igennem i 2010. Herefter note 4, der er gemt inden i afsnittet ⁴.

Det kan sandsynliggøres, at *stigende social utryghed* for den enkelte borger under krisen 2009-2015 var med til at få den *politiske tillid* i Danmark til at falde, selvom andre faktorer også spillede en rolle. Især i Tryghedsmålingerne fra 2013 og 2015 var den voksende økonomiske og sociale utryghed med til at mindske den pragmatiske tillid til politikerne. For 2017 er resultaterne dog knapt så entydige som i 2013-15.

At der er en oplevelse af at det politiske system i en årrække ikke har prioriteret borgernes tryghed særlig højt fremgår af følgende figur 14.6.

Figur 14.6 – Trygheden er på den politiske dagsorden

procentandele



KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2017

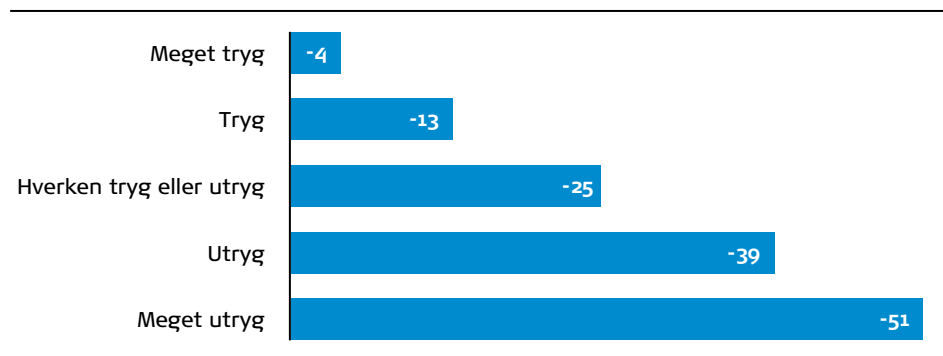
Spørgsmålsformulering: Hvor enig eller uenig er du i følgende udsagn? Politikerne er meget optaget af at øge trygheden hos almindelige danskere. Hverken enig eller uenig og ved ikke er lagt sammen som neutrale. N= 6053.

Knap hver tredje mener ikke, at politikerne interesserer sig så meget for trygheden. Synspunktet har tilslutning hos mange, der selv føler sig trygge.

Det er også tydeligt, at mennesker, der ikke er trygge, også har mindre tillid til politikerne. I det følgende ses, hvordan den ser ud, hvis man grupperer svarpersonerne efter deres økonomiske tryghed:

Figur 14.7 – Økonomisk tryghed og politisk tillid

Enige minus uenige



KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2017

Spørgsmålsformulering: "Hvor tryg eller utryg vil du overordnet set betragte den nuværende økonomiske situation i din husstand?" Og Man kan i almindelighed stole på, at vore politiske ledere træffer de rigtige beslutninger for landet? Kun 18-65-årige.

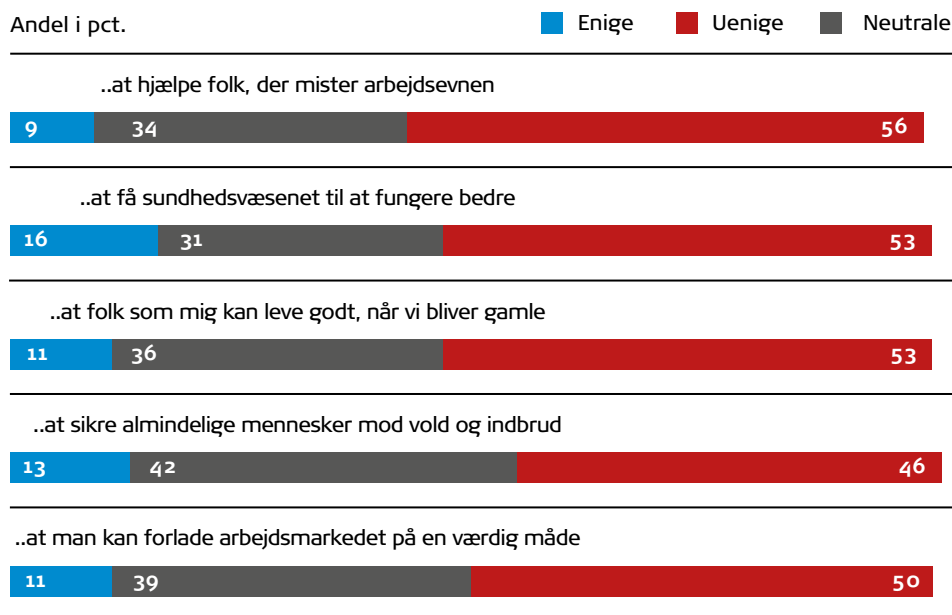
Mistilliden til politikerne er høj blandt de meget utrygge, men de står ikke alene med den.

Her med andre ord en jernhård sammenhæng. Men man skal igen huske, at de meget utrygge er et forholdsvis lille mindretal, og at deres betydelige mistillid ikke kan forklare den faldende tillid som sådan. Man skal også huske, at vi allerede har talt de økonomisk utrygge med i andre beregninger – bl.a. da vi i kapitel 13 undersøgte mistilliden i de grupper, der oplever stor tilbagegang i det område, de bor i.

Økonomisk utryghed er tydeligvis en vigtig faktor, men ikke forklaringen på, at tilliden falder.

En anden tilgang er at spørge til holdninger. Det har vi gjort i den følgende spørgsmålsrække, hvor vi har vendt spørgsmålene positivt for at modvirke alt for negative svar:

Figur 14.8 – Politikerne gør meget for ...



KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2017

Spørgsmålsformulering: se figuren. Svarmulighed: Helt enig, delvis enig, hverken enig eller uenig, delvis uenig, helt uenig, ved ikke. Enige, uenige og ved ikke er lagt sammen som neutrale. N=6053.

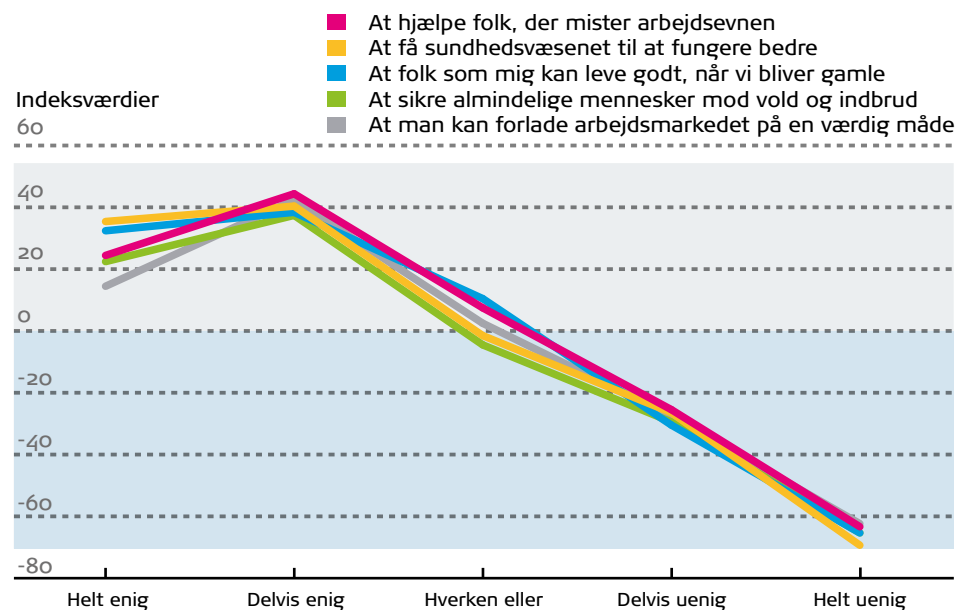
Et pænt flertal anser den politiske indsats for at hjælpe syge og ældre på kanten af arbejdsmarkedet for at være utilstrækkelig.

Som vi har set i tidligere kapitler, er der faktisk en bred utilfredshed med trygheden på disse områder (sygehusene indgår ikke i denne måling). I kapitel 5 så vi f.eks. kritikken af politiet for at være for lidt til stede i dagligdagen, og i kapitel 7-9 så vi på den utryghed, der findes for sygdom, tilbagetrækning og en usikker plads på arbejdsmarkedet.

Nu burde politikerne måske ikke have al skylden – vælgerne er jo godt klar over, at der må prioriteres, og i mange tilfælde forsøger landspolitikerne at lægge ansvaret over på bureaukratiet, kommunerne og evt. arbejdsmarkedets parter.

Vores svarpersoner er ikke desto mindre tilbøjelige til at laste politikerne, når de ikke mener, at tingene virker. Et sjældent klart billede ses i figur 14.9, der sammenholder et indeks for politisk tillid mellem minus og plus 100 med svarpersonernes tilfredshed med håndteringen af de tryghedsbehov, vi spurgte til ovenfor.

Figur 14.9 – Ingen løsninger – ingen tillid



Spørgsmålsformulering: Politikerne gør meget for ... Tilliden til politikerne fordelt efter deres tilfredshed med den politiske indsats på fem områder. Tillid til politiske beslutninger (se figur 12.2) er omregnet til indeksværdier mellem plus og minus 100, og figuren viser tilliden til den gennemsnitlige tillid i de grupper, der er mere eller mindre enige i, at politikerne gør det godt på det pågældende område. Ved ikke svar er udeladt. N=6053.

Der er en stærk sammenhæng mellem borgernes opfattelse af politiske svigt og deres manglende tillid, når man ser på hele befolkningen og ikke på særligt udsatte grupper.

Et interessant spørgsmål her er, om mistilliden er et resultat af en personlig utryghed. Svaret er, at de utrygge også er de mest mistillidsfulde. Det er dog langt fra hele forklaringen. Kritikken er vidt udbredt og deles af langt flere, der ikke personligt har noget klemme.

Den kraftige effekt på mistilliden skyldes i betydeligt omfang, at der er vigtige velfærdsopgaver der – efter en bred opfattelse i befolkningen – ikke løses godt nok, og ikke en speciel vrede hos de personligt ramte.

Mistillidens rødder

Vi har i del 5 konstateret, at tilliden til de folkevalgte politikere er faldet i Danmark, ligesom det ses i mange andre lande. Vi har også forsøgt at indkredse nogle vigtige årsager – bl.a. i lyset af den internationale debat om faktorerne bag de seneste års oprør mod *establishment*.

Vores analyser viser, at der fortsat er vældig opslutning bag de grundlæggende principper eller institutioner i dansk demokrati. Der er meget beskeden opbakning til mere autoritære og ikke-demokratiske synspunkter. Der er også overvejende tilslutning til den måde, som demokratiet fungerer på. Selv interesseorganisationer, og især fagbevægelsen, bedømmes forholdsvis positivt.

Også medierne klarer sig relativt godt. Flertallet mener ganske vist, at medierne sætter egne interesser over samfundets tarv, men almindelige mennesker kan komme til orde i dem og mediernes proportionssans opleves ikke som helt skæv i forhold til de reelle problemer. Vi er milevidt fra de bebrejdelser om ”crooked media”, som bl.a. fylder i amerikansk debat.

Globaliseringen er der en stærk pragmatisk tilslutning til. Den giver økonomisk vækst, og behovet for at importere specialarbejdskraft er ikke voldsomt kontroversiel. Derimod kritiseres udflytningen af jobs til udlandet kraftigt i nogle af de samfundsgrupper, hvor mistilliden til politikerne er stærkest. Kritikken hænger sammen med stigende utryghed for fremtiden, men kun i begrænset omfang med oplevelsen af at være ”left behind”. Ingen store samfundsgrupper oplever, at de har mistet velstand i de sidste tyve år, og pessimismen på børnenes vegne er tilsvarende beskeden, langt fra det billede, der tegner sig i andre lande.

En anden af mistillidens rødder drejer sig om kultur. Kritikken går især – men ikke alene – på indvandringen. Det er kun et fåtal, der oplever, at de indfødte ligefrem diskrimineres her, igen i kontrast til andre lande. Ca. en tredjedel af befolkningen oplever til gengæld i varierende grad, at landet er blevet fremmed for dem. Mange af de ”fremmedgjorte” nærer ikke overraskende en stærk politisk mistillid.

At kritikken af demokratiets teori og praksis er forholdsvis behersket, hjælper ikke på tilliden til politikerne. Tiltroen til politikernes evne til at træffe fornuftige beslutninger ligger på et lavt niveau sammenlignet med, hvad vi er vant til i Danmark. De folkevalgtes moral betvivles også. Korruption anses ikke for det store problem, men rigtig mange oplever det politiske beslutningsmiljø som lukket, indspist og præget af privat bjergsomhed. Borgerne har ikke vendt døve øre til den politiske debat, men de lytter med mistænksomhed.

Endelig er der en meget bred kritik af politikerne for at have ladet udsatte grupper i stikken: folk, der mister arbejdsevnen på grund af sygdom, seniorerne på vej ud af arbejdsmarkedet, ældre, der er afhængige af offentlig omsorg, beboere, der trues særligt af vold og indbrud. Som vist ovenfor er der en stærk sammenhæng mellem denne form for kritik og ringe politisk tillid. Hvis forholdet til vælgerne skal genoprettes, er der næppe en dårlig idé at begynde reparationsarbejdet her. Med trygheden, om man vil.

Noter

- 1 Se Bo Rothstein: Understanding The Populist Revolt: Why Has the White Working Class Abandoned the Left? Et nyt studie af sammenhængen mellem folks oplevelse af favoritisme på lokalt plan og deres tilbøjelighed til at støtte populistiske partier findes her: Failed expectations: Quality of government and support for populist parties in Europe, Matthias Agerberg, september 2017 i European Journal of Political Research.
- 2 Se note 1.
- 3 Lars Barfoed og Gitte Lillelund Bech har fremtrædende stillinger i hver sit kommunikationsfirma. Jakob Axel Nielsen er chef for ejendomsfirmaet Calum i Aalborg og Charlotte Sahl Madsen er CEO i Capital of the Children under LEGO-koncernen. Carina Christensen er direktør i International Transport Danmark og Lene Espersen i brancheorganisationen Danske Arkitektvirksomheder.
- 4 Se "Lifetime Incomes in The United States Over Six Decades," by Fatih Guvenen, Greg Kaplan, Jae Song and Justin Weidner. <https://www.nytimes.com/2017/09/16/business/economy/bump-in-us-incomes-doesnt-erase-50-years-of-pain.html>
- 5 Der blev fra 2002 gennemført mange stramninger på kontanthjælpsområdet, de facto især målrettet (ikke-vestlige) indvandrere (Goul Andersen, 2007). Men det var afvigelsen fra normen. Der blev gennemført mange stramninger for de ledige i 00'erne, men sideløbende med faldende ledighed og uden større ændringer i fordelingen af antal ledige mellem dagpenge og kontanthjælp (Goul Andersen, 2012a). Højere gini-koefficienter var især afledt af stigende ejendomspriser og en større beregnet lejeværdi. Hertil kom stigende kapitalindkomst, der var delvis fiktion, fordi det mest afspejlede lavere negativ kapitalindkomst som følge af rentefaldet. Det offentlige konsum voksede ufortrødent til og med 1. halvår 2010. Først fra medio 2010, da krisen var blevet erkendt og bl.a. besvaret med den såkaldte genopretningspakke, begyndte mange at blive utrygge som en følge af de politiske initiativer.

Bilag

BILAG 1 – Faktoranalyse af utryghedsspørgsmålene 2017

Pattern Matrix^a

	Component		
	1	2	3
q35_5 For at blive offer for et terrorangreb	-,058	,839	-,023
q35_2 For at jeg bliver overfaldet eller slået	,067	,809	,016
q35_7 For at blive udsat for et indbrud	-,031	,796	-,052
q35_3 For at mangle penge, hvis der kommer en uventet udgift	,877	-,112	,059
q35_20 At mine indkomster er uregelmæssige	,880	-,009	,111
q35_9 For at familiens økonomi trues af dårligt helbred	,726	,047	-,076
q35_1 For at miste mit arbejde	,718	,063	,040
q35_12 For ikke at have penge nok, når jeg holder op med at arbejde	,714	-,060	-,168
q35_8 For ikke at have helbred til at kunne klare at arbejde	,622	,003	-,163
q35_10 For at miste penge på min bolig	,586	,062	-,104
q35_16 For at familiens unge ikke kan finde arbejde eller praktikplads	-,050	-,008	-,908
q35_15 For at familiens unge ikke kan få en erhvervsuddannelse	-,031	,000	-,873
q35_19 For at mine børn bliver dårligere økonomisk stillet, end jeg selv er	,125	,013	-,719
q35_11 For ikke at få tilstrækkelig pleje, når jeg bliver gammel	,076	,149	-,513
q35_13 For ikke at kunne forlade arbejdsmarkedet på en værdig måde ...	,542	-,032	-,325
q35_4 For at få en uoverskuelig opgave på mit arbejde	,454	,222	,066
q35_18 For at jobs, som passer til mig, bliver overtaget af østeuropæere	,315	,184	-,336
Extraction Method: Principal Component Analysis. Rotation Method: Oblimin with Kaiser Normalization.			
a. Rotation converged in 5 iterations.			

Nedenfor er anført en række problemer. Angiv hvor utryg du for tiden er over for disse problemer. Anm Grundlaget er her korrelationer med pairwise missing (helt sikkert) og definition af både 5+6 som missing – altså både ved ikke og for tiden ikke relevant for mig. Der kan argumenteres for at inkludere begge, men det er ikke nødvendigt for det eksplorative analyseformål her. Nederst i tabellen finder vi nogle variable, der ikke entydigt scorer på nogen af de tre dimensioner, faktoranalysen kunne identificere ud fra spørgsmålene i blokken.

Bilag 2 – Rangorden efter korrelationens styrke 2017

Korrelationsstyrke – målt som Pearson r – på basis af tryghedsindeks 0- 100. Beregnet ud fra spørgsmålene under tabellen.

(missing values=ved ikke+ikke relevant for mig)	TRYG100 trygheds- indeks 0-100
q35_2 For at jeg bliver overfaldet eller slået	,363
q35_9 For at familiens økonomi trues af dårligt helbred	,321
q35_5 For at blive offer for et terrorangreb	,314
q35_20 At mine indkomster er uregelmæssige	,305
q35_3 For at mangle penge, hvis der kommer en uventet udgift	,304
q35_18 For at jobs, som passer til mig, bliver overtaget af østeuropæere	,303
q35_17 For at blive udsat for et seksuelt overgreb	,302
q35_7 For at blive udsat for et indbrud	,283
q35_14 For ikke at kunne finde arbejde, når jeg bliver færdig med min uddannelse	,283
q35_12 For ikke at have penge nok, når jeg holder op med at arbejde	,281
q35_10 For at miste penge på min bolig	,278
q35_19 For at mine børn bliver dårligere økonomisk stillet, end jeg selv er	,273
q35_15 For at familiens unge ikke kan få en erhvervsuddannelse	,273
q35_1 For at miste mit arbejde	,268
q35_8 For ikke at have helbred til at kunne klare at arbejde	,267
q35_13 For ikke at kunne forlade arbejdsmarkedet på en værdig måde, når den tid kommer	,262
q35_16 For at familiens unge ikke kan finde arbejde eller praktikplads	,244
q35_6 For sygdom i familien	,237
q35_4 For at få en uoverskuelig opgave på mit arbejde	,231
q35_11 For ikke at få tilstrækkelig pleje, når jeg bliver gammel	,163

Nedenfor er anført en række problemer. Angiv hvor utryg du for tiden er over for disse problemer. OG 34 Hvor tryg føler du dig ved at gå alene i det område, du bor i, efter mørkets frembrud? Meget tryg, Ret tryg, Ret utryg, Meget utryg, Ved ikke. OG 33 På en skala fra 1 til 7, hvor 1 er ”Jeg føler mig grundlæggende tryk i min hverdag”, og hvor 7 er ”Jeg føler mig grundlæggende utryk i min hverdag”, hvor tryk føler du dig så? Skal 0-7.

Bilag 3 – Utryghed og lykke

Tabellen angiver eta koefficienter med lykke som afhængig variabel og diverse former for utryghed som uafhængig.

	Sammenhæng med lykke
Q35_1. Miste arbejde	.380
2. overfaldet eller slået	.205
3. mangle penge uventet udgift	.417
4. uoverskuelig opgave arbejde	.208
5. offer for terrorangreb	.121
6. sygdom i familien	.277
7. indbrud	.175
8. ikke helbred til at arbejde	.389
9. familien ramt økon. af dårligt helbred	.380
10. miste penge på bolig	.256
11. utilstrækkelig pleje som gammel	.189
12. ikke penge nok efter tilbagetrækning	.342
13. uværdig exit fra arbejdsmarkedet	.288
14. ikke arbejde efter uddannelse	.317
15. familiens unge ikke erhvervsudd.	.212
16. familiens unge ikke arbejde/praktikplads	.223
17. seksuelt overgreb	.175
18. østeuropæere tager job	.252
19. børn værre stillet end mig økonomisk	.269
20. uregelmæssig indkomst	.387
Gå alene i kvarteret efter mørkets frembrud	.226

Nedenfor er anført en række problemer. Angiv hvor utryg du for tiden er over for disse problemer. OG 34 Hvor tryk føler du dig ved at gå alene i det område, du bor i, efter mørkets frembrud? Meget tryk, Ret tryk, Ret utryk. Meget utryk, Ved ikke. OG Alt i alt, hvor tilfreds vil du sige, at du er med tilværelsen for tiden? Skal fra 0 (Meget utilfreds) til 10 Meget tilfreds.

Med rødt er markeret de former for utryghed, der korrelerer stærkest med "lykke".

BILAG 4 – Faktoranalyse af sammenhæng i holdninger til terror, dens årsager og konsekvenser

Factor loadings.

Pattern Matrix^a

	Component				
	1	2	3	4	5
q58_5 At vi går terroristerne ærinde ved at reagere meget stærkt	,739	-,035	-,050	,025	-,059
q58_6 At terrorfrygt kan udnyttes af politikere, som jeg ikke bryder mig om	,611	-,172	-,053	-,099	-,027
q58_2 At et stærkt fokus på terror gør folk mindre tillidsfulde over for hinanden	,768	,166	,203	-,010	-,079
q58_1 At vi skaber flere konflikter mellem etniske danskere og minoritetsgrupper	,624	-,006	,341	-,214	-,101
q58_4 At folk bliver bange og ikke længere tør udfolde sig frit	,659	,209	-,156	,131	,224
q57_7 Bekæmpelse af terror er et vigtigt emne, som vi alle burde sætte os godt ind i	,141	,804	,122	,059	,101
q57_5 Terror afspejler, at der altid vil være konflikt mellem forskellige religioner	,086	,666	-,252	-,305	-,084
q57_1 Der er en stor risiko for, at samfundet overreagerer på terror	,359	-,410	-,076	-,205	-,030
q57_6 Det virker som om, danske myndigheder har godt styr på udfordringerne fra terrorister	-,006	,052	,742	,004	,180
q57_4 Det er urimeligt, at muslimer udsættes for så meget mistænkeliggørelse	,258	-,352	,544	-,189	-,079
q57_2 Danmarks terrorproblem skyldes ikke mindst de mange krige, som Danmark har deltaget i	-,045	,043	-,029	-,851	,060
q57_3 Vi er selv med til at fremkalde terror, hvis vi provokerer andres religiøse følelser	-,048	,066	,079	-,855	,027
q57_8 Vi kan godt undgå terror i Danmark, hvis vi tager de rigtige forholdsregler	-,161	,103	,202	-,070	,866
q58_7 At vi bruger for mange penge på et problem, som alligevel ikke kan løses helt	,360	-,339	-,334	-,162	,314
q58_3 At vores privatliv bliver overvåget alt for meget	,316	-,350	-,105	-,070	,443
Extraction Method: Principal Component Analysis. Rotation Method: Oblimin with Kaiser Normalization.					
a. Rotation converged in 9 iterations.					

Hvor enig eller uenig er du i disse udsagn? OG Nogle mener, at vi let kan komme til at overdrive problemet med terror. Andre ser ikke et problem i, at der er meget stærkt fokus på terror. Er du enig eller uenig i, at det stærke fokus på terror kan føre til et eller flere af de følgende problemer? Helt enig, delvis enig mv.